

นิमितตารมมณ. วณณวเสนาติ
 อนาคตภาวสทสทสพริกปิตวเสน. โน
 ปณณตติวเสนาติ น สดตปณณตติ-
 วเสน, ตนุติ อธิฏฐานจิตต.
 โคตรภูอนนุตรนุติ ตติยโต จตุตถโต
 วา โคตรภูโต อนนุตร.

อย่างนี้ว่า 'เราจงเป็น ๑๐๐ คน', อธิบาย
 ว่า ทำตนให้เป็น ๑๐๐ คน. เพราะ
 เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมี
 อาทิวา 'ด้วยจิตอธิษฐาน'. คำว่า มี
 นิमितเป็นอารมณ์ ได้แก่ มีปฏิภาคนิमित
 เป็นอารมณ์. คำว่า (ก็เป็น)ด้วยอำนาจ
 วรรณะ (เพศที่นึกกำหนดขึ้น) ได้แก่
 ด้วยอำนาจแห่งวรรณะ(เพศ)ที่นึกกำหนด
 ขึ้นโดยมีคนจำนวน ๑๐๐ หรือมีคนจำนวน
 ๑,๐๐๐ ในภาวะอนาคตเป็นอารมณ์.
 คำว่า หาเป็นด้วยอำนาจบัญญัติ(ว่าสัตว์
 จริง ๆ)ไม่ ได้แก่ หาเป็นด้วยอำนาจ
 บัญญัติว่าสัตว์ไม่. คำว่า ตั โยค
 อธิฏฐานจิตต แปลว่า จิตในการ
 อธิษฐานนั้น. คำว่า ต่อกับโคตรภูจิต
 คือ ต่อกับ(ต่อจาก)โคตรภูจิตดวงที่ ๓
 หรือดวงที่ ๔.

๓๘๖. ยทิ เอว 'อาวชชิตวา
 ณาณน อธิฏฐาตี'ติ ปฏิสมุทิตาจรน
 กถนุติ อาห 'ยมปิ หี'ติอาที.

๓๘๖. ท่านอาจารย์ทำคำถามไว้
 ในใจว่า ถ้าว่า ครั้นเมื่อเป็นอย่างนี้
 คำกล่าวในคัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรคว่า
 'พระโยคาวจร ครั้นนึกแล้ว ก็อธิษฐาน
 ด้วยญาณ' มีได้อย่างไร จึงกล่าวคำมี
 อาทิวา 'ยมปิ หี (จริงอยู่ แม้คำใด)'.
 ๓๘๖.

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อติวิย วรรณคุณธสมปตติยา
 โสภนตฺ ยถา โกกนุทสงฺชาตฺ ปทุมํ
 ปาโต สมฺมุลลํ อธิคตคณฺธํ สียา,
 เอวํ วิโรจมานํ อาทิจฺจมิว อตฺตโน
 เตชสา ตปนฺตํ องฺเกหิ นิจฺจรณก-
 ชฺชิตาย องฺกีสํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ
 ปสฺสาติ โยชนา. อาทาสีติ
 อุกฺทิสิตฺวา อทาสิ. อภฺพฺโพติ
 เอตฺตกมฺตฺตมฺปิ วจสา อุกฺคเหตุํ
 อสฺกฺโกนฺโต มคฺคผลสจฺฉิกริยาย
 อภฺพฺโพ เอวาติ. นีหริติ วจสา
 'อปฺกจฺฉ ตฺวํ สาสนฺโต'ติ นีหริ.
 ภตฺตฺตฺตฺทเทสโกติ ทพฺพมฺลลปฺตฺตสฺส
 ภตฺตฺตฺตฺทเทสกสมฺมตีโต ปุพฺเพ อนิยตฺตฺตา
 วุตฺตํ.

มีวาจาประกอบความว่า เธอจงดู
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีนามว่าพระ-
 อังคีรส เพราะความที่มีแสงโชติช่วงเปล่ง
 ออกจากพระอวัยวะทั้งหลาย ดุจดั่งพระ-
 อาทิตย์ส่องแสงอยู่ด้วยเดชของตน ผู้
 เบิกบาน(รุ่งเรือง)อยู่ เหมือนดอกปทุมที่
 ท่านเรียกว่า โกกนุท อันสวยงาม ด้วย
 ความสมบูรณ์แห่งสีและกลิ่นที่แย้มบาน
 เมื่อยามเช้าส่งกลิ่นหอมกรุ่น(หอมเต็มที)
 อยู่ฉะนั้น. คำว่า 'ได้ให้แล้ว' คือ ได้ยก
 (คาถาขึ้น) ให้(ท่อง)แล้ว. คำว่า เธอ
 เป็นคนอภัพ คือ เธอ(พระจุลบันถก
 นั้น) เมื่อไม่อาจเรียนแม้คาถาเพียงเท่านี้
 ด้วยวาจาได้ จึงเป็นผู้อภัพในการทำ
 ให้แจ้งมรรคผลได้ที่เดียว. คำว่า ขับออก
 (จากวิหาร)ไป ได้แก่ ขับออกไปด้วย
 วาจาว่า 'เธอจงออกไปจากศาสนา'.
 คำว่า เป็นพระภัตตฺตฺทเทสก์ (เป็นผู้แจก
 ภัต) ท่านอาจารย์กล่าวไว้เพราะความ
 ที่พระทัพพมัลลบุตรเป็นผู้(ปฏิบัติหน้าที่)
 ไม่แน่นอนในกาลก่อน แต่กาลที่สมมติ
 ให้เป็นพระภัตตฺตฺทเทสก์ (เป็นผู้แจกภัต).

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อนุโลมโต โคตรภูสมิปนุติ
มคฺควีถิสมีเป สงฺขารุเปกฺขาณานนุติ
อดฺโต. โองาสํ เปเสตฺวา เทสิตา
คากา โองาสคากา.

ปตฺตสฺส ปิทหนากาเรน หตฺถํ
จเปนฺโต 'หตฺถํ ปิทฺธี'ติ วุตฺโต.

สฺหสฺสกุขตฺตุนุติ สหฺสฺสวารํ. ยาว
กาลปฺปเวทนาติ ยาว โภชนกาลสฺส
อาโรจนํ ตาว นิสฺสีทิติ โยชนา.

อนิยเมตฺวาติ วณฺณาวยวิเสสาคีหิ
นิยมํ อกตฺวา. นานาวณฺณเถติ
นานาปกारे. อุปฺทฺตมฺมฺนุเทติ
ฉิขฺชฺมานเกเส สนฺธาย วุตฺตํ. เต
หิ ตทา อุปฺทฺตมฺมฺนุทา โหนฺติ.
มิสฺสฺสกเกเสติ ปฺลิตฺเตหิ มิสฺสฺสิตเกเส.
ยสฺมี จิวเร อุปฺทฺตมฺ สฺสรตฺตํ อุปฺทฺตมฺ

คํวํ แต่อนุโลมญาณไป ให้ถึง
ใกล้โคตรภูญาณ ความว่า (ให้ถึง)
สังขารุเปกขาณานันใกล้ต่อมรรควิถี.
พระคากาที่พระผู้มีพระภาคทรงเปล่ง
พระรัศมีไปแสดง ชื่อว่า โองาสคากา.

พระผู้มีพระภาค ทรงวางพระหัตถ์
ลงโดยอาการปิดบาตร ท่านจึงกล่าวว่า
'ทรงปิดพระหัตถ์ไว้'.

คํวํ (นิรมิตตน) ๑,๐๐๐ ครั้ง
ได้แก่ ๑,๐๐๐ วาระ. ด้วยคํวํ จนถึง
การประกาศบอกกาล(แห่งภักดิ์) มีวาจา
ประกอบความว่า นั่งอยู่จนถึงเวลาที่
(เขามา)บอกเวลานั้น(กาลแห่งภักดิ์).

คํวํ (โดย)ไม่กำหนด คือ (โดย)
ไม่ทำการกำหนดไว้โดยกิริยาที่แปลก ๆ
ทั้งหลาย มีกิริยาที่แปลก ๆ แห่งส่วน
ของสี่สันเป็นต้น. คํวํ มีเพศต่างกัน
ได้แก่ มีประการต่าง ๆ. คํวํ ก็หัวโล้น
ครั้งหนึ่ง ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึง
หัวที่มีผมถูกโกนไปแล้ว(ครั้งหนึ่ง). จริงอยู่

๑ วิสุทธีมคฺค. หตฺถณ ปตฺตํ ปิทฺธี.

อรตต์ ตํ อุปทุตตํ, อตตป-
 กาสนตต์ ปทปริจเจทวเสน ปาพิยา
 ภาณํ ปทภาณํ, ฐมมสฺสเรณ สุตฺตาทินํ
 อจฺจุจารณํ สรภญฺญํ.

ภิกษุที่ถูกนิรมิตขึ้นเหล่านั้น ในครั้งนั้น
 เป็นผู้มีหัวโล้นครึ่งหนึ่ง. คำว่า มีผมแซม
 ได้แก่ - มีผมเจ็ดด้วยผมหงอกประปราย.
 ในจีวรผืนใดมีสีแดง(ย้อมดีแล้ว)ครึ่งหนึ่ง
 ยังไม่ได้ย้อมครึ่งหนึ่ง จีวรผืนนั้น ชื่อว่า
 มีสีแดงครึ่งหนึ่ง, การสวดไปตามบท
 พระบาลีด้วยอำนาจกำหนดบทเพื่อ
 ประกาศเนื้อความ ชื่อว่า บทภาณ,
 การสวดเสียงสูงซึ่งพระสูตรเป็นต้นด้วย
 เสียงแห่งธรรมกถา(คือการกล่าวอธิบาย
 ธรรม) ชื่อว่า สรภัญญะ (สวดคาถา
 โดยใช้เสียงมีทำนอง).

อิมีนา ภิกฺขุณา อิจฺฉนฺเตนาติ
 สมฺปนฺโน. อนฺตราวาติ ปริจฺฉินฺนกาลสฺส
 อพฺภนฺตเร เอว. ยถาปริจฺฉินฺน-
 กาลวเสนาติ อิมีนา "อริฏฺฐจฺานํ นาม
 อริยนฺตํ กาทํ สกฺกกา กาลปริจฺเจท-
 วเสนเว กาทพฺพนฺ"ติ ทสฺเสติ.

เชื่อมความว่า อันภิกษุนี้ผู้
 ปรารถนาว่า. คำว่า ในระหว่างนั้น-
 เทียว ได้แก่ ในภายในแห่งกาลที่กำหนด
 ไว้แน่นอน. ด้วยคำว่า ด้วยอำนาจแห่ง
 กาลที่กำหนดไว้อย่างไร นี้ ท่านอาจารย์
 ย่อมแสดงว่า "ชื่อว่า การอธิษฐาน
 อันภิกษุ(ผู้มีฤทธิ์) พึงทำได้ด้วยอำนาจ
 กำหนดกาลที่สามารถจะทำ (การ
 อธิษฐาน) ให้เป็นพระอริยะเป็นที่สุดได้
 ที่เดียว".

๓๘๗. อภิภูวนติ เอตถ กโรตีติ
 เสโส. ตถา ตโรภาวนติ เอตถาปิ.
 เตนานห 'อภิภูวา' กโรตี'ติอาที.
 อนาปาถนติ ทูรตาสุขุมตาทิ น
 ปากกต.

๓๘๘. ยาว อเวจี ทสฺเสสีติ
 สมฺพนฺโธ. อากาสญฺจวิมานเนสุ พฺยุหิตฺเตสุ
 อากาสํ พฺยุหฺ^๑ นาม โหตีติ วุตฺตํ
 'อากาสญฺจ ทูริชา วิยฺยหิตฺวา'ติ.
 วิยฺยหฺนํ เจตถ ปฏิจฺฉาทนภาวสฺส
 อปฺนยฺนํ น วิมานนติ ทญฺจพฺพ.

๓๘๗. ในบทว่า อภิภูวา (ทำให้) เป็นสิ่งมีในที่แจ้งนี้ พึงเติมปาฐะที่เหลือว่า กโรตี (ยอมทำ) เข้าด้วย (เป็น อภิภูวา กโรตี). แม้ในบทนี้ว่า ตโรภาวา ก็เหมือนอย่างนั้น. เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์กล่าวคำมีอาทิว่า 'ทำให้เป็นสิ่งมีในที่แจ้ง'. คำว่า สิ่งที่ไม่อยู่ในคลอง(จักขุ) ได้แก่ สิ่งที่ไม่ไปสู่คลอง(จักขุ) โดยความเป็นสิ่งมีในที่ไกลและความเป็นสิ่งละเอียด.

๓๘๘. บัณฑิตพึงทำการเชื่อมความว่า พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงให้เห็นไปจนถึงอเวจिनรก. เมื่อพระองค์ทรงแหวกวิมานที่ลอยอยู่ในอากาศแล้วชื่อว่า การแหวกอากาศ ก็ยอมมีเหตุนี้ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า 'ทรงแหวกอากาศออกเป็น ๒ ส่วนด้วย'. ก็ในคำว่า ทรงแหวกอากาศออกเป็น ๒ ส่วนนี้ พึงเห็นว่า เป็นการนำไปปราศซึ่งภาวะที่ปกปิดออก มิใช่ นำวิมานให้ปราศไป.

^๑ ฉ. พยุหฺ.

พจนานาติ ตณฺหาพจนฺธา.
 อดีตพุทธชาติอาทิ ปุพฺพพุทฺธานมฺปิ เอวเมว
 ปฏิปन्नภาวสฺส ภควโต ฌาตภาว-
 ทสฺสนปรํ. น หิ สพฺพญฺญู ภควา
 กทาจิเยว ตํ อทฺทส เอวमितฺมฺปิ
 เอตาทิสํ ทฏฺฐพฺพํ. นยํ เทตฺติติ ยสฺส
 นยสฺส อนฺุสาเรน เถโร สกลํ อิมํ
 สตฺตปกรณํ อภิชฺมมฺปิฏกภิกฺขุณฺ
 วาจนามคฺคํ อารโจะสิ.

คำว่า จากเครื่องผูก ได้แก่ จาก
 เครื่องผูกคือต้นหา. คำมีอาทิว่า พระ-
 พุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย เป็นคำมีการ
 แสดงถึงภาวะแห่งพระผู้มีพระภาคผู้ทรง
 มีภาวะแม่แห่งพระพุทธเจ้าในปางก่อน
 ทั้งหลายปฏิบัติมาแล้ว ด้วยอาการ
 อย่างนี้เหมือนกัน ให้เป็นอันรู้แล้ว เป็น
 เบื้องหน้า (คือพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมี
 ภาวะที่ทรงปฏิบัติเหมือนภาวะที่พระพุทธ-
 เจ้าปางก่อนปฏิบัติมานั้นเทียว). จริงอยู่
 พระผู้มีพระภาค ผู้สัพพัญญูจะไม่ได้
 ทรงเห็นข้อนั้นในกาลไหนเล่า แม้เรื่องนี้
 ก็พึงเห็นว่าเป็นเช่นนี้. คำว่า ทรง
 ประทานนัย คือ ทรงประทานตามแนว
 แห่งนัยใด พระเถระกราบทูลนัยนี้ทั้งสิ้น
 คือ ปกรณ์ ๗ ว่าเป็นแนวทางแห่งการ
 บอกได้ของเหล่าภิกษุผู้ทรงอภิธรรมปิฎก.

จฺจฺลลอนาถปิณฺฑติโก นาม
 อนาถปิณฺฑติกสฺส กนิฏฺฐภาตา.

น้องชายของอนาถปิณฑติกมหา-
 เศรษฐี ชื่อว่า จุลอนาถปิณฑิกะ.

นฺนฺติ สินฺเรูปพฺพตํ. คมฺนาคมนํ
 วา.

คำว่า น โยค สินเรูปพุดต์
 แปลว่า (ซ้ำแรก)ภูเขาสินเรุนั้น หรือที่
 เป็นที่ไปและที่มา.

www.dhammadownload.com

ปุรตฤติเมนาติ ปุรตฤติเม
ทิสามาเค, ปุรตฤติเมเน ทิสามาเคน
ปสฺสิตัพพํ สพพํ จกฺกวาพนฺติ
อตฺโต.

คำว่า ทางด้านตะวันออก ความว่า
จักรวาลทั้งหมด พึงเห็นได้ในทิสามา
ตะวันออก หรือโดยทิสามาตะวันออก.

สุยาโมติ ยามesu เทวราชา.

คำว่า ท้าวสุยาม ได้แก่ ท้าว-
เทวราชในสวรรค์ชั้นยามา.

เหฏฐามุขํ วิชนี อกาสิติ
อภิณฺญาจิตฺเตน อภาวํ กตฺวา ตํ
วิชนี วิกาเรน ปกาเสสิติ ทสฺเสติ.

ด้วยคำว่า (พระธรรมทินนเถระ)
ได้ทำพัดให้คว่ำลง(คว่ำพัดลง) ท่าน
อาจารย์แสดงให้เห็นว่า พระธรรมทินน-
เถระ ได้ทำพัดนั้นให้ปรากฏเห็นด้วย
อาการอันแปลก โดยทำให้ไม่มีด้วย
อภิณฺญาจิต.

๓๘๙. อนุธการํ โหตุติ
อนุธการวณฺตํ โหตุ. อธิฏฐาตีติ
นึลกสิณจตฺตตฺถชฺฌานปาทเคน อภิณฺญา-
ณาณน อธิฏฐาติ.

๓๘๙. คำว่า จงกลายเป็นมืด
ได้แก่ จงมีความมืดไป. คำว่า
ย่อมอธิษฐาน ได้แก่ ย่อมอธิษฐานด้วย
อภิณฺญาณาณ อันมีนึลกสิณจตฺตตฺถชฺฌาน
เป็นบาท.

๓๙๐. อวเสเสติ อภฺภิยฺยเตเวราทิเก.

๓๙๐. คำว่า (ไม่ทอดพระเนตร
เห็น)ชนที่เหลือ ได้แก่ (ชนที่มากับตน)
มีพระอภฺภิยฺยเถระเป็นต้น.

๓๙๑. ปากโฏ อิทฐิมา เอตสฺส
 อตฺถิตฺติ ปากฏฺ, ตเทว ปาฏิหาริยนฺติ
 ปากฏปาฏิหาริยํ. น ปากโฏ อิทฐิมา
 เอตสฺสชาติ อปากฏฺ, ตเทว
 ปาฏิหาริยนฺติ อปากฏปาฏิหาริยํ.

๓๙๑. (ปาฏิหาริย) ชื่อว่า ปากฏ
 เพราะอรรถว่า มีท่านผู้มีฤทธิปรากฏแก่
 ปาฏิหาริยนั้น, ปากฏนั้นนั้นแหละเป็น
 ปาฏิหาริยะ เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่า
 ปากฏปาฏิหาริย. (ปาฏิหาริย) ชื่อว่า
 อปากฏ เพราะอรรถว่า มีท่านผู้มีฤทธิ
 ไม่ปรากฏแก่ปาฏิหาริยนั้น, อปากฏนั้น
 นั้นแหละเป็นปาฏิหาริย เพราะเหตุนั้น
 จึงชื่อว่า อปากฏปาฏิหาริย.

อตุตฺตริมนุสฺสธมฺมาติ มนุสฺสธมฺโม
 วุจฺจติ ทสฺกุสลกมฺมปถธมฺมา, ตโต
 มนุสฺสธมฺมโต อตุตฺตริ. อิทฺฐิสงฺขาตํ
 ปาฏิหาริยํ อิทฺฐิปาฏิหาริยํ. อาพินฺนุเทติ
 ปมฺุเข. โอกาเสหิตฺติ ปกิริ, โอกิราหิตฺติ
 อตฺโถ. อิทฺฐาภิสงฺขารนฺติ อิทฺฐิปปโยคํ.
 อภิสงฺขารเสตีติ อกาสีติ อตฺโถ.
 ตาฬจฺฉนฺคฺคเลนาคี กุณฺฉิกจฺฉนฺคฺคเทน.
 อคฺคฬนฺตฺริกายาติ ปิฏฺฐสงฺฆมาฏฺกาวาฏฺานํ
 อนฺตเรณ.

คำว่า อตุตฺตริมนุสฺสธมฺม คือ
 ธรรมคือกุศลกรรมบถ ๑๐ เรียกว่า
 มนุสฺยธรรม, ได้แก่ ธรรมที่ยิ่งกว่า
 มนุสฺยธรรมนั้น. ปาฏิหาริย ก่ล่าวคือ
 ฤทธิ ชื่อว่า อิทฺฐิปาฏิหาริย. คำว่า
 ที่ระเบียง ได้แก่ ที่หน้ามุข. คำว่า
 จงเกลี่ยลง ได้แก่ จงไปรย ความว่า
 จงเกลี่ยลงไป. คำว่า อิทฺฐาภิสงฺขาร
 ได้แก่ การประกอบฤทธิ. คำว่า แต่ง
 ได้แก่ ทำ. คำว่า ทางช่องดาล ได้แก่
 ทางช่องลิ้มสลัก. คำว่า ทางช่อง
 ทับหลังประตุ ได้แก่ ทางช่อง(ระหว่าง)
 บานประตุที่จกดกันด้านหลังบานประตุ
 ทั้งสอง.

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภเวหาหิ ภยํ ทิสฺวาติ อหํ
 ภเว สํสาเร ชาตฺถาภิเกทํ ภยํ
 ทิสฺวา เอว. ภวญฺจ^๑ วิภเวสฺสินนฺตฺติ
 ตตฺถ ตตฺถ ภวนตฺถ ตฺถิภวสฺสงฺขาตํ
 สตฺตภวํ วิภเวสฺสินํ วิภวํ คเวสฺมานมฺปิ.
 ปุณฺนปฺปุณฺนํ ภเว เอว ทิสฺวาติ เสโส.
 ภวํ นาทฺวิทฺตฺติ ตณฺหาทิวเสน
 กิณฺนจฺจิ ภวํ น อภิวทฺติ, น ปตฺถเสสิ.
 นนฺทิสฺสึจฺจาทิ ภวตณฺหํ ตพฺพิสฺสยํ ภวญฺจ
 อฺปาทฺธิยํ, อฺปกณฺณจฺฉินฺตฺติ อตฺถโถ.

คำว่า (เรา)เห็นภัยในภพนั่นเอง
 คือ เราเห็นภัยต่างโดยชาติเป็นต้น
 ในภพคือในสังสารแล้วเทียว. คำว่า
 และ(เห็น)ตัวภพ ที่แสวงหาแต่วิภพ(คือ
 เสื่อม) คือ (และได้เห็น)ภพแห่งหมู่สัตว์
 คือไตรภพ ในภพที่มีความหมายว่า เป็น
 ที่อยู่ในภพนั้น ๆ และแม้ผู้แสวงหาแต่
 วิภพ(พระนิพพาน) คือแม่ที่ค้นหาวิภพอยู่.
 ฟังเต็มปาฐะที่เหลือว่า ได้เห็นในภพ
 นั้นแหละบ่อย ๆ. คำว่า จึงไม่ยกย่อง
 ภพเลย คือ เราจึงไม่ยกย่อง คือ
 ไม่ปรารถนาภพอะไร ๆ ด้วยอำนาจแห่ง
 กิเลสมีตัณหาเป็นต้น. คำว่า และ(ไม่
 ยึดถือ)ความเพติดเพติน คือ เราไม่ยึดเอา
 คือไม่เข้าไปยึดถือซึ่งภวตัณหา และภพ
 ซึ่งมีตัณหาอันเป็นอารมณ์ไว้ด้วย.

๓๙๒. ยตฺถ กตฺถจฺจิ กสิณเ
 ปริกมฺมํ กตฺวาติ ปจฺจวิภเวสฺสินํ ยตฺถ
 กตฺถจฺจิ กสิณเ ฉนํ สฺมาปชฺชิตฺวา.
 เอตฺตนฺตฺติ อากาสกสิณสฺมาปชฺชนํ

๓๙๒. คำว่า เพราะได้ทำบริกรรม
 ไว้ในกสิณอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ เพราะ
 ได้เข้าฌานไว้ในกสิณอย่างใดอย่างหนึ่ง
 บรรดา กสิณทั้งหลายมีปฐวีกสิณเป็นต้น.

^๑ ไป. ภเว. จ.

^๒ ไป. นนฺทิสฺสึจฺจาทิ ?

ติโรกุกุฑาทิกมนน์ ปวตติตพพ.

บทว่า เอตํ โยค อากาสกสิณ
สมาปชชนํ แปลว่า การเข้าอากาศกสิณ
นั้น คือการทะลุไปในที่ภายนอกมีนอก
ฝาเรือนเป็นต้นได้ อันจะฟังให้เป็นไปได้.

โทโส นตถิติ ตถา สีชฌนโต
ทพหิกมมํ นาม โหตีติ อธิปปาเยน
วตฺวา ตํ วินาปิ สีชฌนโต
ปโยชนาภาวํ ทสฺเสตฺตํ 'ปฺน
สมาปชชิตฺวา'ติอาทิ วุตฺตํ. นิสฺสยค-
คหณสทิสํ นิสฺสเย อคฺคหิตฺเป
อุปชฺฌาโย เอวาติ. อิทมฺจ อฏฺฐาน-
ปริกฺขปฺนมตฺตํ, ตาทิสฺสสฺส อุปฏฺฐานเมว
น สมฺภาวตีติ ทสฺเสตฺตํ 'อนฺตฺรา'ติอาทิ
วุตฺตํ. อิตฺเรนาติ ปจฺจนา อญฺญ-
นิมฺมิตฺตปพฺพตฺตการินา. คนฺตพฺพนฺตติ
ภวิตพพ.

ท่านอาจารย์กล่าวว่า โทษหาไม่
โดยมีความประสงค์ว่า (การเข้าฌาน
แล้วอธิษฐานอีกครั้ง) ชื่อว่า เป็น
การทำให้มั่นคงเพราะสำเร็จได้อย่างนั้น
แล้วเพื่อจะแสดงความไม่มีประโยชน์
เพราะแม้เว้นความประสงค์นั้น(ฌาน)ก็
สำเร็จได้ จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'เข้า
ฌานอีกครั้ง'. อธิบายว่า การเข้าแล้ว
อธิษฐานอีกนั้น ก็เป็นเช่นกับการถือ
นิสสัย แม้เมื่อนิสสัยอันสัททวิหาริกยังมีได้
ถือเอา พระอุปัชฌาย์ก็คงเป็นพระ-
อุปัชฌาย์อยู่นั่นเอง. เพื่อแสดงว่า ก็
ข้อนี้ เป็นเพียงข้อกำหนดที่มีใช้ฐานะ
จะมีได้ ความปรากฏแห่งสิ่งอะไร ๆ มี
ภูเขาเป็นต้นที่เป็นเช่นนั้นไม่มีเลย ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'อันตรา'.
คำว่า อันผู้มีฤทธิ์นอกนี้ ได้แก่ อัน
มีฤทธิ์ทำภูเขาที่ผู้มีฤทธิ์อื่นนิรมิตภายหลัง.
คำว่า ต้อง(หลีก)ไป ได้แก่ ฟังมี.

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๓๙๓. อุฏฐานนฺติ อุปานํ.^๑

๓๙๕. ฉินฺนปฺกขํ อสณฺชาตปฺกขณฺจ
นิวตฺเตตฺตํ 'ปฺกขี สกฺุณฺ'ติ วุตฺตํ.
เตนาห 'ปฺกฺเขหิ ยุตฺตสกฺุณฺ'ติ.

เถโรติ ปุพฺเพ วุตฺตติปิฏก-
จฺุฬายตฺเถโร. สฺมาปฺตฺติสฺมาปฺชฺชนนฺติ
ปฺนปฺนํ สฺมาปฺชฺชนํ. กิมนฺตฺถินนฺติ
นิริตฺถกนฺติ ทสฺเสติ. ติโรกฺุทฺท-
ปาฏฺิหาริเยติ ติโรกฺุทฺทํ ติโรปการํ
อสชฺชมานกมนปาฏฺิหาริเย.

ปากโฏ โหตีติ อภิณฺเฎาลากิ.

๓๙๓. คำว่า การโผล่ขึ้น ได้แก่
การปรากฏขึ้น.

๓๙๕. เพื่อหลบเลี่ยงนกปีกหักและ
นกยังไม่มีปีกงอกขึ้น ท่านอาจารย์จึง
ได้กล่าวว่า 'นกมีปีก'. เพราะเหตุนั้น
ท่านจึงได้กล่าวว่า 'นกที่ประกอบด้วย
ปีกทั้ง ๒'.

คำว่า พระเถระ ได้แก่ พระ-
ติปิฏกจุฬายเถระ ที่กล่าวมาก่อนแล้ว.
คำว่า การเข้าสมาบัติ ได้แก่ การเข้า
บ่อย ๆ. คำว่า (การเข้าสมาบัติ)มี
ประโยชน์อย่างไร ท่านแสดงว่า (การ
เข้า สมาบัตินั้น)ไร้ประโยชน์. คำว่า
ในติโรกฺุทฺทปาฏฺิหาริย์ ได้แก่ ใน
ปาฏฺิหาริย์ คือการไปไม่ติดขัดภายนอก
ผาเรือนได้ คือภายนอกกำแพงได้.

คำว่า จะเป็นผู้ปรากฏ ได้แก่
จะเป็นผู้ได้อภิณฺเฎาเป็นปรกติ(ปรากฏแก่
มหาชน).

^๑ อุปฺฏฺานํ ?

๓๙๖. ตีสู ทีเปสุติ มชฺฌนติเก
จิตทีเปน สห ปุริมปัจจุฉิมทีเปสุ
โอภาสกรณโต วุตตํ. นุปตีติ ผุสติ.
ปริมชชตีติ หตฺถํ ปสาเรติ.

หตฺถปาเส โหนตีติ จนฺท-
มณฺฑลาคีสุ เอกํ สนฺธาย เอกวณฺ-
กตํ. หตฺถํ วา วชฺฌตฺตวา
ปฺรามสตีติ โยชนา. เอตฺถ จ
'ยทา สุริยมณฺฑลาคี หตฺถปาเส
กโรติ, ตทา ก็ โลก อาทิจฺโจ
น ปณฺณายตี'ติ. โน น ปณฺณายติ.
'ยทิ ปณฺณายติ, กถํ หตฺถปาเส
โหตี'ติ. อิทฺธิวิสโย นามเส
อจินฺเตยฺโย. อปิจ 'อาทิจฺจปเถ อากาเส
ชนปรมฺปราย อุกฺปชฺชมานมณฺฑลํ
หตฺถปาเสปิ เอกนฺตริกํ ตํชนํ
ปรมฺปรํ อุกฺปปาเทตี'ติ ทฎฺฐพฺพ.

๓๙๖. คำว่า ใน ๓ ทวีปนี้
ท่านอาจารย์กล่าวไว้ โดยการที่ทำความ
สว่างในทวีปหน้าและทวีปหลังพร้อมกับ
ทวีปที่ตั้งอยู่ตรงกลางได้. คำว่า ถูกต้อง
ได้แก่ สัมผัส. คำว่า ลูบคลำ ได้แก่
เหยียดมือออกไป(ลูบโดยรอบ).

คำว่า ย่อมมีในหัตถบาส ท่าน
อาจารย์กล่าวทำเป็นเอกพจน์หมายเอา
ดวงหนึ่งในดวงทั้งหลายมีดวงจันทร์เป็น-
ต้น. มีวาจาประกอบความว่า หรือว่า
ยื่นมือไปลูบคลำ. ถามว่า ก็ในคำนี้ว่า
'พระโยคาวจรผู้มีฤทธิ์นั้น ทำดวงอาทิตย์
เป็นต้นไว้ในหัตถบาสได้ ในคราวใด
ในคราวนั้น ดวงอาทิตย์จะไม่ปรากฏ
ในโลกหรือ'. ตอบว่า ดวงอาทิตย์จะไม่
ปรากฏก็หามิได้. ถามว่า 'ถ้าว่า
ดวงอาทิตย์เป็นต้นนั้นจะปรากฏไฉรั, จะ
อยู่ในหัตถบาสได้อย่างไร'. ตอบว่า
ธรรมดาว่า วิสัยแห่งฤทธิ์นี้ เป็น
อจินไตยเป็นสิ่ง(ไม่ควรคิด). อีกอย่างหนึ่ง
พึงเห็นว่า 'ดวง(อาทิตย์)ที่กำลังเกิดขึ้น
โดยความสืบต่อแห่งขณะในอากาศอัน
เป็นทางของดวงอาทิตย์ ย่อมจะยังความ

๖
๗
๘

สืบต่อชั่วขณะนั้นอันมีในระหว่างอันหนึ่ง ๆ ให้เกิดขึ้นแม้ในหัตถบาสนได้.

อุปาทินนกะ นิสุตยาติ เอเตน
 'อนุอุปาทินนกะ วทุมมานัน อุปาทินน-
 กสเสว โหตี'ติ ทสเสติ. ยทิ เอว
 กถิ อุปาทินนกะ น วทุมติ
 นามาติ. นาย โทโส. นินนุตรานิ
 อุปาทินนกกลาปานิ อนุอุปาทินนกะ-
 กลาปนุตริกานิ นินนุตรภาว วิชิตานิ
 มโหทกมิลุสสานิ วย ชีราทีนิตติ
 ทฏฐพพ.

อิทานิ อุปาทินนกะสาปิ หานี
 วทุมมิจ เถรวาเทน ทีเปตุ
 'ตตุตา'ติอาทิ วุตตุ. 'กิมปน น
 โหติ, โหติ เอวา'ติ อธิปุปาโย.
 'ขุททกภาวมนนุตภาวาปตุติยา'ติ
 ทสสนตุถิ 'มหาโมคคัลลานตุเถรสสุ
 วิทยา'ติ วุตตุ.

ด้วยคำว่า อาศัยส่วนที่เป็นอุปาทินนกะ นี้ ท่านอาจารย์แสดงว่า 'ส่วนที่เป็นอนุอุปาทินนกะยึดออกไป ย่อมมีเพื่อส่วนที่เป็นอุปาทินนกะที่เดียว'. ถามว่า ถ้าว่า เมื่อเป็นอย่างนี้ ส่วนที่เป็นอุปาทินนกะ ชื่อว่า จะไม่ยึดได้อย่างไร. ตอบว่า ข้อนี้ ไม่มีโทษหรือ. พึงเห็นว่า ส่วนที่เป็นอุปาทินนกะทั้งหลาย ไม่มีในระหว่าง(แต่)เกี่ยวข้อในระหว่าง ส่วนที่เป็นอนุอุปาทินนกะ ย่อมเป็นอันเล็กละความไม่มีในระหว่างเสีย ดูจัน่า มีนมเป็นต้น อันผสมน้ำมาก ฉะนั้น.

บัดนี้ เพื่อแสดงความลดและความยึด(ขยาย)แม้แห่งส่วนที่เป็นอุปาทินนกะ ตามวาทะของพระเถระ ท่านอาจารย์ จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'ในข้อนั้น'. มีอธิบายว่า 'ก็(ส่วนที่เป็นอุปาทินนกะเป็นของเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง)นั้น ย่อมมีไม่ได้หรือ ย่อมมีได้นั้นเทียว'. เพื่อแสดงว่า '(ในเวลานั้นส่วนที่เป็นอุปาทินนกะ ก็ย่อมเป็นของใหญ่) เพราะการถึงความเป็น

ของเล็ก และความเป็นของใหญ่” ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า “จุดตั้งส่วนที่เป็นอุปาทินนกะของพระมหาโมคคัลลานเถระ ฉะนั้น”.

นุนโทปนันทนาคทมกถาณฎณา

พรรณนาภพว่าด้วยการทรมาน นั้น โทปนันทนานคราษ

อุปนิสฺสโยติ วาสนาภาคิโย
อุปนิสฺสโย อปาทาตพฺโพ. อตุถิ นุ
ไซติ โอลเฏตฺวา อตุถิติ อทุกฺส.
เตนาห ‘อตุถิ นุ ไช’ติอาทิ.

คำว่า อุปนิสฺสย คือ บัณฑิตพึงเพิ่มอุปนิสฺสยอันเป็นส่วนแห่งวาสนาเข้าไว้ด้วย. คำว่า (อุปนิสฺสยของนันทนโทปนันทนานคราษ) มีอยู่หรือหนอแล ได้แก่ (พระผู้มีพระภาค) ทรงตรวจดูแล้วได้ทรงเห็นว่ามีอยู่. เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า ‘มีอยู่หนอแล’.

อาปานณฺวมินฺติ มรฺุปานปฺปเทสฺ.
ติวิธนาณฺเฏหิติ วรฺุภุมาริภณฺณาวตฺถา-
อิตฺติโย สนฺธาย วุตฺตํ.

คำว่า อาปานณฺวมินฺติ (ที่กินเลี้ยง) ได้แก่สถานที่อันเป็นที่ดีมีน้ำมธุ. คำว่า อันเหล่านาคนาณฺเฏสิปี ๓ จำพวก(แวดล้อม) ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึงนาคที่เป็นหญิง (นักพ้อน) ที่สวมเสื้อผ้าเป็นรุ่งนวุธ(หญิงสาว) รุ่งนภุมาริ(เด็กหญิง)รุ่งนภุณฺญา (สาวน้อย).

ดร.งามจิต สุวณฺชิยกุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุปรูปริติ มตฺถกมตฺถเก.
ภวเนนาติ ภวนปฺปเทเสน มคฺคภูเตน.
อวกฺขุเชนาติ นิกฺขุชิตฺเตน.

คำว่า เหนือ(เรา)ขึ้นไป ๆ ได้แก่
ข้างบนหัว(เรา)ขึ้นไป ๆ. คำว่า
โดยทำอำนาจ(โดยการครอบงำ) ได้แก่
โดยการแสดงการครอบงำ คือโดยการทำ
อำนาจอันเป็นทางไป. คำว่า อันคว่ำลง
ได้แก่ อันคว่ำหน้าลง.

สิเนรุปริภณฺฑนฺติ สิเนรุ
ปริกฺขิตฺวา อุปรูปริ จิตานิ จตฺตาริ
ปริภณฺฑานิ, ยตฺถ นาคครุพ-
กฺมฺภณฺฑยฺกฺขณฺดา ตาวตีสภวานสฺส
อารกฺขณฺตถาย นิวสนฺติ, ตานิ
ปริภณฺฑตาสามณฺเณน "ปริภณฺฑนฺ"ติ
วฺจฺจตฺตานิ.

คำว่า (เห็น)บริภณฺฑ(เขาที่ล้อม-
รอบ)ของเขาสิเนรุ คือ เขาบริภณฺฑที่
ตั้งล้อมรอบภูเขาสิเนรุมีอยู่ ๔ ลูก ที่
เป็นที่อยู่ของหมู่ นาค ครุฑ กุมภณฺฑ
และยักษ์ทั้งหลายย่อมพักอาศัยอยู่ เพื่อ
ต้องการอารักขาภพชั้นดาวดึงส์ เขา
บริภณฺฑทั้งหลายเหล่านั้นท่านกล่าวว่า
'เขาล้อมรอบ' เพราะความเป็นของเสมอ
เหมือนกัน โดยความเป็นเขาที่ล้อมรอบ.

น พาสฺสตีติ เถรสฺส สมิปฺปิ น
อุเปติ. พาสฺสตีติ นาคสฺส อกฺขินาสาทิ
ปริภุจฺจาเทตฺวา จานมตฺเตน จิตฺเต
เขทมตฺตํ ชเนติ, น กาโย. ปาจิเนน
จ ปจฺฉิมฺเณ จาติ นาคสฺส ตถา
นิปฺนฺนตฺตา วฺจฺจตฺ. เถรสฺส ทฺกฺกรกิริยํ
สพฺพะสํ ปกาเสตฺถุ "มนสิกรโหหิ"ติ วฺจฺจตฺ.

คำว่า ไม่เบียดเบียน คือ ไม่เข้า
ไปแม้ยังที่ใกล้พระเถระ. คำว่า เบียด-
เบียน ความว่า (คว้นของพระเถระ) ย่อม
ยังอาการคือความลำบากเป็นประมาณ
ให้เกิดขึ้นในจิตโดยอาการปะทุขึ้นปิด
นัยน์ตาและจมูกเป็นต้นเป็นประมาณของ
นาคอยู่ หาใช้กายก่อให้เกิดอาการ คือ

ดร.งามจิต สุวณฺชิยฺกฺล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เตนาห 'เถโร ๗เปฯ จตุตาโร
อิทธิปาทา'ติอาที.

ความลำบากเป็นประมาณไม่. คำว่า (ออก)ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ท่านอาจารย์กล่าวไว้ เพราะความที่ นาคนอน(ทอดตัว)อยู่อย่างนั้น. เพื่อ ประกาศการทำที่ทำได้ยาก(ทฤกรกิริยา) ของพระเถระแก่ชนทั้งปวง(ให้ทราบ) พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเตือนว่า 'เธอ จงใส่ใจไว้ละ'. เพราะเหตุนั้น ท่าน อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'พระเถระ กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทธิบาท ๔ ข้าพระองค์ได้เจริญทำให้ มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นดุจ ของใช้ เฝ้าตั้งไว้แล้ว ข้าชอง ทำได้ทันที ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่าว่าแต่นั้นโท- ปนันทะเลย ข้าพระองค์จะฟังทรมาน นาคราชเช่นนั้นโทปนันทะนี้ ตั้งร้อย ตั้งพันตั้งแสนก็ได้.

เอกปฎิปาฎิยาติ เอกาย คำว่า โดยลำดับเดียว คือ
ปฎิปาฎิยา, นินนุตรนุติ อตุโก. โดยลำดับเป็นอันเดียว, อธิบายว่า ไม่มี
ยตุตติติ ยตุตรูปา อิทธิมยรูปสสุ ระหว่าง. (คือไม่เว้น) คำว่า เป็นยตุติ
จิตตปจฺจยอตุสมุฏฺฐานตฺตา. คือ วาทะของภิกษุทั้งหลายมีรูปเป็นยตุติ
แล้ว เพราะความที่รูปอันสำเร็จด้วยฤทธิ์
มีจิตเป็นปัจจัยและมีฤดูเป็นสมุฏฐาน.

อาโลกกรรมปิ ตเถว โหตีติ
 ปาฏิหาริยกรรมโต ปุพฺเพ วีย
 เอกสฺส มณฑลสฺส อเนกตสฺสสฺสรูปเณ
 ปวตฺติยํ ยุตฺติ ปุพฺเพ วุตฺตนยา
 เอว. เอกสฺมี หิ จาเน เอกรูปกฺขณํ
 อณฺณสฺมี อณฺณนฺติ เอวํ สีมํ
 ปวตฺตมานสฺส เอกสฺส สกฺลจกฺกวาเพปิ
 เอกกฺขณเณ สหวตฺตมานสฺสเอว ปวตฺติ
 โหตี หังชาตเก หังสรีรสฺส วีย.
 ยถา หิ จาญฺิสหสฺเสตฺสูติอาทิ ปน
 อเนกสฺมี จาเน เอกโต ปญฺญาيمانสฺส
 อูปมาทสฺสนํ, น ปน สพฺพธา
 สทิสภาวสฺส. น หิ อากาเส
 จนฺทมนฺทลเมว จาญฺิสฺส ทิสฺสติ
 ตปฺปฏิกากจฉายตฺตาทิ ทฏฺจพฺพํ.

คำว่า การทำแสงสว่างก็ดี ก็คง
 มีอยู่เหมือนอย่างนั้นนั่นเอง คือ ข้อยุติ
 ในความที่(ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์)ดวงเดียว
 เป็นไปโดยหลายแสงดวง(หลายแสงรูป)
 มีนัยที่ได้กล่าวไว้ในกาลก่อนนั้นแหละ
 จุดข้อยุติในกาลก่อนแต่การทำปาฏิหาริย์.
 จริงอยู่ ขณะแห่งรูปขณะเดียวในที่แห่ง
 เดียว ย่อมเป็นอย่างอื่นในที่อื่น เพราะ
 เหตุนั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ ความเป็นไป
 แห่งดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์แต่ละดวง
 ที่เป็นไป(โคจรไป) เมื่อมณฑลจันทร์
 หรืออาทิตย์ ๑ ดวง หมุนไปเร็ว เมื่อ
 หมุนไปร่วมกันอยู่นั้นแหละในขณะเดียว
 กันแม้ในจักวาลทั้งสิ้น ก็ยังคงมีอยู่
 จุดความเป็นไปแห่งร่างกายของหงส์ใน
 หงส์ชาดกยังคงมีอยู่ ฉะนั้น. ส่วนคำมี
 อาทิวา เหมือนอย่างว่า เปรียบเหมือน
 เมื่อตุ้ม ๑,๐๐๐ ตุ่ม(เต็มด้วยน้ำ) บัณฑิต
 ฟังเห็นว่า เป็นคำแสดงข้อยู่อุปมาดวง-
 จันทร์ หรือดวงอาทิตย์ ที่ปรากฏโดย
 เป็นอย่างเดียวกันในที่หลาย ๆ แห่ง(ในตุ้ม
 ๑,๐๐๐ตุ้ม), แต่ไม่ใช่คำแสดงข้อยู่อุปมา
 ของดวงจันทร์มีภาวะเป็นเช่นเดียวกันโดย
 ประการทั้งปวง. เพราะว่า ก็ดวงจันทร์

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ในอากาศนั้นแล ไม่พึงเห็นว่าจะปรากฏ
ในตุ่มน้ำทั้งหลาย เพราะเป็นเงามีส่วน
คล้ายกันกับดวงจันทร์นั้น.

๓๘๗. ปาพินฺธุติ ปฏิสมฺภูติทา-
มคฺคปาพินฺธุ.

นินฺธุมาติกนฺธุติ นินฺธุวณฺณนฺธุทกฺกปฺกนฺธุณฺ
มาติกก. มหาโพธิ์นฺธุติ เนเรณฺธุชราย ตีเร
มหาโพธิ์. อกาสิตี มหาโพธิ์สนฺธุติเก
อกาสิ.

นกฺขตฺตทิวเสตี วิเสสนกฺขตฺโต-
ปลกฺขิตเต มุหฺตฺตทิวเส. จนฺทปฺปุเวตี
จนฺทมนฺธุชลาการเ ปุเว. สพฺพนฺธุติ
ปณฺจสตาปฺปว มหาตฺปิ ขุทฺทกั กตฺวา
เอกปฺตฺตปฺปรตฺตตี อกาสิ.

โถกนฺธุติ โถกปฺปว พุทฺธปฺมุขสฺส
ภิกฺขุสฺสสมฺส อณฺเฒเสณฺจ ปโหนกั
กโรนฺธุโต พุทฺธกั อกาสิ. 'ภคฺวา

๓๘๗. คำว่า พระบาลี ได้แก่
พระบาลีในคัมภีร์ปฏิสมภิทมรรค.

คำว่า เหมื่องน้ำสี่เขียว ได้แก่
เหมื่องที่เต็มด้วยน้ำสี่เขียว. คำว่า
พระมหาโพธิ์ ได้แก่ (เราจักไหว)
พระมหาโพธิ์ที่ฝั่งแม่น้ำเนเรญฺชรา. คำว่า
ก็ไค้ทำ ได้แก่ ไค้ทำให้ยู่ไกล(ให้ยู่ใน
สำนั๊ก) ตันพระมหาโพธิ์.

คำว่า ในวันนั๊กชัตตฤกษ์ ได้แก่
ในวันครุ่หนึ่งที่เขาไค้หนดว่เป็นวัน
นั๊กชัตตฤกษ์พิเศษ. คำว่า ขนมองเดือน
ไค้ไค้ แก่ ขนมมีลักษณะอาการเป็นวง
คล้ายดวงจันทร์. ด้วยคำว่ ขนม
ทั้หมด พระมหาภัสสปะเถระ ไค้ทำขนม
๕๐๐ ชินโดยทำแม่ขนมชินใหญ่ให้ป็น
ชินเล็กกลง ให้พอจุลงในบาตรใบเดียว.

คำว่า ขนมน้อยหนึ่ง ความว่
พระมหาโมคคัลลนเถระ เมื่อกำขนม
น้อยหนึ่งให้เพียงพอแก่ภิกษุสงฆ์มีพระ-

โถกั พหุ อกาสิ'ติ ปกเตน
 สมุพฺนุโธ. ตสฺสาติ ยสฺส พุรหฺมุโน
 รุปี ทฏฺฐกาโม ตสฺส สทฺทํ
 สฺุณาติ. จิตฺตํ ปชานาตีติ เอตฺถาปิ
 'อาโลกํ วทฺหฺเมตฺวา'ติ ปทํ
 โยเชตพฺพํ. อาโลกผรณฺเนน
 หิ ทิพฺพโสตธาตฺเจโตปริยญาณานิปี
 อิชฺฌนฺติ, ปาทกชฺฌมานจิตฺตํ อารมฺมณ-
 กรณวเสน จิตฺเตน คเหตุวา นนุ
 สภาเวน วตฺถุณิสฺสุสิตา จิตฺตสนฺตติ,
 กถํ ปน ตํ โยคี ปฺน กายานุคฺติกํ
 กโรตีติ สมุพฺนุโธ.

พุทธเจ้าเป็นประธานและชนเหล่าอื่น
 ชื่อว่า ได้ทำขนมให้มากได้. เชื่อมความ
 ตามปกติว่า 'พระผู้มีพระภาคได้ทรง
 กระทำของที่น้อยให้เป็นของมากแล้ว'.
 บทว่า ตสฺส (ของพรหมนั้น) ได้แก่
 พระโยคาวจรผู้มีฤทธิ์ต้องการเห็นรูปของ
 พรหมใจ ย่อมได้ยินเสียงของพรหมนั้น.
 แม้ในคำว่า ย่อมรู้จิต(ของพรหมนั้น) นี้
 บัณฑิตก็พึงประกอบบทว่า 'เจริญ
 อาโลกกสิณเข้าด้วย'. เชื่อมความว่า
 จริงอยู่ ด้วยการแผ่ขยายไปแห่งอาโลก-
 กสิณนั้นแหละ แม้ทิพโสตธาตฺและ
 เจโตปริยญาณ ก็ย่อมสำเร็จได้, ความ
 สืบต่อแห่งจิตที่อาศัยวัตถุโดยสภาพ ก็
 สำเร็จได้ เพราะถือเอาจิตที่มีฌานเป็น
 บาทไว้ ด้วยจิตด้วยอำนาจทำให้เป็น
 อารมณไม่ใช่ว่า, ถึงกระนั้นอย่างไร
 เล่า พระโยคาวจรจะทำความสืบต่อ
 แห่งจิตนั้น ให้คล้อยตามกายอีก.

อยํ เหตุถ อธิปฺปาโย. ยถา
 อนิทฺธิยา คมนกาเส วิญญตฺติ-
 สมฺภูจาปกจิตฺตวเสนเว กายสฺส
 คมนาคมนนิปฺผลตฺติ โหติ, เอวํ อหฺตุวา

ก็ในความข้อนี มีอธิบายดังนี้. ในเวลา
 ไปโดยที่ไม่มีฤทธิ์ ความสำเร็จแห่งการไป
 มาแห่งกายย่อมมีได้ด้วยอำนาจแห่งจิต
 อันยังวิญญูติให้ตั้งขึ้นนั้นเทียว ฉั้นใจ

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สกี อุปปนุณ อภิญญาจิตเตเนว
 นิปุผชชมานคมเนน กาเยน ปวตตมานัน
 จิตตัม ยถาสยัม วิญญตติ อชเนตวา
 กายนิสสิตเมว โหตติ เอว กโรนุโต
 จิตตัม กายานุคติกัม กโรติ, กายัม
 วย จิตตญจ ทนุคคหิตัม กโรตติ
 วุจจติ. เอตถ จ อภิญญาญาณัน
 อตติปาทกชฎานวิสัยปี ปริกมฺกกาล
 กายสฺส ทนุคคมนัน ตคฺคตีกตตญจ
 จิตตสนฺตานสฺส อิจฺฉิตตตฺตา กายวเสน
 จิตตัม ปริณามนาภิญญาจิตเตเนว
 กายคมนฺปี อิชฺฉตติ. เตนานห
 'กรชกาโยปี ตูลปิจุ วิทยา'ติ.

จิตที่ยังไม่มีแล้วเกิดมีขึ้น ครั้งเดียวเป็น
 ไปอยู่ตามกายอันดำเนินไปได้ สำเร็จ
 ด้วยอภิญญาจิตเท่านั้น ย่อมเป็นจิตอัน
 อาศัยกายอยู่นั่นเอง เพราะไม่ให้วิญญูติ
 ตามที่เป็นเองเกิดขึ้น ฉะนั้น เพราะ
 เหตุนั้น พระโยคาวจรผู้มีฤทธิ์เมื่อทำอยู่
 ด้วยอาการอย่างนี้ เรียกว่า ทำจิตให้
 คล้อยไปตามกาย, คือ ทำจิตให้เป็นอัน
 ถือได้ซ้ำ ดุจทำกาย ฉะนั้น. ก็ในข้อนี้
 อภิญญาญาณแม้มีฉานเป็นบาทในอดีต
 เป็นอารมณ์ มีการที่กายดำเนินไปได้ซ้ำ
 จิตที่มีความเป็นธรรมชาติไปตามการ
 ดำเนินไปได้ซ้ำของกายนั้น ในคราว
 บริกรรมก็ดี แม้มีการดำเนินตามกาย
 ได้ด้วยอภิญญาจิตที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น-
 แหละ ก็ย่อมสำเร็จได้ตามอำนาจแห่ง
 กาย เพราะความสืบต่อแห่งจิตเป็นสิ่งที่
 กายปรารภมาแล้ว(เป็นสิ่งที่กายต้อง
 คล้อยตาม). เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์
 กล่าวว่ "แม้ร่างกายตามปกติย่อมเป็น
 ของเบาจุดุจปุยนุ่น".

ตตถ กรชกาโยปีติ ปี-สทฺเทน
 'น เกวลัน อภิญญาคติกัม จิตตเมว

บรรดาคำเหล่านั้น ด้วย ปี-ศัพท์ ใน
 คำว่า กรชกาโยปี (แม้ร่างกาย) ท่าน

กายานุกตีกั ทนุชคมนั โหติ,
 ตนุสิสฺสยภูโต กาโยปี สลฺลหุโก
 ทิสฺสमानโน พุรหฺมโลกั คจฺจตี'ติ
 อิมมตฺถั ทสฺเสติ. **คณฺตุกามดาว**
เอตฺถ ปมาณนฺติ ปาทกชฺฌานา
 วุฏฺฐาย 'อิทํ จิตฺตํ กาโย วีย
 ทนุชคมนั โหตุ'ติ ปริกมฺมํ กตฺวา
 ยํ จานํ คณฺตุกาโม, ตํ อุกฺทิสฺส
 อุกฺปนฺนคณฺตุกามดาว ปมาณํ, ตโต
 ตทนฺนตเรน อภิญญาจิตฺเตน
 ยถิจฺจิตฺตญาณคมนํ สยเมว อิชฺฌติ, น
 ตตฺถ วิสุํ มคฺคนิมฺมานวายุอริฏฺฐาเนหิ
 ปโยชนนฺติ อธิปฺปาโย. เตนานห
 'สตี หี'ติอาที. **อิสฺสาสุกฺขิตฺตสโร**
วียาตี เอเตน 'โยคิโน ปฺน ปโยคั
 วินาว อิทธิพลเนว คมนนฺ'ติ
 ทสฺเสติ.

อาจารย์แสดงเนื้อความนี้ว่า "จิตนั้นแหละ
 มีคติตามอภิญญา(ไปกับอภิญญา)อย่าง-
 เดียว จะเป็นจิตที่คล้อยไปตามกาย
 ดำเนินไปได้ช้า หามิได้, แม้กายอัน
 เป็นที่อาศัยของจิตนั้น ก็เป็นกายอันเบา
 ปราภฏไปยังพรหมโลกได้". คำว่า
ความใคร่จะไปในั้นแล เป็นประมาณใน
การไปด้วยทิสสमानกายนี้ อธิบายว่า
 พระโยคาวจรผู้มีฤทธิ์ออกจากฌานอันเป็น
 บาทแล้ว ทำบริกรรมว่า "ขอจิตนี้จง
 ดำเนินไปช้าดูจกกายแล้ว" ใคร่จะไปยัง
 สถานที่ใด ความเป็นผู้ใคร่จะไปเกิดขึ้น
 เจาะจงซึ่งสถานที่นั้น เป็นประมาณ,
 เพราะเหตุนั้น การไปยังสถานที่ตามที่
 ต้องการด้วยอำนาจอภิญญาจิต อันไม่มี
 ระวังแห่งจิตอริชฐาน (ที่จะไปถึงโดย
 เจาะจง)นั้น ย่อมสำเร็จได้เองทีเดียว,
 ในการไปยังสถานที่ที่ปรารถนา ด้วย
 อภิญญาจิตนั้น ประโยชน์(ความต้องการ)
 ด้วยการนิรมิตหนทางและการอริชฐาน
 ให้มีลมเป็นเฉพาะ ๆ ย่อมไม่มี
 เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าว
 คำมีอาทิว่า "จริงอยู่ เมื่อความต้องการ

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ที่จะไปมีอยู่'. ด้วยคำว่า **ดังอุกสรที่**
นายขมังธนูยิงขึ้นไปฉะนั้น นี้ ท่าน
อาจารย์แสดงว่า 'พระโยคาวจรเว้นซึ่ง
ปโยคะ(การพยายาม)เสียทีเดียว ก็ยังมี
การไปด้วยกำลังฤทธิ์ทีเดียว'.

กาย คเหตุวาทิ ปจจุปฺปนฺนํ
อตุตโน กาย อารมฺมณกรณวเสน
ปริกมฺมจิตฺเตน คเหตุวา. **จิตฺเต**
อาโรเปตีติ 'อโย กายอิทํ จิตฺตํ
วีย โหตุ'ติ ปาทกชฺฌานจิตฺเต
อาโรเปติ, ตคฺคตีกํ กโรตีติ อตุโก.
เตนาห 'จิตฺตานุกตีกํ กโรตี
สีฆคมนนฺ'ติ.

คำว่า **ถือเอากาย** ได้แก่ ถือเอา
กายของตนที่เป็นปัจจุบันด้วยบริกรรมจิต
ด้วยอำนาจการทำให้เป็นอารมณ์. คำว่า
ยกขึ้นไว้ในจิต ได้แก่ ยกขึ้นไว้ใน
ฌานจิตที่เป็นบาทด้วยบริกรรมว่า 'กายนี้
จงเป็นดุจจิตนี้', อธิบายว่า ทำให้มีคติ
ตามจิตนั้น. เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์
จึงได้กล่าวว่า 'ทำกายให้มีคติตามจิต
คือทำให้ไปเร็ว'.

อโย เหตุถ อธิปฺปาโย : ยถา
อภิณฺเฐวเสน ยถิจฺฉิตฺตญฺจาเน
อุปฺปชฺชมาเนน จิตฺเตน สทฺธิ
นिरนฺตรปฺปวตฺติวเสน วิญฺญตฺติสมฺภูจาปีตํ
คมนํ วินาว อุปฺปชฺชติ, เอวํ
สมฺบุปฺปาเทนฺโต จิตฺตวเสน กายํ
ปริณามเต, นيرانฺตรปฺปวตฺติ วินา
ยถิจฺฉิตฺตญฺจาเน สมฺบุปฺปตฺติวเสน รูปกายํปิ
จิตฺตํ วีย สีฆคตีกํ กโรตี นามาติ.

ก็ในการทำกายให้มีคติตามจิต คือ ทำให้
ไปเร็วนี้ มีอธิบายดังนี้: การดำเนินไป
ของกายที่นุ่มไปกับจิตนั้น เว้นการ
ดำเนินไปอันยังวิญญูติให้ตั้งขึ้นเสียนั้นเทียว
ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ ด้วยอำนาจแห่งความ
เป็นไปไม่มีระหว่างกับจิต(เป็นไปติดต่อกัน)
ที่เกิดขึ้นในที่ตามที่ตนปรารถนาแล้ว
ด้วยอำนาจแห่งอภิญาจิต ฉะนั้นได้ พระ-
โยคาวจรผู้มีฤทธิ์นั้น เมื่อยังการไปแห่ง

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

www.dhammadownload.com

กายให้ไปตามจิต เกิดขึ้นพร้อมแล้ว
ชื่อว่า เปลี่ยนกายไปตามอำนาจจิต, คือ
ชื่อว่า เว้นความเป็นไปไม่มีระหว่าง
(เป็นไปติดต่อกัน)เสีย ย่อมทำแม้รูปกาย
ให้มีคติไปเร็วด้วยอำนาจเกิดพร้อมกันใน
สถานที่ตามต้องการ ดุจทำจิตให้น้อมไป
ตามกาย คือทำให้ไปเร็ว ฉะนั้น.

อิทํ ปนาติ จิตฺตวเสน กายปริณามน-
ปาฎิหาริย์. จิตฺตคมนเมวาทิ จิตฺเตน
สห คมนเมว. กถํ ปน กายโย
ทนุรูปวตฺติโก ลหุตรูปวตฺตินา
จิตฺเตน สมานคติโก โหตีติ.
เทสนุตรูปวตฺติสงฆาตสฺส คมนสฺส
รูปารูปานํ สมานตฺตา. มนุสฺสโลเก
จวิตฺวา พุรหมฺโลเก ปฏิสนฺธิคฺคณฺหสฺส
รูปารูปานํ วีย.

คำว่า ก็ปาฎิหาริย์ข้อนี้ ได้แก่ปาฎิหาริย์
คือการเปลี่ยนกายไปตามอำนาจจิต.
คำว่า เป็นการไปด้วยจิตนั่นเอง ได้แก่
เป็นการไปพร้อมกับจิตนั้นเทียว. ถ้ามว่า
ก็กายมีความเป็นไปช้า ย่อมมีคติเสมอ
กับจิตที่เป็นไปเร็วกว่าได้อย่างไร. ตอบว่า
ย่อมมีได้ เพราะรูป(กาย)และอรูป(จิต)
ทั้งหลายแห่งการไป กล่าวคือ การเกิดขึ้น
ในสถานที่อื่น มีสภาพเสมอกัน. ดุจความ
มีสภาพเสมอกัน ทั้งรูป(กาย)และอรูป
(จิต)ของผู้ที่เคลื่อนไป ในมนุษยโลก
แล้วถือปฏิสนธิในพรหมโลก ฉะนั้น.

อทิสฺสมานเนน หิ กายเนน สิมํ
พุรหมฺโลกํ คนฺตูกามสฺส อภิญญา-
จิตฺตกฺขณฺเ อุปฺปชฺชมานารหํ กมฺมชฺรูปํ
อุตฺตชาทิวเสน ติสนฺตติรูปสฺสหิตํ

ก็กัมมชรูปที่สมควรจะเกิดขึ้นในขณะที่
อภิญญาจิตของพระโยคาวจรผู้ใคร่จะไป
ยังพรหมโลกเร็ว ๆ ด้วยกายที่ไม่ปรากฏ
(ผู้ใคร่จะหายตัวไปยังพรหมโลก) ซึ่ง

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อธิฏฐานผลเน พุรหมโลกาทีสุ
 ยถิจฉิตฏฐาเน ปุริมสรีราราเรน
 ยถารหํ ออุปชชติ. ตโต ตสฺมี
 กายเ ปุเรชาตปุปฺจยภาเวเน จิตฺ
 หทฺยวตฺถุํ นิสฺสาย อภิจิตฺตฺวานนฺตรานํ
 ทฺวินฺนํ ตินฺนํ วา ภาวฺกานํ
 สมฺนนฺตรํ ตติยํ จตฺตฺถุํ วา
 ภาวฺกจิตฺตํ ตสฺส กายสฺส ปฺจฉา-
 ชาตปุปฺจยํ หุตฺวา จิตฺตชฺรูปํ จ
 สมฺภูจฺจาปยฺมานํ พุรหมโลกาทีสุ
 ออุปชชติ. มนุสฺสโลกภูเจ ปุริมสรีเร
 กมฺมชานี รูปานี ยถาวสิฏฺฐจิตฺตกฺขณํ
 จตฺวา วินสฺสนฺติ. อยญฺจ โยคี
 อทิสฺสฺมาเนน กายเเน คโต นาม
 โหติ, กายเ จ จิตฺตคตฺติยา
 . ปริณามิโต.

สหรคตด้วยสันตติรูปทั้ง ๓ อันมีอตุชรูป
 เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นได้ตามสมควร โดย
 อากาณแห่งสรีระเก่าในที่ที่ตนปรารถนา
 (จะไป) บรรดาที่ทั้งหลายมีพรหมโลก
 เป็นต้น ด้วยผลแห่งการอธิษฐาน. เพราะ
 เหตุนั้น ภาวจิตดวงที่ ๓ หรือดวงที่ ๔
 อันมีในลำดับภาวจิต ๒ ดวง หรือ
 ๓ ดวง อันเป็นลำดับแห่งอภิญาจิต
 อาศัยหทัยวัตถุซึ่งตั้งอยู่ในกายนั้น โดย
 ความเป็นปุเรชาตปัจจย เป็นปัจฉาชาต-
 ปัจจยแห่งกายนั้น และยังจิตตชรูปให้
 ตั้งขึ้น ย่อมเกิดขึ้นในโลกทั้งหลายมี
 พรหมโลกเป็นต้น. กัมมชรูปทั้งหลายใน
 ร่างเดิมอันตั้งอยู่ในมนุษยโลก ดำรงอยู่
 ชั่วขณะจิตตามที่เหลืออยู่ ย่อมเสื่อมสูญ
 ไป. อันพระโยคาวจรนี้ ย่อมชื่อว่า ไปได้
 ด้วยอทิสสมานกาย(กายที่ไม่ปรากฏ),
 และกาย(ของเธอ)ก็ชื่อว่า เปลี่ยนไปตาม
 คติแห่งจิต.

เอวํ คหณเ จ น โภจิ สุตฺตาทิ-
 ฐมฺวิโรธ. จิตฺตลหุตฺตสฺส รูปครฺตฺตสฺส
 จ อปริหาปิตตฺตา 'สมฺมิญฺชิตํ วา
 พาทํ ปสาเรยฺยา'ติอาทิวจฺนวิโรธโต

จริงอยู่ ในการถือเอาอย่างนี้ ไม่มีอะไร ๑
 ผิดไปจากพระสูตรและพระอภิธรรมเลย.
 เพราะความเบาแห่งจิต และความหนัก
 แห่งรูป อันพระโยคาวจรยังมีได้ให้สูญ

จ. ยถา เจตถ, เอวเมว สพเพสํ
 สตุตถานํ ปกตีกมนํ สีขุณฺณติ. เตสํ ปน
 นีรนฺตรเทสนนฺตรูปตฺติยา คมนํ ทูเร
 ยถิจฺฉิตฺตญฺจานูปตฺติยาติ อยเมว
 วิเสโส. อิทํ ปเนตถ อจารีย-
 ฌมฺมปาลตฺถเเรน วุตฺตํ. ยถา ลหุ
 กตฺติปยจิตฺตวาเรเหว อิจฺฉิตฺตญฺจานูปตฺติ
 โหติ, เอวํ วตฺตมาโน กาโย
 จิตฺตคตฺติยา ปริณามิโต นาม โหติติ
 เตนาปิ อิท วุตฺโตททยे สเมติ,
 ตสฺมา กเหตพฺโพ.

ติสฺสุปี ขณฺเณสุ กจฺฉนฺตีติ อิมินาปิ
 วจเนน อयํ นโย สฺสุญฺจ สเมติ.
 อภิญฺญาจิตฺตสฺส อูปตฺติกฺขณฺเณปิ
 ภงฺกคฺกขณฺเณปิ กมฺมชาทิจฺรูปกลาปานํ
 พุรหฺมโลกาทีสุ ยถิจฺฉิตฺตญฺจานเณ สมฺมูปตฺติ

ไป และเพราะผิดไปจากพระดำรัสมี
 อาทิวา "หรือพึงเหยียดแขนที่คู้เข้า
 ออกไป". ก็ในการไปด้วยยอหิสมมานกายนี้
 ย่อมสำเร็จ ฉันฺได การไปตามปกติของ
 สัตว์ทั้งปวงก็สำเร็จ ฉันฺนํ. ส่วน
 ความต่างของการไปทั้ง ๒ เหล่านี้
 มีดังนี้เทียว คือการไปได้โดยการเกิดขึ้น
 ในสถานที่อื่นที่ไม่มีระหว่าง (ที่ติดต่อกัน)
 และการไปโดยเกิดขึ้นในที่ที่ตนปรารถนา
 ในที่ไกล. แต่คำนี้ในที่นี้ พระธรรม-
 ปาลาจารย์เถระกล่าวไว้. การถึงสถานที่
 ตามต้องการ ย่อมมีได้โดยวาระจิตที่เร็ว
 เล็กน้อย(๒-๓ วาระ) ฉันฺได กายเมื่อ
 เป็นไป ย่อมชื่อว่า เปลี่ยนไปตามคติ
 แห่งจิต ฉันฺนํ แม้เพราะเหตุนี้แล
 คำที่กล่าว ย่อมเหมาะสมในที่นี้ คือ
 ในคัมภีร์วุตโตทัย ด้วยประการฉะนี้
 เพราะเหตุนี้ พึงถือเอาความนี้.

นัยนี้ เหมาะสมดีแล้วด้วยคำพูด
 แม้ที่ว่า **ไปได้ในขณะแม้ ๓.** ความที่รูป
 ปราภฏเป็นอย่างอื่นในสถานที่อื่น ย่อมมี
 ได้ทั้งในอุปบัติขณะ ทั้งในภังคขณะแห่ง
 อภิญฺญาจิต เพราะรูปกลาปมีกัมมชรูป

ดร.งามจิต สุวณฺิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สนธาย วุตตตตตา เทสนุตเร
 ฐุปนุตตราปาตฎาโว. เอว หิ ปุริสสุส
 คมนั นาม นาณณั ภงคกขณเปตี
 วุตเต เถโร อาหาติ สมุพนุโธ.

เป็นต้น ท่านอาจารย์ได้กล่าวไว้
 หมายถึงการเกิดร่วมกันในสถานที่ตามที
 ต้องการในโลกทั้งหลายมีพรหมโลกเป็น
 ต้น. เชื่อมความว่า ก็พระเถระเมื่อถูก
 ถามว่า ชื่อว่า การไปของบุรุษมิใช่
 เป็นอย่างอื่น แม้ในภังคขณะ หรือ
 พระเถระก็กล่าวแล้วอย่างนี้.

เถโรติ ยถาวุตโต เถโร อญโณ
 วา. ก็ ปนาตืออาทิ ตสสุ
 อนุตเววาสิกานั ปุจฉาवनั. อธิ
 ปนาติ 'อทิสสมานเนน กายเน
 พุรหุมโลกั คจฉตี'ติ อิมสมึ วจเน.
 อสุสาติ โยคิโน. สยั คมนเมว
 อากตัม 'คจฉตี'ติ วุตตตตตา อากตनुติ
 อตถเ.

คำว่า พระเถระ ได้แก่ พระเถระ
 ตามที่กล่าวแล้ว หรือพระเถระรูปอื่น.
 คำมีอาทิวา ก็ ปน(ก็หรือ) เป็นคำถาม
 พระเถระนั้น ของพวกอันเตวาสิก. คำว่า
 แต่ในปาฐะนี้ ได้แก่ ในพระดำรัสนี้ว่า
 "ไปสู่พรหมโลกด้วยอทิสสมานกาย (ด้วย
 กายไม่ปรากฏ)". คำว่า อสุส โยค
 โยคิโน แปลว่า ของพระโยคาวจรนั้น.
 ชื่อว่า การไปเองนั้นแหละมาแล้ว
 คือชื่อมาแล้ว เพราะท่านอาจารย์
 กล่าววว่า '(พระโยคาวจร)ไป'.

อิทานิ ยั ปาพิยั 'โส ตสสุ
 พุรหุมุโน ปุโรโต ฐุปี อภินิมมินาติ
 มโนมยณั'ตืออาทิ วุตตต, ตตถ

บัดนี้ เพื่อแสดงอรรถที่ไม่ตื่นใน
 พระดำรัสที่ตรัสในพระบาลีว่า 'ท่านผู้มี
 ฤทธิ์นั้น นิรมิตรูปอันแล้วด้วยใจข้างหน้า

๑ พ. ปฎิ. ๓๑/๕๕๕.

อนุตตตานตฺถํ ทสฺเสตฺถุ 'มโนมยน'ตฺถิอาทิจ
 อารทฺธํ. ตตฺถ ปสฺสาทอ นาม
 นตฺถิตฺติ นิมิตฺตสฺส อุตฺตตฺตา
 สพฺพกมฺมชานนํปี อภาวํ ทสฺเสตฺติ.
 อณฺณมปีติ ภควตา กิริยมานโต
 อณฺณมปี กโรตฺติ ภควโต อธิฏฺฐานก-
 ขณฺณมปี จินฺนณวสิตาย โภจฺจิปฺปตฺตตฺตา
 ตถา ตถา นียเมตฺวา ว อธิฏฺฐานพฺเลน.
 เตนานห 'ภควโต รุจิวเสนา'ตฺติ.
 สวากานํ ปน ปุณฺณปุณฺณํ ปริกมฺมํ
 กตฺวา วิสฺสุ วิสฺสุ อธิฏฺฐานเนน
 อตฺตโน กิริยโต อณฺณม กิริยํ
 นิมฺมิตฺเตน การาเปตพฺพํ โหตฺติ,
 ตณฺจ ตํ ทพฺพมลฺลปฺตฺตสฺส วิย
 นานาจาเนสฺสุ เอกกฺขณฺเน เสนาสน-
 ปณฺณตฺตียนนฺติ ทฏฺฐพฺพํ.

แห่งพรหมนั้นได้" เป็นต้น ท่านอาจารย์
 จึงปรารภคำมีอาทิว่า 'มโนมย' ดังนี้.
 บรรดาเหล่านั้นนั้น ข้าพเจ้า ชื่อว่า
 ประสาทหามีไม่ ท่านอาจารย์แสดงถึง
 ความไม่มีแม้แห่งกัมมรูปทั้งหมด เพราะ
 รูปนิรมิตเป็นอตุขรูป(รูปแต่ฤดู). คำว่า
 (ยอมทำ) กิริยาอื่นบ้าง คือพระพุท-
 นิรมิต ย่อมทำแม้กิริยาอื่นจากกิริยาที่
 พระผู้มีพระภาคทรงทำ ได้แก่ ย่อม
 ทำตามกำลังอธิษฐานที่กำหนดแล้ว
 อย่างนั้น ๆ นั้นเทียว เพราะความที่
 พระผู้มีพระภาค ทรงถึงที่สุดแล้วโดย
 ทรงประพฤดีให้มีความชำนาญแม้ในขณะ
 อธิษฐาน. เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์
 จึงกล่าวว่า "ด้วยอำนาจแห่งความ
 พอพระทัยของพระผู้มีพระภาค". แต่พึง
 เห็นว่า รูปนิรมิตของพระสาวกทั้งหลาย
 ย่อมเป็นอันรูปที่นิรมิตพึงให้ทำกิริยาอย่าง-
 อื่นจากกิริยาของตน ด้วยการทำให้กรรม
 ช้ำแล้วช้ำเล่า แล้วอธิษฐานให้เป็น
 เฉพาะ ๆ และรูปนิรมิตของพระสาวก
 ทั้งหลายย่อมเป็นอันรูปที่นิรมิตพึงให้ทำ
 กิริยาอย่างอื่นจากกิริยาของตน ด้วยการ

ดร.งามจิต สุวณฺชยกุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิทานิ ยถาวุตเตสุ 'ทูปิ สนฺติเก
 อธิฏฐาตี'ติอาทิกเสสุ จุทฺทสสุ กาเยน
 วสวตฺตูปนปภาฎิหาริเยสุ สีขापฺตตํ
 ทสฺเสตฺตุ 'เอตฺถ จา'ติอาทิ อารทฺธ.
 ตตฺถ ยนฺติ กิริยาปรามสนฺ. เตน
 ทิพฺพจกฺขาทิหิ ทสฺสนสวณชานนกิริยา
 ปรามฎฐาติ ทฎฺฐพฺพา. อิโต ปเรสุปี
 เอเสว นโย. ยมฺปิสุส อธิฏฐานนฺติ
 สมฺพนฺโร. ยญฺจ โขติ เอตฺถ
 โข-สทฺโท อวธารณตฺโต, วิเสสนตฺโต
 วา. เตน 'อิทเมว อุกฺกฏฺฐตรนฺ'ติ
 ทสฺเสติ.

ทำบริกรรมซ้ำแล้วซ้ำเล่าแล้วอธิษฐาน
 ให้เป็นเฉพาะ ๆ และรูปนิรมิตของพระ-
 สาวกทั้งหลายอันรูปที่นิรมิตพึงให้ทำกิริยา
 อื่นจากกิริยาของตนนั้น ย่อมเป็นจุด
 ในการปลาดเสนาสนะในขณะเดียวกัน
 ในที่ต่าง ๆ ของ พระทัฬหฬลลบุตร.

บัดนี้ เพื่อจะแสดงปาฏิหาริย์อันถึงยอด
 ในปาฏิหาริย์ที่ใช้อำนาจให้เป็นไปด้วยกาย
 ๑๔ อย่าง ตามที่กล่าวแล้ว มีอาทิว่า
 'พระโยคาวจรผู้มีฤทธิ์ อธิษฐานแม้ใน
 ที่ไกลให้เป็นที่ใกล้ได้' ท่านอาจารย์จึง
 เริ่มคำมีอาทิว่า 'ก็แล ในปาฏิหาริย์(ที่
 ใช้อำนาจด้วยกาย)นี้'. บรรดาคำเหล่านั้น
 คำว่า ยํ เป็นกิริยาปรามาส. ด้วยคำว่า
 ยํ นั้น พึงเห็นว่ากิริยา คือการเห็น(รูป)
 การฟัง(เสียง) การรู้(จิต)เป็นกิริยา อัน
 จักษุทิพย์เป็นต้น ถูกต้องแล้ว. นัยแม่
 ในกิริยาอื่นจากนี้ ก็นัยนี้เหมือนกัน.
 เชื่อมความว่า การอธิษฐานแม้อันใด
 ของพระโยคาวจรนั้น. โข-ศัพท์ ใน
 คำว่า ยญฺจ โข มีอรรถว่า เป็น

^๑ พ. ปร. ๓๑/๕๕๔.

อวชารณะ หรือมีอรรกว่าเป็นวิเสสนะ. ด้วย โข ศัพท์นั้น ท่านอาจารย์ แสดงว่า "(ปาฏิหาริย์ที่ใช้ให้อ่านจ เป็นไปด้วยกายนี้) นี้เท่านั้น เป็น ปาฏิหาริย์ที่อุกฤษฏ์ยิ่ง".

๓๙๘. อิทธิมนุตสฺส นิมนิตสฺส อวิเสสกรณสฺส ทุกุกรตาย เตเนว อิทเมว ปาฏิหาริย์ "มโนมยนุ"ติ วุจฺจติ. ปกติวณฺณนฺติ อตฺตภาวํ สมฺมุตฺตวณฺณํ วา ทสฺเสตี. ปพฺพตวณฺณํ วา ทสฺเสตีติ อตฺตโน ปกติวณฺณํ วิชฺชิตฺวา ทิสฺสมานํ อกตฺวา สมฺมุตฺตปพฺพตสณฺจานํ ทสฺเสตีติ อตฺโถ. หตฺถิมฺปิ ทสฺเสตีติ อตฺตานมฺปิ หตฺถิ กตฺวา พหิทฺฐาปิ หตฺถิ ทสฺเสตี.

๓๙๘. เพราะเหตุที่นั่นนั่นแหละ ท่าน อาจารย์จึงเรียกปาฏิหาริย์นี้เท่านั้นว่า "มโนมยฤทธิ์(ฤทธิ์ทางใจ)" เพราะการ ที่จะทำรูปนิมิตของท่านผู้มีฤทธิ์ มิให้ แตกต่างกันเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก. ด้วยคำว่า (ละ)รูปร่างปกติ(เสีย) ท่านอาจารย์แสดง อัตภาพหรือรูปสมุทฺร. คำว่า หรือแสดง เป็นรูปภูเข ความว่า พระโยคาวจร ผู้มีฤทธิ์นั้น ละรูปร่างปกติของตนเสีย ไม่ทำให้ปรากฏแล้ว แสดงเป็นรูป- สันฐานสมุทฺร รูปสันฐานภูเขา. คำว่า แสดงเป็น(พล)ข้างบ้าง คือแสดงทำตน ให้เป็น(พล)ข้างบ้าง แสดงให้เป็น(พล) ข้างไว้ในภายนอกบ้าง.

เอตทตฺถเมว หิ หตฺถิมฺปิตี ปิ-สทฺแทน วุตฺตํ. เตเนวาท "พหิทฺฐาปิ หตฺถิอาทิสฺสนวเสน วุตฺตนุ"ติ. อปิ-สทฺทสฺส หิ ตเมว

จริงอยู่ ท่านอาจารย์กล่าวคำว่า (ให้เป็นพล)ข้างบ้าง ด้วย ปิ-ศัพท์ เพื่อต้องการความขื่อนั้นนั้นเทียว. ด้วย เหตุนี้เอง ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุดต์. ตตุถาติ พหิทุธาปี หตุถิอาทิต-
ทสฺสเน เอตุถาปี อตุตโน
ปกติวณฺณวิซหนะ สติ เอว วิกุพพนา
โหติ. อยเมว ภควตา ภิกขุณฺ
ปฏิกขิตตาคติ ทฏฺฐพฺพา.

"คำว่า หตุถุมปี ทสฺสเสติ (แสดงให้
เป็นพลข้างข้าง)นี้ ท่านอาจารย์กล่าว
ไว้ด้วยอำนาจ แสดงให้เป็น(พล)ข้างไว้
แม้ในภายนอกเป็นต้น". ด้วยว่า คำว่า
พหิทุธาปี หตุถิอาทิตทสฺสเน วุดต์
นั้นนั้นแหละ ท่านอาจารย์กล่าวไว้ (ด้วย
อำนาจ)แห่ง อปี ศัพท์. คำว่า ในการ
แสดงภายนอกนั้น คือ ในการแสดงข้าง
เป็นต้นในภายนอกบ้าง บัณฑิตพึงเห็น
ว่า แม้เมื่อการละรูปร่างปกติของตนเสียนี้
มีอยู่นั้นแหละ วิกุพพนาฤทธิ์ (ฤทธิ์
บิดเบือน หรือฤทธิ์มีการแสดงต่าง ๆ)
ย่อมมี(ประกอบด้วย). วิกุพพนาฤทธิ์นี้
นั้นแหละ อันพระผู้มีพระภาคทรงห้าม
ไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย .

๓๙๙. โส ตํ มโนมยํ ปกติ-
กายมฺหา อพฺพาหติ อุตฺตรตีติ
โยชนา. มุญฺชมฺหาติ มุญฺชติณโต.
อีสิกนฺติ ตสฺส อพฺภนฺตรฏฺฐาตรุณฺตีณ-
กุรวฏฺฐิ.^๑ กรณฺฑายาติ จมฺมโกสโต.
โส หิ สปฺปสทิสฺส. วกฺขติ หิ

๓๙๙. พระโยคาวจรผู้มีฤทธิ์นั้น ก็
จะชักกายนั้น อันสำเร็จด้วยฤทธิ์ทางใจ
มีวาจาประกอบความว่า จะยกกายนั้น
อันสำเร็จด้วยฤทธิ์ทางใจ จากกาย
ปรกติกออกมาได้. คำว่า จากหญ้าปล้อง
ได้แก่ จากหญ้ามีปล้อง. คำว่า ใส

^๑ น. อีสิกนฺติ ตสฺส กณฺฑ.

'อัสสิกาทโย มุณฑาทีหิ สทิสสา ได้แก่ ไส้(ส่วน)แห่งหญ้าปล้องอ่อนอันอยู่
โหนที'ติ. ปวาหะยยาติ อากทุเมยฺย. ภายในหญ้าปล้องนั้น. คำว่า จากคราบ
ได้แก่ ปลอก(หุ้ม)หนังงู. จริงอยู่
ปลอก(หุ้ม)หนังงูนั้น เป็นเช่นกับงู. ก็
ท่านอาจารย์กล่าวว่า 'ดิณชาติทั้งหลาย
มีดิณชาติที่มีไส้เป็นต้น ย่อมเป็นเช่นกับ
ดิณชาติทั้งหลายมีหญ้าปล้องเป็นต้น'.
คำว่า ฟิงชักออก ได้แก่ ฟิงคร่าออก.

อิทธิวิธินิเทศวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาอิทธิวิธินิเทศ จบ.

อิติ ทฺวาทสปริจฺเจทวณฺณนา

พรรณนาทฺวาทสปริจฺเจท จบแล้ว

นิฏฺฐิตา

ด้วยประการฉะนี้.

๑๓. อภิธานนิเทศวณณา

ทิพฺพโสตราตุกถาวณณา

๔๐๐. ตตฺถาติ ทิพฺพโสตราตุ-
อภิธานปาฬิยํ. ตีสุ อภิธานาสฺสูติ
เอตฺถาปิ ตปฺปกาสกปาฬิเยว
อธิปฺเปตา. เตนาห 'โส
เอวน'ติอาที. ตตฺตราติ วากุโยปณฺณา-
(ปน)สมตฺเต นิปาโต. ตตฺร วา
ยถาวุตฺตปาเจ. ทูเรปีติ ปี-สทฺเทน
สุขุมสุสาปิ สงฺคโห.

วีริยารมฺภาเสเนว อิชฺฌนโต สพฺพา
ภาวนา อิทธิปาทภาวนา เอว วา
วีริยภาวนา นาม. 'ปธานสงฺขาร-
สมนฺนาคตฺน'ติ หิ วุตฺตํ. ตาทิสายเวาติ
ทฺุรสุขุมารมฺมณคฺคหณฺเนน ตํสทิสา
เอว. ทิพฺพวิหารวเสนาติ ทิพฺพ-
วิหารสงฺขาทานํ จตฺนุํ รูปารูปชฺฌานํ

๑๓. พรรณนาอภิธานิเทศ

พรรณนากถาว่าด้วยทิพโสตราตุ

๔๐๐. คำว่า ในบาลีนั้น ได้แก่
ในพระบาลีแห่งอภิธานว่าด้วยทิพโส-
ตราตุ. แม้ในคำว่า ในอภิธาน ๓ นี้
ท่านประสงค์เอาพระบาลีที่ประกาศ
อภิธานว่าด้วยทิพโสตราตุนั้นนั้นแหละ.
เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าว
คำมีอาทิว่า "พระโยคาวจรนั้น
(ครั้งเมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว)อย่างนี้". ศัพท์ว่า
ตตฺร เป็นนิบาตในอรรถเพียงการให้รู้
คำพูด. อีกอย่างหนึ่ง ในพระบาลี
ตามที่กล่าวแล้วนั้น. ด้วย ปี-ศัพท์ว่า
ทูเรปี มีการประมวลแม้อารมณฺ์ที่
ละเอียดเข้าใจด้วย.

การบำเพ็ญเพียรทั้งปวง หรือการ
บำเพ็ญอิทธิบาทเท่านั้น ชื่อว่า การ
บำเพ็ญความเพียร เพราะสำเร็จด้วย
อำนาจปรารภความเพียรนั่นเอง. จริงอยู่
ท่านอาจารย์กล่าวไว้ว่า "ประกอบด้วย
สังขารอันเป็นปธาน". คำว่า ก็เป็น
เช่นนั้นเหมือนกัน คือ เป็นเช่นกับตราตุ

วเสน. ทิพพิหารสนุสิตตุดาติ
 อตตนา สมပ္ยุดตจตตุดชฎาน-
 สนุสิตตุดา. สวณญเจนาติ
 สททคคทณญเจ. นิชชีวญเจ. จาติ
 ธาตุดสททตถ์ ทสเสติ.

คือโสตญาณนั้น ด้วยการรับอารมณ์ที่
 ไกลและอารมณ์ที่ละเอียดได้. คำว่า
 ด้วยอำนาจทิพพิหาร คือ ด้วยอำนาจ
 รูปฌานและอรุณฌาน ๔ ที่เรียกว่า
 ทิพพิหาร(ฌานที่เป็นบาท). คำว่า เพราะ
 อิงอาศัยทิพพิหาร คือ เพราะอาศัย
 จตตุดฌาน อันสัมปยุตด้วยตน. คำว่า
 เพราะอรรถว่าไดยิน ได้แก่ เพราะ
 อรรถว่า รับเอาเสียงไว้ได้. ด้วยคำว่า
 และเพราะอรรถว่ามีไชชีวะ ท่านแสดง
 อรรถแห่งธาตุศัพท์.

มนุสสุสาน์ อยุนติ มานุสิกั
 มนุสสุสาน์ ปสาทโสตัง, ทุรสุขุมาณปี
 ทณทิกุเจ. อติกุกนุตติ มานุสิกั
 เอตายาติ อติกุกนุตมานุสิกาย.
 เตนาน 'มนุสสุปะจารน'ติอาทิ.
 มนุสสุสาน์ โสเตน อุปจิตพโพ
 ทเหตุพโพ วิสโย มนุสสุปะจาโร.
 เทวานญจาติ เทวพุรหุมานญจ.
 อุกุกญจนิทุเทสวเสน เทวมนุสสุ-
 สทททาน์เยว ททิตตุดา วุตติ
 'ปะเทสปรียาทานน'ติ, เนรยิกาทิ-
 อปายิกสทททาน์ ททิตตุดา เอกเทสค-

โสตธาตุ คือเนื้อ ชื่อว่า เป็นของ
 มนุษย์ ด้วยอรรถว่า โสตธาตุ คือ
 เนื้อนี้ของมนุษย์ทั้งหลาย, คือ โสตธาตุ
 แห่งปสาทรูปของมนุษย์, (ด้วยโสตธาตุ
 อันเป็นทิพย์) อันชื่อว่า ก้าวล่วงโสตธาตุ
 อันเป็นของมนุษย์ เพราะอรรถว่า
 เป็นตัวก้าวล่วงโสตธาตุอันเป็นของมนุษย์
 ด้วยกิจ คือการรับเสียงแม้ที่ไกลและ
 ละเอียด(แผ่วเบา)ได้. เพราะเหตุนี้
 ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิวา 'เลย
 อุปจารของมนุษย์ไป'. อารมณ์ที่โสตธาตุ
 ของมนุษย์ทั้งหลายรวบรวมไว้ได้ คือ

ดร.งามจิต สุวณชัยกุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คหณนติ อตฺโถ. สเทหสนฺนิสฺสิตาติ
 อตฺตโน สรฺรสนฺนิสฺสิตา. นิปฺปเทส-
 ปฺริยาทานนฺติ สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกสฺส
 สพฺพสฺส สทฺทสฺส คณฺหนโต
 อนวเสสฺปฺริยาทานํ.

รับไว้ ชื่อว่า เป็นอุปจารของมนุษย์.
 คำว่า ของเหล่าเทวดาด้วย ได้แก่
 ของเทวดาและพรหมทั้งหลายด้วย. ท่าน
 อาจารย์กล่าวว่า "เป็นการกำหนด
 ถือเอาบางส่วน(ส่วนหนึ่ง)" เพราะถือเอา
 แต่เสียงของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเท่า-
 นั้น ด้วยอำนาจแสดงไว้อย่างอุกฤษฏ์,
 อธิบายว่า เพราะถือเอาเสียงของสัตว์
 ในอบายมีสัตว์ในนรกเป็นต้นได้ ท่าน
 อาจารย์จึงกล่าวว่า เป็นการกำหนด
 ถือส่วนหนึ่ง. คำว่า (เสียงสัตว์) ที่อาศัย
 อยู่ในร่างกายตน ได้แก่ (เสียงสัตว์) ที่
 อาศัยอยู่ในสรีระของตน. คำว่า เป็น
 การกำหนดถือเอา(เสียง)ไม่มีเขตแดน
 ได้แก่ เป็นการกำหนดถือเอา(เสียง)โดย
 ไม่มีส่วนเหลือ เพราะถือเอาเสียงทั้งหมด.
 ที่มีวิญญาณครองและไม่มีวิญญาณครอง.

อยนฺติ ทิพฺพโสตราตุ. ปริกมฺม-
 สฺมาธิจิตฺเตนาติ ปริกมฺมภุตกามา-
 วจรสฺมาธิจิตฺเตน. สพฺพอฺพาริกสทฺทสฺส
 ทสฺสนตฺถํ สีหาทีนํ สทฺโท ปจฺมํ
 คหิโต. 'ยถา โอปาริกโอปาริก-
 สทฺทาวชฺชนานุกฺกเมน สุขุมตร-

คำว่า อย โยค ทิพฺพโสตราตุ
 แปลว่า ทิพฺพโสตราตุนี้. คำว่า ด้วย
 สฺมาธิจิตส่วนที่เป็นบริกรรม คือ ด้วย
 สฺมาธิจิตฝ่ายกามาวจรที่เป็นบริกรรม.
 ท่านถือเอาเสียงแห่งสัตว์ทั้งหลายมีราชสีห์
 เป็นต้นก่อนอื่น เพื่อแสดงถึงเสียงที่หยาบ

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สัททกคุณาณํ สิวุณฺติ, เอวํ
 อาสนนุสสัททกคุณาณานุสาเรน ทูรทูรตฺร-
 สสัททกคุณมปิ สมิชฺชติ'ติ ทสฺเสตุ'
 'ปุรตฺติมายปิ ทิสายา'ติอาทิ อารทฺธ.
 ตตฺถ สทฺทนิมิตฺตนฺติ สทฺทานํ
 อาสนนุทฺรตฺตาย โอปาทิกสฺขุมตฺตาย จ
 คเหตุพฺโพ อากาโร. เตเนวาท
 'สทฺทานํ สทฺทนิมิตฺตนฺ'ติ. ตมฺปน
 สทฺทโต อนนฺณํ อตฺถโต สทฺทโท
 สทฺทนิมิตฺตนฺติ คเหตุพฺพํ. ตสฺสชาติ
 โยคิโน.

ทั้งหมด. เพื่อแสดงว่า "การ(กำหนด)
 ถือเอาเสียงที่ละเอียดกว่า ตามลำดับแห่ง
 การนี้กำหนดเอาเสียงที่หยาบ ๆ สำเร็จ
 ได้ ฉะนั้น การถือเอาเสียงที่ไกลและ
 ไกลกว่า ตามกระแสแห่งการถือเอาเสียง
 ที่ใกล้ ก็ย่อมสำเร็จได้ ฉะนั้น" ท่าน
 อาจารย์จึงเริ่มคำมีอาทิว่า "แม้ในทิศ
 ตะวันออก". บรรดาคำเหล่านั้น อาการ
 แห่งเสียงทั้งหลาย ที่ควรถือเอาโดย
 ความเป็นเสียงใกล้และเสียงไกล โดย
 ความเป็นเสียงหยาบและเสียงละเอียดด้วย
 ชื่อว่า สัททนิมิต (นิมิตคือเสียง).
 เพราะเหตุที่นั้นนั้นเทียว ท่านอาจารย์จึง
 ได้กล่าวว่า "(ภิกษุที่นั้นพึงมนสิการถึง)
 สัททนิมิตแห่งเสียงทั้งหลาย". แต่พึงถือว่า
 สัททนิมิตนั้น ว่าโดยเสียงก็ไม่เป็น
 อย่างอื่น คือว่าโดยความหมาย เสียง
 นั้นเอง คือสัททนิมิต. คำว่า ตสฺส
 โยค โยคิโน แปลว่า แก่พระโยคาวจร
 นั้น.

เตสุ สทฺทเทสุติ ปริกมฺมวิสเยสุ.
 อญฺญตฺรนฺติ ยตฺถสฺส ปริกมฺมกรณวเสน
 อภินฺทํ มนสิกาโร ปวตฺโต, ตํ

คำว่า บรรดาเสียงเหล่านั้น คือ
 บรรดาอารมณ์แห่งบริกรรมทั้งหลาย.
 คำว่า เสียงใดเสียงหนึ่ง คือพระ-

เอก สทท. ตโต ปรนติ
 อปฺปนุปฺตติโต ปร. ตสมิ โสเต
 ทิพฺพโสตราตุ ปติตา โหติ,
 ทิพฺพโสตราณลาภี นาม โหตีติ
 อธิปฺปาโย. ตนฺติ ทิพฺพโสตราตุ.
 วทฺเตตพฺพนฺติ ปาทกชฺฌานารมฺมณํ
 กสิณํ วทฺเตตพฺพ. กิณฺติ อาห
 'เอตฺถนฺตเร ๕เปฯ ปริจฺฉินฺทิตฺวา'ติ.

โยคาวจรนั้น มีมนสิการเป็นไปบ่อย ๆ
 ด้วยอำนาจทำบริกรรมในเสียงใด ทำ
 เสียงนั้นอย่างเดียว(ให้เป็นอารมณ์). คำว่า
 ต่อขึ้นไป คือ แต่อัปฺปนาเกิดขึ้นไป.
 ทิพโสตราตุ ย่อมเป็นอันตกไปในโสตรา
 (คือญาณ)นั้น อธิบายว่า พระโยคาวจร
 นั้น ย่อมชื่อว่า เป็นผู้ได้ทิพโสตราณ.
 คำว่า ต โยค ทิพฺพโสตราตุ แปลว่า
 ทิพโสตราตุ นั้น. คำว่า พิงขยาย ได้แก่
 พิงขยายกสิณอันมีฌานที่เป็นบาทเป็น
 อารมณ์. เพื่อแก้คำถามที่ว่า (อันพระ-
 โยคาวจรพิงขยายกสิณ อันมีฌานเป็น
 บาทเป็นอารมณ์)เท่าไร ท่านอาจารย์
 จึงกล่าววว่า (กำหนดเอาเพียง ๑ องคฺลี
 ก่อน)ด้วยตั้งใจว่า 'เราจะฟังเสียงใน
 ระหว่างโอกาสนี้ แต่นั้นพิงขยาย กำหนด
 ออกไป(โดย)กำหนด ๆ ออกไปตาม
 ลำดับ'.

เอว อธิคตาภิญฺโญติ ยถา-
 วุตฺตปจฺมปฺปนาภุตฺตทิพฺพโสตราตุวเสน
 อธิคตาภิญฺโญ เอส โยคี. เอว
 สฺวณฺนุโตวํตีติ เอว ปริจฺฉินฺทิตฺวา

คำว่า พระโยคาวจรผู้บรรลุ
 อภิญญาแล้วอย่างนี้ ได้แก่ พระโยคา-
 วจรผู้มีอภิญญาอันได้บรรลุแล้วนั้น ด้วย
 อำนาจทิพโสตราตุอันเกิดแต่ปฐมอัปฺปนา

๑ วิสุทฺธิมคฺค. สฺวณฺนุโต จ.

๕๕-๕๖-๕๗-๕๘-๕๙-๖๐-๖๑-๖๒-๖๓-๖๔-๖๕-๖๖-๖๗-๖๘-๖๙-๗๐-๗๑-๗๒-๗๓-๗๔-๗๕-๗๖-๗๗-๗๘-๗๙-๘๐-๘๑-๘๒-๘๓-๘๔-๘๕-๘๖-๘๗-๘๘-๘๙-๙๐-๙๑-๙๒-๙๓-๙๔-๙๕-๙๖-๙๗-๙๘-๙๙-๑๐๐

สวเนน วสิกตานิโย หุตวา
 ยถาวิชิต สทเท สุนนโต เอว.
 ปาฐิเยกุกนุติ ปจฺเจกั.

ตามที่กล่าวแล้ว. คำว่า **เมื่อได้ยินอยู่**
 อย่างนั้นนั้นเทียว คือ พระโยคาวจรเป็น
 ผู้ทำอภิญญาอันได้ทำให้มีความชำนาญ
 ด้วยการกำหนดแล้วฟังอย่างนี้ เมื่อจะ
 ฟังเสียงทั้งหลายตามที่กำหนดไว้แน่แท้.
 คำว่า (กำหนด)แยก ได้แก่ (กำหนด)
 เป็นแต่ละเสียง.

ทิพฺพโสตราตุกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยทิพโสตราตุ จบ.

เจโตปริยญาณกถาวณฺณนา

๔๐๑. **ปริยาศีติ** สราคาทิวาเคน
 ปริจฺจิชฺช ชานาติ.

เอตํ หีติ หิ-สทฺโท เหตุมุหิ,
 ยสฺมาติ อตุโถ. โสมนสฺสสินฺทฺริย-
 สมฺภูฐานนฺตฺวาทินา 'จิตฺตชฺรูปานุกฺคณํ
 เสสสนฺตฺติรฺูปมฺปิ ปรีวตฺตตี'ติ ทสฺเสติ.
เจโตปริยญาณํ ถามคตํ กาทพฺพนฺตฺติ
 หทยวณฺณทสฺสนานฺมาเนน ปจฺมํ จิตฺตํ
 ปริจฺจินฺทนฺวเสน คเวสิตฺวา ตทนฺกุกเมน

พรรณนากถาว่าด้วยเจโตปริยญาณ

๔๐๑. คำว่า **กำหนดรู้** ได้แก่
 กำหนดรู้ได้ โดยการจำแนกจิตมีจิตที่มี
 ราคะเป็นต้น.

หิ-ศัพท์ในคำว่า **เอตํ หิ** นี้
 (เป็นนิบาต)ลงในอรรถว่า เหตุ, อธิบาย
 ว่า เพราะเหตุที่. ด้วยคำมีอาทิว่า
 (รูปนี้)มี**โสมนัสสินทรีย์**เป็น**สมฺภูฐาน** ท่าน
 อาจารย์แสดงว่า 'แม้สันตติรูปที่เหลือ
 มีความคล้อยตามจิตตชรูปเป็นไป'. คำว่า
 ฟังทำ**เจโตปริยญาณ**ให้ถึงความแรงกล้าได้

เจโตปริยญาณ อุปฺปาเทตฺวา ปุณฺณปุณฺ
 อุปฺปาทเนน ฅามคตฺตํ อตฺตํ กถํ ?
 ยถาวุตฺตวเสน หิ ทิพฺพจกฺขุณา
 ทิฏฺฐททฺยวณฺณวเสน 'อิมสฺส จิตฺตํ
 โสมนสฺสสทฺคตฺตํ' ติ วา 'โทมนสฺส-
 สทฺคตฺตํ' ติ วา 'อุเบกฺขาสทฺคตฺตํ' ติ วา
 นยโต วฏฺฏเจตฺวา ปาทกฺขุณฺณํ
 สมาสทฺทิตฺวา วฏฺฏเจตฺวา 'อิมสฺส จิตฺตํ
 อาปาถคตํ โหตุ' ติ ปริกมฺมํ
 กาทพฺพํ กาลสทฺตมฺปิ กาลสทฺสทฺตมฺปิ
 ปุณฺณปุณฺ ปาทกฺขุณฺณํ สมาสทฺทิตฺวา
 วฏฺฏเจตฺวา ปริกมฺมํ กโรนฺตสฺส
 'อิทานิ เจโตปริยญาณํ อุปฺปชฺชิสฺสตี' ติ
 ยนฺตทา วตฺตติ, ตเมกํ
 ขณฺปะจฺจุปนฺนํ จิตฺตํ อารมฺมณฺ-
 กตฺวา มโนทวาราวชฺชนํ อุปฺปชฺชิตฺวา
 เตเนว สห นิริชฺชณฺตี.

ความว่า พระโยคาวจรนั้น พึงค้นหา
 ด้วยอำนาจกำหนดจิตที่แรก โดยการ
 คาดหมายเอาการเห็นสีในหทัยแล้วทำ
 เจโตปริยญาณให้ถึงความแรงกล้า โดย
 ให้เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นบ่อย ๆ ตามลำดับ
 แห่งจิต(ที่กำหนดไว้ที่แรก)นั้น. ถ้ามว่า
 พึงทำเจโตปริยญาณให้ถึงความแรงกล้า
 ได้อย่างไร, ตอบว่า ด้วยว่า อันพระ-
 โยคาวจรพึงกำหนดโดยนัยว่า 'จิตของ
 ผู้นี้สทฺคตด้วยโสมนัส' บ้าง 'สทฺคต
 ด้วยโทมนัส' บ้าง 'สทฺคตด้วย
 อุเบกขา' บ้าง ด้วยอำนาจสีแห่งหทัยที่
 ทิพฺพจักฺขุเห็นแล้วด้วยอำนาจเจโตปริย-
 ญาณที่กล่าวแล้ว แล้วเข้าฅานที่เป็น
 บาท ออกแล้ว พึงทำบริกรรมว่า
 'จิตของผู้นี้จงไปสู่คลอง'. เมื่อเธอเข้า
 ฅานที่เป็นบาท ออกแล้ว ทำบริกรรม
 ซ้ำแล้วซ้ำเล่าแม้สิ้นกาล ๑๐๐ ครั้ง
 แม้สิ้นกาล ๑,๐๐๐ ครั้ง จิตดวงใดย่อม
 เป็นไปในครั้งนั้นว่า 'บัดนี้ เจโตปริย-
 ญาณจักเกิดละ' มโนทวาราวชฺชนะ
 เกิดขึ้นทำจิตดวงนั้นดวงเดียวที่เป็นขณะ
 ปัจจุบันให้เป็นอารมณ์ ย่อมดับไป
 พร้อมกับจิตดวงนั้นนั่นแหละ.

ดร.งามจิต สุวณฺชียกุล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๕

ตโต ตทเว นิรุทธจิตต์ อาลมกิตวา
 จตตารอ ปญจ วา ชวานานิ
 อูปชชนติ, เยสํ ปจฺฉิมํ เจโตปริยา-
 ภิญาจิตต์, เสสานิ กามาวจรชวานานิ,
 เตสญจ เอการมมณตเตปิ ปจฺฉิมํ
 เจโตปริยญาณสมุပ္ยุตตเมว จิตต์
 ปรสฺส จิตต์ ปจฺจกฺขโต ชานาติ,
 น อิตฺรานิ. ยถา จกฺขุทวารวិถิยํ
 จกฺขุวิญญาณเมว รูปํ ปสฺสติ, น
 อิตฺรานิ. เอวํ สมุปฺทมิทํ ทฏฺฐพฺพํ.
 ตโต ปรํ ปน กามาวจรจิตฺเตหิ
 สราคาทิววฏฺฐานํ โหติ นีลาทิว-
 ววฏฺฐานํ วิย. เอวํ อธิคตสฺส
 ปน เจโตปริยญาณสฺส ปุณฺณปุณฺณํ
 อูปปาทเมว, ยถา คมนวิธานนฺติ
 ทฏฺฐพฺพํ.

แต่นั้นไป ชวนจิต ๔ ดวง หรือ ๕ ดวง
 ย่อมห่วงเอา(มโนทวาราวจรชณะ) จิตที่
 ดับไปแล้วนั้น นั่นเองไว้ เกิดขึ้น
 บรรดาชณะ ๔ ดวง หรือ ๕ ดวง
 เหล่าใด ชวนจิตดวงสุดท้าย เป็น
 อภิปัญญาจิต อันชื่อว่า เจโตปริยญาณ
 ชวนจิตดวงที่เหลือ เป็นชวนจิตชั้น
 กามาวจร, และแม้ในความที่ชวนจิต ๔
 ดวงหรือ ๕ เหล่านั้น เป็นจิตมี
 อารมณ์เดียว จิตดวงสุดท้ายอันสัมปยุต
 ด้วยเจโตปริยญาณเท่านั้น ย่อมรู้จัก
 ของคนอื่นโดยประจักษ์ จิตที่เหลือนอกนี้
 หารู้ได้ไม่. เหมือนอย่างว่า จักขุ-
 วิญญาณเท่านั้น ในจักขุทวารวิถิ ย่อม
 เห็นรูปได้, วิญญาณนอกนี้(โสตวิญญาณ
 ชานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ) หารู้
 ได้ไม่ ฉันทใจ. ข้ออุปไมยนี้ บัณฑิตก็
 ฟังเห็น ฉันทนั้น. ก็ต่อจากนั้นไปย่อมมี
 การกำหนดจิตมีจิตมีราคะเป็นต้น ด้วย
 กามาวจรจิต ดูกำหนดสี่ มี
 สีเขียวเป็นต้น. บัณฑิตฟังเห็นว่า ก็
 การเกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นแล้วแห่งเจโตปริย-
 ญาณที่บรรลุแล้วอย่างนี้ เป็นเหมือนวิธี
 ดำเนินไป ฉะนั้น.

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอวํ อามคเตตติอาทึ อาม-
 คตานิสฺสทสฺสนํ. ปุณฺณชฺชนวเสนายํ
 อภิญญาภคตํ โลกุตฺตรจิตฺตํ น
 อิท อุตฺตมํ. ตมปิ หิ อุตฺตโม
 สทิสฺโส วา อริโย เหฏฺฐิมสฺส
 สทิสฺส จ จิตฺตํ ปชานาติ เอว.
 เตนาห 'สอฺตฺตรํ วา จิตฺตนฺ'ติอาทึ.
 อภิญญาเย เอกจฺจํ จิตฺตํ ฉตฺวา
 ปุณฺ ปริกมฺเมน วินา ตทณฺณจิตฺตํ
 อณฺเวยวียา ชานนฺโต จิตฺตา
 จิตฺตํ สงฺกมฺนฺโต นาม. เตนาห
 'วินาปิ ททฺยรูปทสฺสเนนา'ติ. ยตฺถ
 กตฺถจฺจิตฺติ รูปารูปภเวสุ ยตฺถ กตฺถจฺ.
 อกตฺตาภินิเวสสุสาติ เจโตปริยญาเณ
 อกตฺปริจยสฺส อาทิกมฺมิกสฺส. อยํ
 กถาติ 'อาโลกํ วทฺสเมตฺวา'ติอาทึนา
 วุตฺตปริกมฺมกถา.

คำมีอาทิวา เมื่อเจโตปริยญาณนั้น
 ถึงความแรงกล้าอย่างนี้ เป็นคำแสดงถึง
 อาณิสงส์แห่งเจโตปริยญาณที่ถึงความ
 แรงกล้า. กถาว่าด้วยอภิญญา นี้ ท่าน
 อาจารย์กล่าวไว้ด้วยอำนาจแห่งพระ
 โยคาวจรผู้เป็นปุณฺณ เพราะเหตุนั้น
 ท่านอาจารย์จึงมิได้ยกโลกุตฺตรจิตขึ้น
 (แสดง)ไว้ที่นี่. จริงอยู่ พระอริยะชั้นสูง
 กว่า หรือชั้นเสมอเหมือนกัน ย่อมรู้จิต
 ที่เป็นโลกุตฺตรระมั้นั้น ของพระอริยะชั้นต่ำ
 กว่าและชั้นเสมอเหมือนกันได้ทีเดียว.
 เพราะเหตุนั้น จึงตรัสไว้ว่า 'ย่อมรู้
 สอฺตฺตรจิตบ้าง (จิตที่มีธรรมอันยิ่ง)
 เป็นต้น. พระโยคาวจรผู้จิตบางดวงได้
 ด้วยอภิญญาแล้ว จะรู้จิตดวงอื่นจากจิต
 บางดวงนั้นด้วยวิถีจิตอื่น เว้นจาก
 บริกรรมอีกเสียได้ ชื่อว่า ก้าวจากจิต
 ไปสู่จิต. เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์
 จึงกล่าวว่า 'แม้เว้นการดูหทัยรูปเสีย'.
 คำว่า ในภพใดภพหนึ่ง คือในภพใด
 ภพหนึ่งบรรดารูปภพและอรูปภพ. คำว่า
 แก่พระโยคาวจรผู้ยังไม่ได้ทำอภินิเวส
 (คือความลงมือทำจริงจงในการบำเพ็ญ
 อภิญญา) คือแก่พระโยคาวจรผู้เริ่มต้น

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยังมีได้ทำการสังสมในเจโตปริยญาณ.
คำว่า ถ้อยคำนี้ ได้แก่ ถ้อยคำว่าด้วย
การบริกรรมที่ได้กล่าวแล้ว โดยคำมี
อาทิว่า 'ขยายอาโลกกสิณ'.

ยทิ หิ ปฏิปกฺเขน อวิตราคานปี
ทวิปณฺจวิญญาณาทีนํ ราคา-
ภาวปฺปตฺเตน วิตราคตา โหติ,
ตทา โทสโมหจิตฺตานปี ลียาติ
เกจิ เถรา ตานปี วิตราคปเท
สงฺกณฺหนฺตฺติ ทฏฺจพฺพํ. เอว
วิตโทสนฺตฺติอาทีสุปี.

พึงเห็นว่า ก็ถ้าว่า ความที่
วิญญาณทั้งหลายมีทวิปณฺจวิญญาณเป็น
ต้น แม้เป็นวิญญาณที่ยังไม่ปราศจาก
ราคะโดยเป็นฝ่ายตรงกันข้าม เป็น
วิญญาณที่ปราศจากราคะ ย่อมมีได้
ด้วยวิญญาณที่ถึงความไม่มีแห่งราคะไซ้
ในคราวนั้น ความที่โทสจิตและโมหจิต
เป็นจิตปราศจากโทสะ และปราศจาก
โมหะ ก็ย่อมมีได้ด้วยจิตที่ถึงความไม่มี
โทสะและความไม่มีโมหะบ้าง เพราะ
เหตุนั้น พระเถระทั้งหลายบางพวกจึง
สงเคราะห์เอาอกุศลจิตทั้ง ๑๐ แม้
เหล่านั้นเข้าในบทว่า วิตราคจิตด้วย.
แม้ในคำทั้งหลาย คำมีอาทิว่า วิต-
โทสจิต ก็อย่างนี้.

ปาฏิปุคฺคฺลิกนเยนาติ โลกโทसानํ
อสาธาณโต โมหสฺส เอว
ปฏินียตาเวณิกฏฺจานวเสน. สงฺขิตฺตํ
สหชาเต สงฺโกปนวเสน ปวตฺตํ

คำว่า โดยปาฏิปุคฺคฺลิกนัย (โดย
นัยเฉพาะตน) คือ ด้วยอำนาจแห่ง
โมหจิตนั้นแหละ ตั้งอยู่แผนกหนึ่งซึ่ง
แน่นอนเป็นเฉพาะ เพราะไม่ทั่วไปแก่

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปณฺจวิธํ สสงฺขาริกากุสลํ. วิกฺขิตฺตํ
 ทฺวาทสฺวิธมฺปิ อกุสลํ. นิพฺพานํ
 อารพฺภ ปวตฺตนโต สมฺมุจฺเจทปฺปฏิ-
 ปสฺสทฺฐิวิมุตฺติภูตานิ มคฺคผลานิเยว
 อิท 'นิสฺสรณวิมุตฺติปฺปตฺตนุ'ติ
 อธิปฺเปตานิ. วิมุตฺติปฺปตฺตนุติ
 กามาวจรอพฺยากตอกุสลภูตํ.

โลภจิตและโทสจิต. สัจจิต(จิตหดหู่)
 คือ อกุศลจิตที่เป็นสสังขาริก(จิตถูก
 กระตุ้นเตือน) ๕ ดวง เป็นไปด้วยอำนาจ
 สหชาตธรรมกำเริบ. วิกขิตจิต(จิตฟุ้งซ่าน)
 คือ อกุศลจิตแม้ ๑๒ ดวง. ในที่นี้
 มรรคจิตและผลจิตที่เป็นสมุจเจทวิมุตติ
 และปฏิบัสสัทธีวิมุตติเท่านั้น ท่าน
 ประสงค์เอาว่า 'จิตที่ถึงนิสสรณวิมุตติ'
 เพราะปรารภนิพพานเป็นไป. คำว่า
 จิตที่ถึงวิมุตติ ได้แก่ จิตที่เป็นอกุศล
 ฝ่ายกามาวจร ฝ่าย อภัยากถ.

เจโตปริยญาณกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยเจโตปริยญาณ จบ.

**ปุพเพนิวาสานุสสติญาณกถา-
 วณฺณนา**

**พรรณนากถาว่าด้วยปุพเพนิวาสา-
 นุสสติญาณ**

๔๐๒. ปุพเพนิวาสานุสสติ-สทฺเท
 นิवास-สทฺโท กมฺมสาธโน, กตฺถจิ
 นิฏฺฐโจ ปุคฺคเลน สมฺมตฺติภูเตน
 นิวสิตธมฺโม ปรมตฺถโต นตฺถิติ
 อาห 'นิฏฺฐจกฺขนุชา'ติ. อิทานิ

๔๐๒. ศัพท์ว่า นิवास ในศัพท์
 ว่า ปุพเพนิวาสานุสสติ เป็นกรรม
 สาธนะ, ธรรมที่ตนอาศัยอยู่ในที่บางแห่ง
 คือธรรมอันบุคคลที่เป็นโดยสมมติ อาศัย
 อยู่แล้ว ไม่มีโดยปรมัตถ์ เพราะเหตุนั้น

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิรุจ-สททส อตุถิ ทสเสตุ
 'นิรุจา'ติ ปทํ อทุริตฺวา 'ปุกฺคเลน
 อชฺฌาวุจฺจา อนฺนุตา'ติ อาห. กตฺถจิ
 นิรุจฺสเสว ปุกฺคลสฺส จ อภาวา
 กถํ เตสํ ปรมตฺถโต อนฺนุตฺตาติ อาห
 'อตุตโน สนฺตानเน อฺปฺปชฺชิตฺวา
 นิรุทฺธา'ติ. เอกตฺตเนน การณการีย-
 ปพฺนุชฺชนฺตानํ เอกตฺเตน คเหตุวา
 วุตฺตํ. อตุตโน การณกลาปานนฺตรํ
 ตสฺส สนฺตानภาเวน อฺปฺปชฺชิตฺวา
 นิรุทฺธาติ อธิปฺปาโย. อิทานิ
 อญฺเณนปิ ปริยาเนน นิรุจ-สททส
 อตุถิ ทสเสตุ 'นิรุจฺจธฺมา วา
 นิรุจา'ติ วตฺวา ตํ วิวริตุ
 'โคจรนิวาเสนา'ติอาทิ . . . วุตฺตํ.
 โคจรภูตาปิ ธฺมา ตพฺพิสยวิญญาเนน
 อารมฺมณกรณวเสน นิวสิตา อนฺนุตา
 นิรุจา นาม โหนฺติ.

ท่านกล่าวว่า "ขั้นที่ตนอาศัยอยู่". บัดนี้
 เพื่อแสดงเนื้อความแห่งศัพท์ว่า - นิรุจ
 (อาศัยอยู่) ท่านอาจารย์จึงยกบทว่า
 "ขั้นที่ตนอาศัยอยู่" ขึ้น(แสดง)แล้ว
 กล่าวว่า "ขั้นอันบุคคลอาศัยอยู่ คือ
 เสวยอยู่". เพื่อแก้คำถามที่ว่า ก็เพราะ
 ความไม่มีแห่งธรรมที่ตนอาศัยอยู่ในที่
 บางแห่งและความไม่มีแห่งบุคคล ความ
 ที่ขั้นเหล่านั้น อันบุคคลเสวยอยู่โดย
 ประมัตต์มิได้ได้อย่างไร ท่านอาจารย์จึง
 กล่าวว่า "ขั้นที่เกิดแล้วดับในสันดาน
 ของตน". สันดานที่ผูกพันกับเหตุที่ให้
 ทำตามนัยแห่งความเป็นอันเดียวกัน ท่าน
 ถือเอาโดยความเป็นสภาพอันเดียวกัน
 กล่าวไว้แล้ว. อธิบายว่า ขั้นที่เกิดแล้ว
 ดับไปไม่มีระหว่างแห่งการณกลาป(ส่วน
 แห่งเหตุ)แห่งตนโดยความสืบต่อแห่งขั้น
 ที่ตนอาศัยมานั้น . บัดนี้ เพื่อแสดง
 เนื้อความแห่งศัพท์ว่า นิรุจ-โดยปริยาย
 อื่นบ้าง ท่านอาจารย์กล่าวว่า "ธรรม
 ที่ได้อาศัยอยู่แล้ว ก็ชื่อว่า นิรุจา"
 เพื่อจะเผยความนั้น จึงกล่าวคำมีอาทิว่า
 "ด้วยเป็นเครื่องอาศัยอยู่โดยเป็นอารมณ์
 เครื่องระลึก". ธรรมทั้งหลาย แม้ที่เป็น

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เต ปน ทวิวิธา^๑ ๒สกปรวิญญาณ-
 โคจรตย ตทุภเยปี ทสฺเสตฺถุ 'อตฺตโน
 วิญญาณนนา'ติอาทึ วุตฺตํ. ปรวินฺญาณ-
 วิญญาตอาปี วา นิฏฺฏจาติ
 สมฺพนฺโต, ปเรสํ สมฺมาสมฺพุทฺธาทีนํ
 วิญญาณนเนว วิญญาตพฺพา
 ปรีนิพฺพุตานํ ขนฺธา. ตเทวาท
 'ฉินฺนทวฏฺฐมกานุสฺสรณาทิสฺสุ'ติ. ฉินฺนํ
 สํสารปฺปวตฺตติยา เหตุภฺตุตํ ตณฺหาทวฏฺฐมํ
 ขนฺธทวฏฺฐมญฺจ เยสนฺเต ฉินฺนทวฏฺฐมกา
 ปรีนิพฺพุตชีณาสวา. เตสํ ขนฺธานุสฺ-
 สรณาทิสฺสุ.

อารมณ์ อันวิญญาณที่มีธรรมนั้นเป็น
 อารมณ์ อันตนครอบครองมาแล้ว คือ
 เสวยมาแล้วด้วยอำนาจทำให้เป็นอารมณ์
 ก็ชื่อว่า นิฏฺฏจา (ธรรมอันตนอาศัย
 อยู่มา).

ก็ธรรมทั้ง ๒ อย่างเหล่านั้น โดยความ
 เป็นอารมณ์ของวิญญาณของตนและของ
 ผู้อื่น เพื่อแสดงแม้ทั้ง ๒ อย่างนั้น
 ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิวา "(ที่รู้
 แล้ว)ด้วยวิญญาณของตน". เชื่อมความว่า
 หรือว่า ธรรมทั้งหลายแม้ที่รู้แล้วด้วย
 วิญญาณของผู้อื่น ก็ชื่อว่า นิฏฺฏจา
 (ธรรมที่ตนอาศัยมาแล้ว), ชั้นทั้งหลาย
 ของท่านผู้ปรีนิพพานแล้วเหล่าอื่น ฟังรู้
 ได้ด้วยวิญญาณของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น เท่านั้น.
 ท่านอาจารย์กล่าวถึงวิญญาณ ของ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นนั่นแล้ว
 "(ฟังเห็น)ในการตามระลึกมีการตามระลึก
 ถึงท่านผู้ตัดทางไปสงสาร". ทางแห่ง

^๑ ปรมตฺถมถฺชสา. ทฺวิธา.
^๒ ปรมตฺถมถฺชสา. สปร.
^๓ อฺ. ฉินฺนทวฏฺฐ... วิ. ฉินฺนทวฏฺฐมกา....

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๐๕-๕๖-๖๕-๖๖-๖๗-๖๘-๖๙-๗๐-๗๑-๗๒-๗๓-๗๔-๗๕-๗๖-๗๗-๗๘-๗๙-๘๐-๘๑-๘๒-๘๓-๘๔-๘๕-๘๖-๘๗-๘๘-๘๙-๙๐-๙๑-๙๒-๙๓-๙๔-๙๕-๙๖-๙๗-๙๘-๙๙-๑๐๐

เย จ เต อิทานิ วุตตุนฺติ,
 เตสํ วุตตมานกฺขนฺธสนฺตานานุสาเรน
 อตีเต ปวตฺตชานนํ สุกฺกรนฺติ ฌาตุํ
 อสกฺกญฺเอยํ ทสฺเสตุํ อิทํ วุตฺตํ.
 อาทิสทฺทเทน อตีเต สพฺเพสํ
 อนาทิกฺขนฺธานุสฺสรณํ อสมฺภวานุตฺตริต-
 วิญฺญาณสนฺตติคฺคหณํ สงฺกณฺหาติ.
 เตปิ हि ขนฺธา อิทานิ พุทฺธานเวย
 วิสยตฺตา ปรวินฺญาณวินฺญาตา เอว.
 เตนานห "สมฺพุทฺธานเวย ลพฺภนฺตีสฺติ.
 ยาย สติยา ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ,
 สา ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตีติ ปกฺเตน
 สมฺพนฺโร. อิทานิ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตี-
 สทฺทเทน ญาณ-สทฺทสฺส สมาสํ
 ทสฺเสตุํ "ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตีญาณนฺ"ติ-
 อาทิสทฺทเต. ตาย สติยาติ

ค้นหาและทางแห่งขันธ อันเป็นเหตุแห่ง
 ความเป็นไปในสงสาร อันชนเหล่าใด
 ตัดขาดแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่า เป็น
 ฉินวฏุมภา (ผู้ตัดทางไปสงสาร) คือ
 พระชินาสพผู้ปรินิพพานแล้ว. พึงเห็น
 ในการตามระลึกถึงขันธเป็นต้นของท่าน
 เหล่านั้น.

ท่านอาจารย์กล่าวคำว่า ในคราว
 ตามระลึกถึงท่านผู้ตัดวัฏฏะได้แล้วเป็นต้น
 นี้ เพื่อจะแสดงถึงปุพเพนิวาสอันบุคคล
 (ผู้ยังตัดวัฏฏะไม่ได้) ไม่อาจเพื่อจะรู้ว่า
 ก็กรรมทั้งหลายเหล่านั้น เป็นไปอยู่ได้
 ในบัดนี้ ความรู้ที่เป็นไปในอดีตแห่งกรรม
 เหล่านั้น ตามแนวแห่งขันธสันดานที่
 เป็นไป เป็นสิ่งทำได้ง่าย. ด้วย อาทิส-
 ศัพท์ ท่านสงเคราะห์เอาการตามระลึก
 ถึงขันธที่ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งขันธทั้งปวง
 ในอดีต คือ (สงเคราะห์เอา)ความสืบต่อ
 แห่งวิญญาณที่ไม่มีในระหว่างแห่งการ
 เกิด. จริงอยู่ ขันธแม้เหล่านั้น เป็นอัน
 รู้ได้ด้วยวิญญาณของผู้อื่นในบัดนี้ เพราะ
 เป็นอารมณ์ของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย
 เท่านั้น. เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปเนตถ 'อิริยาปถปฏีปาฏิขนฺธปฏีปาฏี'ติ
 วทนฺติ. เอวํ ขนฺธปฏีปาฏียา
 อนุสฺสรณํ มนุทปณฺณานํปิ
 ติกฺขปณฺณานํปิ คตฺติ ทสฺเสตฺถ
 'จฺจติปฏีสนฺธิวเสนา'ติ วุตฺตํ. เอกภวสฺส
 จฺจติ คเหตุวา มชฺฌํ อนโนโลเกตฺวา
 อาทิเมว ปฏีสนฺธิคฺคหณวเสน วา
 เอวํ อภิญญา ย คเหตุวา ตทนฺโต
 ปน นามโกตฺตตาทิสพฺพํ วิเสสํ
 ยทิจฺจติํ ปณฺณวณฺโต กามาวจรจิตฺเตน
 วิกฺลเสตฺวา ฌาตํ สกฺโกนฺติ จกฺขุ-
 วิญฺญาณน ทิฏฺฐํ มโนวีถียา วย.

อันพรรณนาแล้ว'. คำว่า **ด้วยอำนาจ**
ลำดับแห่งขั้น คือ ด้วยอำนาจลำดับ
 แห่งขั้นที่ดำรงอยู่ ด้วยอำนาจการ
 เกิดขึ้นหลังจากจตุตถจิต คือดำรงอยู่ตาม
 การก้าวไปแห่งวัย มีปัจฉิมวัยและปฐมวัย
 เป็นต้น. ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวไว้
 ในความข้อนีว่า 'เป็นลำดับขั้นโดย
 ลำดับอิริยาปถ'. เพื่อแสดงถึงการตาม
 ระลึกลำดับแห่งขั้น อันเป็นคติของ
 ปัญญาอ่อนบ้าง ของปัญญาแก่กล้าบ้าง
 อย่างนี้ ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า 'ด้วย
 อำนาจแห่งจตุตถจิตและปฏีสนธิ'. ก็ท่านผู้มี
 ปัญญาทั้งหลาย (ผู้ได้อภิญญาข้อปุพเพ-
 นิวาसानุสสติ) ถือเอาจตุตถจิตแห่งภพหนึ่งแล้ว
 ไม่ตรวจดูภพท่ามกลาง หรือถือเอาแต่
 ภพต้นเท่านั้นด้วยอภิญญา ด้วยอำนาจ
 ถือปฏีสนธิอย่างนี้ ย่อมสามารถจะรู้
 คุณวิเศษ ทั้งหมดมีนามและโคตรเป็นต้น
 ในภายในตามที่ตนปรารถนาได้ชัดเจน
 อย่างฉลาดโดยวิเศษ ด้วยกามาวจรจิต
 จุจสามารถรู้รูปที่จักขุวิญญาณเห็นแล้ว
 ได้ทางมโนวิถี.

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

'สบุปัจจนามรูปปริคคหปุพพกา
วิปัสสนาปณฺญา เยสํ นตฺถิ,
เต ทฺวพฺพลปณฺญา'ติ ทสฺเสตฺถุ 'เตสํ
หิ'ติอาทึ วุตฺตํ. เตน 'วิปัสสนาภิโยโค
ปุพเพนิวาสานุสฺสติยา ปจฺจโย'ติ ทสฺเสตฺติ.

เอตฺตโก หิ เตสํ อภินิหารโรติ
ยสฺมา เตสํ ปกตีสาวกาทีนํ
อตฺตตฺถนिरตาย ยถาวุตฺตตฺถาณสมฺปตฺติ-
นิปฺพาทกมตฺโต อภินิหารโร ปณฺิธานํ
น สพฺพญฺญตฺถาณาทีนิปฺพาทกปุ-
ปโยชโน, ตสฺมา ยถาวุตฺตปฺริจฺเจท-
กาลเมว เต ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสริตฺตุ
สกุโกนฺหิตฺติ โยชนา. เตเนว เตสํ
ปารมีปฺรณกาโลปิ ตตฺตโก ชาโต.
เกจึ ปน 'เตสํ ปกตีสาวกาณํ
ปารมีปฺรณกาลสฺส ตถา ตถา
ปฺริจฺฉินฺนตฺตา'ติ อญฺญํ วทนฺติ.
ตนฺน ยุตฺตํ พุทฺธานํปี กาล-

เพื่อแสดงว่า "ชนผู้ไม่มีวิปัสสนา
ปัญญาที่มีการกำหนดนามรูปพร้อมปัจจัย
เป็นเบื้องต้น ชื่อว่า เป็นผู้มีปัญญา
ทราวม" ท่านอาจารย์กล่าวคำมีอาทิว่า
"เพราะว่า (การก้าวลงด้วยญาณตรงที่
ที่ต้องประสงค์ ย่อมไม่มีแก่เดียรถีย์)
เหล่านั้น". ด้วยคำนั้น ท่านอาจารย์
จึงแสดงว่า "การประกอบ(การปฏิบัติ)
วิปัสสนาเป็นปัจจัยแห่งปุพเพนิวาสานุสติ
(การตามระลึกถึงขั้นที่อาศัยอยู่ในก่อน)".

คำว่า เพราะ ว่า อภินิหารของท่าน
เหล่านั้นมีเท่านั้น มีวาจาประกอบความว่า
เพราะเหตุที่อภินิหารของท่านเหล่านั้นมี
ปกตีสาวกเป็นต้น เป็นเพียงให้สำเร็จ
ญาณสมบัติตามที่กล่าวแล้ว เพราะไม่มี
ประโยชน์แก่ตน ความตั้งใจอันแน่วแน่
ก็ไม่เป็นประโยชน์อันจะให้สำเร็จพระสัพ
พัญญุตญาณเป็นต้นได้ ฉะนั้น ปกตึ
สาวกเป็นต้นเหล่านั้น สามารถจะ
ตามระลึกถึงขั้นที่อาศัยอยู่ในก่อนได้
ตลอดกาลที่กำหนดไว้ตามที่กล่าวแล้ว.
เพราะเหตุที่นั่นนั่นแล แม้กล่าวเพ็ญบารมี
ของปกตีสาวกเป็นต้นเหล่านั้นจึงมีเท่านั้น.

ดร.งามจิต สุวามิชย์กุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปริจฺเจทสฺส อตฺถิตาย ฌานานมฺปิ
ตถาปริจฺจินฺนกาลวิสยตาปฺปสงฺคโต.

แต่อาจารย์บางพวกกล่าวคำเป็นอย่างอื่น
ไว้ว่า "กาลบำเพ็ญบารมีของท่านเหล่านั้น
ย่อมมีเท่านั้น เพราะความที่กาลบำเพ็ญ
บารมี ของชน ๖ จำพวก มีปรกติ
สาวกเป็นต้นเหล่านั้น ท่านกำหนดไว้
อย่างนั้น ๆ". คำของอาจารย์บางท่าน
เหล่านั้น หากถูกต้องไม่ เพราะไม่มีความ
ประสงค์เอาความที่แม้ญาณทั้งหลาย
มีกาลที่กำหนดไว้อย่างนั้นเป็นอารมณ์ของ
ความมีอยู่แห่งการกำหนดกาล แม้ของ
พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย.

เตสํ หิ สกฺลสตุตฺตทุทฺตรณฺุปายภูต-
สพฺพพณฺุตตญฺานานาทินํ อติสยคุณ-
ปตฺถนาเวสเน อปริยนฺุตวิสยสฺส
อภิณีหารสฺส ปวตฺตตฺตตา สพฺเพ
ฌานาทโย คุณา สกฺลวิสยพฺยาปิโน
โหนติ. ปารมีปุรณากาลสฺส ปน
ปริจฺเจโท ปณฺิธิอนุคุณํ สกฺลราคาทิ-
ปฏฺิปกุขวาสนลวณฺ์ปรโม, เตเนว โส
'จตฺตารี อฏฺฐ โสฬส วา
อสงฺเขยฺยานี'ติ เอว อนฺิยโต ชาโต.

ก็คุณทั้งหมดมีญาณเป็นต้น เป็นคุณที่
ซึมซาบไปในอารมณ์ทั้งสิ้น เพราะญาณ
มีสัมพัฏฐญาณอันเป็นอุบายในการยก
สัตว์ทั้งสิ้นขึ้นเป็นต้นเหล่านั้น เป็นไป
เพื่ออภินิหารที่มีอารมณ์ไม่มีที่สุด ด้วย
อำนาจความปรารถนาคุณอันดียิ่ง. แต่
การกำหนดกาลบำเพ็ญบารมี มีอันตัด
ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์อันเหลืออยู่ในใจ มี
ราคาทั้งสิ้นเป็นต้นเป็นอย่างยิ่ง ตามคุณ
แห่งความตั้งใจอันแน่วแน่, เพราะเหตุนั้น

๑ ไป ... ล้วน...? (...ปฺรณปรโม).

เตนาค 'พุทธานํ ปน ปริจฺเจโท
นตฺถิ'ติ. อภินิหารโรติ เจตฺถ เสโส.
อภินิหารเรน อุกฺขริตพุพฺพํ สตุเตสุ
วา ตพุปาเยสุ วา ปริมาณคฺคหณํ
นตฺถิติ อธิปฺปาโย.

นั่นแหละ การกำหนดนั้น จึงมีโดย
ไม่แน่นอนอย่างนี้ว่า '(ย่อระลึกได้ถึง)
๔ อสงไขย หรือ ๘ อสงไขย หรือ
๑๖ อสงไขย'. เพราะเหตุนั้น ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวว่า 'แต่พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายห้ามการกำหนดไม่'. อนึ่ง
ปาฐะว่า อภินิหาร เป็นปาฐะเหลือ
ในที่นี้. อธิบายว่า การถือเอาปริมาณ
ในสัตว์ทั้งหลาย หรือในอุบาย(เครื่องยก)
สัตว์นั้น(ขึ้นจากสงสาร)อันพึงยกขึ้นแสดง
ด้วยอภินิหาร ไม่มี.

เอวํ กาลวิภาคโต เกทํ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ อารมฺมณคฺคหณโต
อานุกฺภาพิเสสโต ปวตฺติอาการโต จ
ทสฺเสตฺตุํ 'ติตฺถิยา จา'ตฺถิอาทิ วุตฺตํ.

ท่านอาจารย์ครั้งแสดงความต่าง-
กันโดยกาลวิภาค(จำแนกกาล)อย่างนี้แล้ว
บัดนี้ เพื่อจะแสดงโดยการรับอารมณ์
โดยคุณวิเศษแห่งอานุกภาพ และโดย
อาการคือการเป็นไป จึงกล่าวคำมี
อาทิว่า 'ก็เดียรถีย์ทั้งหลาย'.

สีโหภฺกนฺตฺวเสนาํติ สีหฺสฺส
คตฺติปตฺนฺวเสน. น สขฺชตฺติ
ลกฺขณฺจฺฉานฺสฺส อปฺปตฺตฺวเสน น
สขฺชตฺติ. น วิรชฺฌตฺติ ปสฺสโต

คำว่า ด้วยอำนาจแห่งอาการดัง
การตะปบสัตว์แห่งราชสีห์ ได้แก่ ด้วย
อำนาจการตกไปจุดการกระโจนไปของ
ราชสีห์. คำว่า ย่อมไม่ติดขัด คือ

๑ ไป. สีโหภกมนวเสน.

กมนวเสน น วิรุณติ.

ย่อมไม่ติดอยู่ด้วยอำนาจ(แห่งลูกศร)ไปไม่ถึงสถานที่หมาย. คำว่า **ย่อมไม่ผิดพลาด** ได้แก่ ย่อมไม่พลาดอยู่ด้วยอำนาจแห่งการเฉี่ยวไปทางด้านข้าง.

อุปกุฐาตีติ พุทธาทินิ ฌาณํ
อุปาทาย โอลโลกิตานํ ฌาณ
ขชชูปนกปุปภาสทิสํ หุตฺวา อุปกุฐาติ.
เอส นโย เสเสสุปี.

คำว่า **ย่อมปรากฏ** คือ (การเห็น) ฌันท์ที่เคยอาศัยอยู่ในก่อนของพวกเขา (เดิรตีร์) ย่อมปรากฏ เป็นเช่นกับแสงของหิ่งห้อย ในญาณของผู้ดูแลเทียบเคียงกับพระญาณของพระอริยบุคคล มีพระพุทเจ้าเป็นต้น. ความเห็นปุพเพนิวาสแห่งชนเหล่าอื่นที่เหลือก็เช่นนี้.

ทณฺฏาทกเสตฺตุติ เอกรูกฺขทณฺฏเทน
กตสงฺกโม. ชงฺขมเสตฺตุ นาม
เสตฺตุปาทานํ อุปฺริ ผลเก อตฺถกริตฺวา
กตสงฺกโม.

คำว่า **สะพานไม้ท่อน** คือสะพานข้ามที่ทำไว้(พาดไว้)ด้วยท่อนไม้ท่อนเดียว. สะพานข้ามที่เขาปูแผ่นกระดานบนพื้นสะพาน(บนทางเท้าเป็นสะพาน)ทำไว้ชื่อว่า **สะพานเดินเท้า**.

อิมสฺมึ อธิการะติ ติตฺถิตฺยาวิสเย
ตณฺหาชฎาวิชฎนาธิการะ.

คำว่า **ในอธิการนี้** ได้แก่ ในอธิการแห่งการ(ว่าด้วยการ)วางชฎ คือ ตันหาอันเป็นวิสัยของเดิรตีร์.

๔๐๓. ยาย นิสฺสชฺชาย นิสฺสินโน
อนุสฺสริตุํ อารภติ, สา อิช
สพฺพปจฺฉิมา นิสฺชชา. ตโต

๔๐๓. พระโยคาวจรนั่งด้วยการนั่งใด เริ่มเพื่อตามระลึก การนั่งนั้นในที่นี้ชื่อว่า **การนั่งครั้งสุดท้ายการนั่งทั้งปวง**.

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฏฺจาย ปฏฺโหลมกุกเมน อติกิจฺจนา-
นิสฺสรณํ ทสฺเสตฺตํ 'ตโต
อาสนปณฺญาปนนฺ'ติอาทิ วุตฺตํ. สกฺลํ
รตฺตินฺทิวนฺติ อจฺจนฺตสฺโยเค
อุปฺโยควจฺนํ.

เพื่อแสดงถึงการละทิ้งจากความลำบาก
เสีย โดยย้อนลำดับ จำเดิมแต่การนั่ง
ครั้งสุดท้ายการนั่งมาทั้งหมดนั้น ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'ต่อแต่นั้น
(พึงนึกห่วงถึง)การปูอาสนะ'. คำว่า
ตลอดคืนและวันทั้งคืน นี้ เป็นทุติยา-
วิภัติลงในอรรถว่าตลอด.

ปฏฺิสนฺธิ อุกฺขมาญฺเจตฺวาติ
ทิสฺสมานา ภิตฺติ วิย ติโรภิตฺติ
ตสฺส ทิสฺสมานา ปฏฺิสนฺธิ ภาวนฺตรสฺส
ปจฺจาทิกกา กตฺวา วุตฺตา.

คำว่า เพิกปฏฺิสนฺธิเสีย ความว่า
ปฏฺิสนฺธิที่ปรากฏแก่ภิกษุ นั้น ท่านกล่าว
กระทำให้อยู่เบื้องหลังภพอื่นเป็นต้น ดู
ฝาเรือนที่ปรากฏ ท่านกล่าวว่าภายนอก
ฝาเรือน.

อเสสํ นิรุชฺฌตีติ เอกกมฺมปจฺจยํ
เอกภวปริยาปนฺนํ สพฺพํ เอกตฺตนเยน
เอกํ กตฺวา วุตฺตํ. อญฺญํ อุปฺปนฺนนฺติ
กมฺมนฺตรูปฺปนฺนํ ตมฺปิ ตถา เอกํ
กตฺวา วุตฺตํ. อญฺญถา ปุริมภาเว
จฺตฺติกฺขณํ อญฺญมณฺญเมวาทิ. ตํ ฐานนฺติ
ตํ ภาวนฺตรกตํ จฺตฺติจฺจานํ, จฺตฺติกฺขณนฺติ
อตฺโต. อาหุณฺชริกนฺติ สมฺนฺตโต
ปริจฺจฺฉินฺนปริจฺจฺฉินฺนํ อปากฺกํ จฺจานํ

คำว่า (นามรูป)ดับไปไม่มีส่วนเหลือ
ท่านกล่าวทำนามรูปทั้งหมด มีกรรมเป็น
ปัจจัยอย่างเดียว นับเนื่องในภพเดียวกัน
ให้เป็นอย่างเดียวกัน โดยเอกัตตัญญ(นัย
แห่งความเป็นอันเดียวกัน). คำว่า
นามรูปอื่นเกิดขึ้น ท่านกล่าวไว้เพราะ
ทำนามรูปทั้งหมด แม้นั้นที่เกิดใน
กรรมภพอื่น ให้เป็นอย่างเดียวกัน
เหมือนอย่างนั้น. เมื่อว่าโดยประการอื่น

๑ วิ. อนวเสสํ นิรุชฺฌ.

วจุจติ. อนุธตมมิวาติ ชนนาน์
อนุธภาวกมหนุทธการฎจาน์.

ขณะแห่งจตุจิตในภพก่อนย่อมเกิดขึ้น (เป็นปัจจัย)ซึ่งกันและกันทีเดียวแล. คำว่า ฐานะนั้น ได้แก่ ฐานะแห่งจตุจิต, อธิบายว่า ขณะแห่งจตุจิตอันอยู่ในภพอื่น นั้น. คือ ฐานะที่เขาจำกัดวงไว้ ๑ ไม่ปรากฏโดยรอบด้าน ท่านเรียกว่า เป็นที่อับทึบ. คำว่า ดุจที่มีดคือ คือ ที่อันมีดมืด อันให้เกิดความมืดมืดแก่ชนทั้งหลาย.

อุฎาการกณณิกตถายาติอาทิสฺ อัย
อุปมาสมุททนา มหารุกุโข วย
ปุริมภเว จตุกขณเ ปวตติตนามรูป
ทฎจพพ, ตสฺส สาขาปลาสา วย
อิมสมิ ภเว ปฎิสนธิจิตต, ผรสุทธารา
วย ปริกมมภาวนา, กมฺมารสาลาัย
วย ผรสฺโน ติชิณกรณ, วย
ปาทกชฎานสมาปชชเนน ปริกมม-
สมาธิโน ติชิณกรณ, ผรสฺโน
อติติชิณธาราย มหารุกุขจฺเจทน, วย
ปุพฺเพนิวาसानุสฺสติยา ปุริมภเว
จตุกขณปวตติตนามรูปปริจฺฉินฺทนนฺติ.

ในคำมีอาทิวา เพื่อประโยชน์ (จะทำ)เป็นข้อฟ้าแห่งเรือนยอด มีการเปรียบเทียบอุปมาไว้ดังนี้ พึงเห็นนามรูปที่ให้เป็นไปในขณะแห่งจตุจิตในภพก่อน ดุจต้นไม้ใหญ่, พึงเห็นปฏิสนธิจิตในภพนี้ ดุจกิ่งและใบของต้นไม้ใหญ่นั้น, พึงเห็นบริกรรมภาวนาดุจคมขวาน, พึงเห็นการทำบริกรรมสมาธิให้แก่กล้า โดยการเข้าฌานที่เป็นบาท ดุจการลับขวานให้คม(ของช่างเหล็ก)ในโรงช่างเหล็ก พึงเห็นการกำหนดนามรูปที่ให้เป็นไปในขณะจตุจิตในภพก่อน ด้วยปุพเพนิวาसानุสติ (ตามระลึกถึงขั้นที่อาศัยอยู่

ดร.งามจิต สุวณิชย์กุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ในก่อน) ดูจการตัดต้นไม้ใหญ่ด้วยขวาน
ที่ลับให้คมดียิ่งแล.

ภูฏาคารกณณิกตถายาติ อิทํ ปน
รุกขจเจทนสุส ปโยชนมตตทสฺสนํ,
เตน ปฏฺฐิตทฐบุพเพนิวาสานุสฺสติญาณสุส
ทิจฺฐิวิสฺสุทฺธิอาทิปฏฺฐิลาภํ จุตินฺตติ^๑
ทฏฺฐพพํ. ตทตถเมว หิ วิเสสเน
อิทํ ญาณํ. เกโสหารกา^๒ นาม
นุหาปิตกา. เตปิ หิ ชุรธาราย
วิปฺนุนาย ปุณฺณปุณฺณํ สีลาย นิสิตํ
กตฺวา เกเส จินฺทนฺตติ, ยาว
ปฏฺฐินฺนุทิตฺวาติ อตฺตโก.

แต่คำว่า เพื่อประโยชน์(จะทำ)เป็น
ข้อฟ้าแห่งเรือนยอด นี้ ฟังเห็นว่า
เป็นการแสดงเพียงประโยชน์แห่งการตัด
ต้นไม้, ด้วยคำนั้น ฟังเห็นว่า ท่าน
หมายถึงจุดจิตอันมีการได้เฉพาะวิสุทธิ
มีทิจฐิวิสสุทธิเป็นต้น แห่งบุพเพนิวาสา-
นุสติญาณ(ญาณคือการตามระลึกถึงขั้น
ที่อาศัยอยู่ในก่อน)อันตนได้แล้ว. จริงอยู่
ญาณนี้ (บุพเพนิวาสานุสติญาณ) เป็น
ความรู้ในคุณสมบัติ มีจุดจิต(อันได้วิสุทธิ
มีทิจฐิวิสสุทธิเป็นต้น) นั้นนั่นแหละเป็นใจ
ความ. ช่างกลับก ชื่อว่า ช่างปลงผม.
ก็ช่างกลับกแม่เหล่านั่น เมื่อคมมีดโกนบิ่น
ไม่คมแล้ว ทำการลับบนหินบ่อย ๆ จึง
ปลงผม, อธิบายว่า (ญาณที่ทำงาน
จำเดิมแต่การนั่งครั้งสุดท้าย) จนถึง
การปฏิสนธิ (ให้เป็นอารมณ์เป็นไป).

^๑ ไป. จุติินฺตติ ?

^๒ ไป. เกสาโรหา นาม.

ตฺนุติ ตํ ปริกมฺมสมาธิญาณ^๑ ปุณ
 ตฺนุติ ตํ เตสํ วจันํ รูปาวจรภูตํ
 อตีตสฺสญาณํ สนุชฺชา ยุตฺตณฺเณว น
 ยุชฺชตีติ โยชนา. ยทา ปนสฺส
 อปฺปนาจิตตฺนุติ สมฺปนฺนโร. อสฺสชาติ
 โยคิโน. สาการนฺติ 'เอวํณฺโณ'ติ-
 อาทินา อากาเรน สหิตํ, ปุพฺเพนิวาसํ
 อนุสฺสรณกิริยาวิเสสนํ วา.
 สอฺกฺกเทศนฺติ นามโคตฺตาทิอฺกฺกเทศเสหิ
 สหิตํ.

คำว่า ตํ แก่เป็น ตํ ปริกมม-
 สมาธิญาณ แปลว่า ญาณนั้น จัด
 เป็นบริกรรมสมาธิญาณ. ในคำว่า ตํ
 มีวาจาประกอบความอีกว่า คำของ
 อาจารย์บางพวกเหล่านั้น นั้น คือ ที่
 ท่านกล่าวหมายถึงอดีตตั้งสัจญาณอันเป็น
 รูปาวจรนั่นเอง ไม่ถูก. เชื่อมความว่า
 ก็คราวใดอัปฺปนาจิต(เกิดขึ้น)แก่ภิกษุหนึ่ง.
 คำว่า อสฺส โยค โยคิโน แปลว่า
 แก่พระโยคาวจรนั้น. คำว่า พร้อมทั้ง
 อากาณ ได้แก่ ประกอบด้วยอากาณ มี
 อาทิวา 'ผิวพรรณอย่างนี้'. หรือว่า
 คำว่า สากาโร เป็นกิริยาวิเสสนะของ
 การตามระลึกถึงปุพฺเพนิวาส. คำว่า
 พร้อมทั้งอฺกฺกเทศ ได้แก่ ประกอบด้วย
 อฺกฺกเทศมีนามและโคตรเป็นต้น.

๔๐๔. สํวณฺณํ สํวณฺโณ, ตโต
 อฺกฺกธํ ตเถวณฺณจายี สํวณฺณจายี.
 วิวณฺณํ ปาตุภาวโต นิพฺพตฺตณํ,
 อฺกฺกตฺตติวทฺตณณฺจ วิวณฺโณ, ตโต
 ตเถวณฺณจายี วิวณฺณจายี. อิม

๔๐๔. ความเสื่อม(กัปเสื่อม)ไป
 ชื่อว่า สํวณฺณะ กัปที่ถัดจากสํวณฺณะ
 นั้น ตั้งอยู่(เสื่อม)อย่างนั้น นั้นแหละ
 ชื่อว่า สํวณฺณจายี. ความเจริญไป
 คือ ความบังเกิดโดยภาวะปรากฏและ

^๑ ไป. อปริกมมญาณ ?

จตุตทาโร อสงฺเขยฺยกปฺปสงฺฆาตา, ตถา
 ปวตฺตปรมตฺถธมฺเม อุกฺพาทาย ปณฺณตฺตา
 กาลวิเสสาปิ วตฺถุโต ขนฺธสนฺตติ-
 สงฺฆาตา ปุพฺเพนิวาสา เอว โหนฺติ.
 เตเนว ปรีหายนโน กปฺโปติอาทินา
 เตสํ ปรีหานิวทฺตมฺปิโย วุตฺตา. น
 หิ ปณฺณตฺติฏฺฏสฺส กาลสฺส ปรีหานิ
 วทฺตมฺปิ วา อตฺถิ.

อาเปน สํวฏฺโฏ อาโปสํวฏฺโฏ.
 เอวํ เสเสสฺสุปี. อาภสฺสุราติ ปรีตฺตาภ-
 อปฺปมาณากาภสฺสุรานํ เอกตล-
 นิवासิตาย อุกฺกฏฺจนิทฺเทเสน วุตฺตํ,
 ทฺตฺติยขุฆานภุมิโต เหฏฺฐาติ อตฺถิ.

ความเจริญคือการเกิดขึ้น ชื่อว่า
 วิวัฏฺฐะ. กัปปที่ถัดจากวิวัฏฺฐะนั้น ตั้งอยู่
 (เจริญ)อย่างนั้นนั่นแหละ ชื่อว่า
 วิวัฏฺฐัญญาเย. กัปป ๔ กัปป เหล่านี้ ที่
 พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ๑ อสงฺไขยกัปป,
 แมื่กาลพิเศษที่รู้จักโดยอาศัยปรมตฺถ-
 ธรรมที่เป็นไปแล้ว โดยประการนั้น
 เป็นปุพเพนิวาสที่ตรัสว่าขันธสนฺตติโดย
 วัตฺถุเหมือนกัน. เพราะเหตุนั้นนั่นแหละ
 ท่านอาจารย์จึงกล่าวถึงความเสื่อม และ
 ความเจริญแห่งกัปปเหล่านั้น ด้วยคำมี
 อาทิวา กัปปเมื่อเสื่อม. เพราะว่าความ
 เสื่อมหรือความเจริญแห่งกาลที่เป็นบัญญัติ
 ห้ามไม่.

กัปปที่พินาศไปด้วยน้ำ ชื่อว่า
 อาโปสํวฏฺฏกัปป.^๑ แมื่ในกัปปที่เหลือก็
 อย่างนั้น. คำว่า พรหมโลกชั้นอาภัสรา
 ท่านกล่าวไว้ด้วยการแสดงไขถึงพรหม-
 โลกชั้นอกุฏฺษฏ์ เพราะความที่พรหมโลก

^๑ สํวฏฺฏกัปป มี ๓ อย่าง คือ
 อาโปสํวฏฺฏกัปป พินาศด้วยน้ำ,
 เตโชสํวฏฺฏกัปป พินาศด้วยไฟ,
 วาโยสํวฏฺฏกัปป พินาศด้วยลม.

เอวํ สุภกิณฺหาติ เอตฺถาปี.

อิทานิ สํวฏฺฐสีมานุกุกเมน สํวฏฺฐิ
ทสฺเสตฺถุ 'ยทา กปฺโป เตเชน
สํวฏฺฐตี'ติอาทึ วุตฺตํ. อิทญฺจ
อุปฺริภาเคน ปริจฺเจททสฺสนํ. ติริยโต
ปริจฺเจทํ ทสฺเสตฺถุ 'วิตถารโต'ติอาทึ
วุตฺตํ. สทาปีติ วายุณา สํวฏฺฐเนปี
นญฺเจ สีมาวิภาโคติ อตฺถโถ. เอกิ^๑
พุทฺธกฺขเขตฺตุนฺติ อาณาทุกฺเขตฺตํ วทตี.

ปฏฺิสนุธิคฺคหณาทิสฺส กมฺปตีติ อิมินา
'รณฺโณ จกุกวตฺติสฺส ชาตฺิอาทิสฺส

ชั้นปริตตภาฯ ชั้นอัปฺปมาณาภาฯ และชั้น
อาภัสราอยู่ในชั้น(พื้น)เดียวกัน, อธิบาย
ว่า อยู่ภายใต้แต่ทุกติยฉานภูมิไป. แม้ใน
คำว่า ชั้นสุภกิณหา นี้ ก็อย่างนั้น.

บัดนี้ เพื่อแสดงสังวัฏฏกัปตาม
ลำดับเขตแดนแห่งสังวัฏฏกัป ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'คราวใด
กัปพินาศไปด้วยไฟ'. ก็คำนี้ เป็นการ
แสดงกำหนดส่วนเบื่องบน. เพื่อแสดง
กำหนดโดยเขตแดนด้านขวาง ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า '(เมื่อว่า)
โดยเขตแดนด้านส่วนกว้าง'. คำว่า
ทุกครั้งไป ความว่า เป็นการจำแนก
เขตแดนในเมื่อแม้สังวัฏฏกัปพินาศไป
ด้วยลม. ท่านอาจารย์กล่าวถึงอาณาเขต
ว่า พุทฺธเขตหนึ่ง^๑.

ด้วยคำว่า (ชาติเขตซึ่งเป็นเขต)
หวั่นไหวในเพราะเหตุอัศจรรย์ทั้งหลาย

^๑ ไป. เอกิ.

^๑ พุทฺธเขต มี ๓ คือ

- ชาติเขต มีขอบเขตหมีนจักรวาล,
- อาณาเขต มีขอบเขตแสนโกฏิจักรวาล,
- วิสัยเขต มีขอบเขตไม่มีที่สิ้นสุด.

คุณเพ็ญศรี เกียงสิริ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อานนุทธานราชธานีสทิสนุ^๑ติ ทสเสติ.
 อานุภาโว วตตติติ อมนุสสาทีหิ
 สมุปนุมนุตรายวินาสนุ สนุธาย วุตต.
 ยนุติ ยั วิสยกุเขตต สนุธาย
 เอกสมิเยว ขณ สพพตถ สเรน
 อภิวิญญาปนั อตตโน รูปกายทสสนนญจ
 ปริชานนุเตน ภควตา ยาวตา
 วา ปน อากงเขยยา^๑ติ วุตต.
 ตสเสวนุติ ตสส เอว, อุปริ
 วกขมานากาเรน.

มีการถือปฏิสนธิ(แห่งองค์พระตถาคต) เป็นต้น นี้ ท่านอาจารย์แสดงว่า "ชาติเขตซึ่งเป็นเขตหัวนไหวในเพราะเหตุอัศจรรย์ทั้งหลาย มีการถือปฏิสนธิแห่งองค์พระตถาคตนั้น เป็นเช่นกับราชธานี อันเป็นที่ยินดีทั่วในเพราะเหตุน่ายินดีทั้งหลาย มีพระชาติเป็นต้นแห่งพระราชาจักรพรรดิ. คำว่า (อาณาเขตซึ่งเป็นเขตที่) อานุภาพ(แห่งพระปริตรเหล่านี้)เป็นไป ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึง ความย่อยยับจากอันตรายที่เกิดขึ้นแต่มนุษย์เป็นต้น. ด้วยคำว่า (ซึ่งตรงกับที่ตรัสว่า) เขตใด นี้ พระผู้มีพระภาคทรงทราบชัดถึงการที่ยังมหาชนให้ทราบชัดด้วยพระสุรเสียง และการให้เห็นพระรูปกายของพระองค์ในขณะที่เดียวกันนั้นแหละในที่ทุกแห่ง ทรงหมายถึงวิสัยเขตใด ตรัสคำว่า "ก็หรือว่าตถาคตพึงหวังอยู่โดยที่เท่าใด". คำว่า ตสเสว^๑ ตตบทเป็น ตสส เอว แปลว่า แห่งพุทธเขตนั้น อย่างนี้, ได้แก่ (พึง

^๑ อจ. ติก. ๒๐/๒๕๓.

ทราบความพินาศและความตั้งขึ้นใหม่แห่ง
พุทธเขตนั้น) โดยอาการที่จะกล่าว
ข้างหน้า(ดังต่อไปนี้).

๔๐๕. โภกีสตสหัสสจกุกวาพนฺติ
อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยคฺวณฺ. กทฺธภรฺว
รวนฺโตติ เมโฆ วุฏฺฐิตฺปิ กทฺธภานํ
รวํ วย วิรูปํ นีรตฺถกคฺชชิตํ
คชฺเชนฺโต. วสฺสุปชีวิโนติ มนุสฺส-
ติรจฺฉานคเต สนฺธาย วุตฺตํ.
เทวดา พุรหมฺโลก นิพฺพตฺตนฺตฺติ
สมฺพนฺโธ.

เอเตสฺนฺติ วสฺสุปชีวิกาทิสฺตฺตานํ
โกชนาทิสฺปายํ วนา ฉานุปฺตฺติ
น โหตีติ อาท "เกจิ"
ทฺพฺภิกฺขปฺปีพิตา^๑ติ. โลกํ พฺยูเหฺนฺติ
สมฺปิณฺฑเฑนฺตฺติ โลกพฺยูหา. เต ปน
ทิสฺวา มนุสฺสา สํเวคชาตา
สนฺนิปตฺนฺติ. มาริสฺสาคิ เทวานํ
ปิยสมฺพทาจาโร, นิตฺทุกฺขาติ อตฺถโก.

๔๐๕. คำว่า **ทิวแสนโกฏิจักรวาล**
นี้ เป็นทุตติยาวิภัติ ลงในอัจฉันตสังโยค
(ประกอบบล่วงส่วน). คำว่า (เมฆนั้น)
ร้องเป็นเสียงลา คือ เมฆแม้ตั้งขึ้นแล้ว
แผดเสียงผิดรูป ไม่มีความหมาย ดุจ
เสียงร้องของฝูงลา. คำว่า **อาศัยฝน**
เป็นอยู่ ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึง
มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย. เชื่อม
ความว่า เทวดา(ผู้อาศัยดอกไม้ผลไม้
เป็นอยู่)ทั้งหลายย่อมเกิดในพรหมโลก.

คำว่า **เอเตสั** (บรรดาสัตว์เหล่านั้น)
โยค วสฺสุปชีวิกาทิสฺตฺตานํ แปลว่า
บรรดาสัตว์ทั้งหลายมีสัตว์ผู้อาศัยฝน
เป็นอยู่เป็นต้นเหล่านั้น เว้นสิ่งที่เป็น
สัปปายะมีโกชนสัปปายะเป็นต้นเสีย
การเกิดแห่งฉานย่อมไม่มี เหตุนั้น
ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า "สัตว์บางพวก
ถูกความขาดอาหารบีบคั้น". เทวดาชั้น

^๑ ไป. เกสณฺจ.

กามาวจร ชื่อว่า โลกพยุหา(ผู้พิทักษ์โลก) ด้วยอรรถว่า เป็นผู้พิทักษ์คือผู้สงวนโลกไว้. ก็มนุษย์ทั้งหลายเห็นเทวดาชั้นกามาวจรเหล่านั้น ก็พากันสังเวชใจประชุมกัน. คำว่า ชาวเราเอ๋ย เป็นคำเปล่งด้วยความรักของพวกเทวดาทั้งหลาย, อธิบายว่า เราผู้ปราศจากทุกข์.

เต กิร ฌมตตาย พุรหุเมหิ^๑
จ โจทิตา^๒ เอว วทนติ, เทวโลก
วายนโต สุขสมุผลโส วาโย
สุปากโฏ อนายาสสิทุโร จาติ
อาห 'วาโยกสิณปริกมมุน'ติ. ตทญฺเณติ
อาปายิกะ สนุชาย วุตตํ. เตสํ หิ
ตตถ กุสลุปฺตติ ทูลลภาติ อาห
'อปราปฺริยเวทนีเยน'^๓ กมฺเมนา'ติ,
อปราย อปราย ชาติยา อญฺภาวิ-
ตพฺเพนาติ อตฺโถ.

ได้เห็นว่า มนุษย์เหล่านั้น ถูกธรรมดาและพระพรหมทั้งหลายเตือนให้รู้ จึงกล่าวอย่างนี้, ลมที่สัมผัสได้สบายพัดไปในเทวโลก เป็นลมปราณโดยง่ายและสำเร็จโดยไม่ลำบาก เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "(ทำ)บริกรรมในวาโยกสิณ". คำว่า สัตว์อื่นจากนั้น ท่านอาจารย์กล่าว หมายถึงสัตว์พวกอบาย. ด้วยว่า การเกิดกุศลในอบายภูมินั้นของสัตว์พวกอบายเหล่านั้นหาได้ยาก เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "ด้วยอปราปฺริยเวทนีเยกรรม",

^๑ โป. พุรหุเมหิ.

^๒ ปรมคฺคณฺณชฺสา. สญฺโจทิตา.

^๓ โป. อปราปฺริยเวทนีเยน.

อธิบายว่า ด้วยกรรมอันสัตว์พึงเสวยในชาติต่อ ๆ ไป.

สตุตสุริยนฺติ สตุตสุริยปาตุภาว-
 สตุตฺ. กปฺปวินาสกสุริเยติ ทุตฺติยสุริยา-
 ทิมฺหิ. ตทา ปน ปกตฺติสุริยมณฑลปิ
 สุริยเทวปฺตุโต นตฺถวา. โสปี หิ ตทา
 ฌานํ นิพฺพตฺเตตฺตวา พุรฺหมโลก
 นิพฺพตฺติ. ปกตฺติสุริเย วตฺตมาเนติ
 ทุตฺติยาทฺโณปฺตุตฺติโต ปุพฺพปกตฺติสุริเย
 เอว วตฺตมาเน, สิตฺเมฆอตุหิมาทฺ-
 ภาเวน เจว อกฺุสลพฺเลน จ ตสฺส
 มณฑลสฺส มหาเตเช วตฺตมาเน จ.
 ฐโม สีขากฺุโต นิจฺจรติ เอเตหิตฺติ
 ฐมฺสฺสา, วลาหกา วิจฺรนฺติ. วิคตา
 ฐมวลาหกา อภิมฺุเข ปิจฺุปฺกุลาณิ
 วย นฺุจฺจา ยสฺมิ นภสฺมิ, ตํ
 วิคตฺฐมวลาหกํ นภํ โหติ, ตณฺุจ
 เตชฺมยเมวาทิ อาท 'อาทาสมณฑล'
 วยา'ติ. ตถापि หิมวติ สตุตฺนฺนํ
 มหาสฺรานํ อฺุปริภาเค กิณฺุจิจิ วสฺสํ
 อตฺุถเววาทิ อาท 'จเปตฺวา ปณฺุจ
 มหานทฺิโย'ติ. คณฺุคา ยมฺุนา สรณฺุ
 สรสฺวติ มหิตฺติ อีมา ปณฺุจ

คำว่า สัตตสุริยสูตร ได้แก่ สูตรว่า
 ด้วยความปรากฏแห่งพระอาทิตย์ ๗ ดวง.
 คำว่า ในกัปปวินาสกสุริย์ ได้แก่ ใน
 สุริย์มีสุริย์ดวงที่ ๒ เป็นต้น. ก็ในกาลนั้น
 สุริยเทพบุตร ย่อมไม่มีเลยแม้ในมณฑล
 แห่งปกตติสุริย์. เพราะว่า สุริยเทพบุตร
 แม่นั้น ทำฌานให้เกิดในครั้งนั้นแล้ว
 จึงไปเกิดในพรหมโลก. คำว่า เมื่อ
 ปกตติสุริย์ยังเป็นไปอยู่ คือ เมื่อปกตติสุริย์
 (ที่ปรากฏขึ้น) ก่อนแต่สุริย์ดวงที่ ๒ เป็น-
 ต้นยังไม่เกิดขึ้น, ยังเป็นไปอยู่นั้นแหละ
 และเมื่อเดชอันกล้ามากแห่งดวงปกตติสุริย์
 นั้นยังเป็นไปอยู่เพราะไม่มีความเย็น เมฆ
 อุตฺุ และหิมะเป็นต้น และเพราะกำลัง
 อกฺุสลกรรม. สุริย์ทั้งหลายมีปกตติสุริย์
 เป็นต้น ชื่อว่า มีเปลวควัน ด้วยอรรถว่า
 ควันไฟชนิดเป็นเปลวพุ่งออกจากสุริย์
 เหล่านี้, ควันไฟและหมอก ค่อยจางไป
 คือหายไปในห้องฟ้าใด ดุจปุยนุ่นลอย
 หายไปในที่เฉพาหน้า, ห้องฟ้านั้น ชื่อว่า
 ปราศจากควันและหมอก, และห้องฟ้า

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มหานทีโย, อีมา ปน อนวตตตต-
ปภาวา.

นั้นสำเร็จด้วยเดชนั่นเอง เหตุนั้น
ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "ดูจงแว่น
(ส่องหน้า)". แม้เช่นนั้นในป่าหิมพานต์.
ก็ยังมีฝนบางอย่าง(ตก)ในส่วนบนแห่ง
สระใหญ่ ๗ แห่ง^๑ เหตุนั้น ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวว่า "เว้นปัญจมหานที
เสีย". แม่น้ำเหล่านี้คือ แม่น้ำคงคา
แม่น้ำยมุนา แม่น้ำสรภู แม่น้ำสรสวัสดิ
และแม่น้ำมही ชื่อว่า ปัญจมหานที,
ก็แม่น้ำเหล่านี้ เป็นแดนเกิด(เป็นต้น
กำเนิด)อันไม่ขาดสาย.

สีหปาตนาทิสรูปภาวาปี มหา-
นทีโย สนฺติ, ตาปี ปญฺจสุ
อุปฺลภฺขณฺวเสน สงฺกาหิตา เอวาติ
ทฎฺจพฺพ. เตนาห 'มหานทีนํ ปภาวา
สีหปาตโน'ติอาที. หังสปาตโนติ
มนุทากินิมาห.

พึงเห็นว่า มีแม่น้ำใหญ่แม่ที่เป็น
แดนเกิด(เป็นต้นกำเนิด)แห่งสระมีสีห-
ปาตนสระเป็นต้น แม่น้ำใหญ่แม่เหล่านั้น
ท่านประมวลเข้ามาด้วยอำนาจแห่งการไป
กำหนดเอาในแม่น้ำใหญ่ทั้ง ๕ สาย
นั่นเอง. เพราะเหตุนี้ ท่านอาจารย์
จึงกล่าวว่า "สระสีหปาตนะ เป็น
แดนเกิด(เป็นต้นกำเนิด)ของแม่น้ำใหญ่
ทั้งหลาย". ด้วยคำว่า สระหังสปาตนะ
ท่านกล่าวถึงสระมันทากินี.

^๑ สระสีหปาตนะ หังสปาตนะ กัณณมณฑุทกะ
รตการ อโนคาค ฉัททันต์ และสระกุมาละ.

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยถา จ อิทํ จกุกวาทํ วิปตฺติ-
การณมหาเมฆโต ปฏฺจาย ฐฺเมน
ปริกฺษิตฺตฺสึเนหํ, เอวณฺติ โยชนา.

ปลุกฺขิตฺตฺวาติ อคฺคิสฺนฺตาเปณ วิปฺปลิตฺ
วีย ฉิขฺชิตฺวา. สาทิ อคฺคิชาลา.
มฺหฺนฺธกาโรติ อาโลกวิสฺยานํ อภาเวน
เหมฺจฺจา อฺปฺริ อากาเสสุ วีย
อิธาปิ ปลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล-
นฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺน-
ปณ อนุชการสงฺฆาตกณฺหกิรณฺนฺจ-
รูปกลาปลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล-
ปริกฺษยาติ หิ อิทาเนว วุตฺตํ น หิ
การณํ, วินาสอนุชการปรมาณโว
สมฺมุปลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล-
เอว จ อนุชกาโร, นาณฺโณติ
ทฺฏฺจพฺโพ.

มีวาจาประกอบความว่า เหมือน
อย่างจักรวาลนี้ ตั้งแต่เมฆใหญ่อันเป็น
เหตุวิบัติ มียางสิ้นไป เพราะกลุ่มควัน
ฉนั้นใด แม้แสนโกฏิจักรวาลก็เป็นฉนั้นนั้น.

คำว่า ละลาย ได้แก่ ขาดหายไป
ดุจถูกชำระล้างด้วยความร้อนแห่งไฟ.
คำว่า สาทิ โยค อคฺคิชาลา แปลว่า
เปลวไฟนั้น. คำว่า อากาสมิตฺตฺวา
ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึงอาการเพียง
ความไม่เกิดขึ้นแห่งจักขุวิญญาณของ
สัตว์ทั้งหลาย ผู้มองดูอยู่แม้ในสากล
จักรวาลนี้ ดูจความไม่เกิดขึ้นแห่งจักขุ-
วิญญาณของผู้มองดูอยู่ในอากาศเบื้องล่าง
เบื้องบน ฉะนั้น เพราะไม่มีวิสัยแห่ง
แสงสว่าง, แต่มิได้กล่าวเพราะภาวะ
แห่งรูปกลาปที่อยู่กระจัดกระจายด้วย
ความมืดดำ กล่าวคือความมืด. ก็คำว่า
เพราะสิ้นไปแห่งสังขารทั้งปวง ท่าน
อาจารย์กล่าวไว้ในกาลบัดนี้เท่านั้น แต่
หาได้กล่าวถึงเหตุไม่, ความพินาศ
ความมืดมิด และปรมาณู ย่อมเกิดขึ้น

^๑ ปรมตฺตมณฺชฺสา. วิปตฺติมหาเมฆูปฺปตฺติโต.

พร้อมกัน, และพึงเห็นว่า ก็ความมืดมิด คือเงาแผ่นดิน(เงาโลก) เงาภูเขา เงาเมฆ หาใช่ความมืดมิดอย่างอื่นไม่.

๔๐๖. อทฺฐโนติ สํวฏฺฐญฺจายี-
 อสงฺเขยฺยกปฺปสงฺชาตสฺส กาลทฺฐโน.
 มนํ กโรตฺติติ โสเสตฺวา พหฺลํ
 ปิณฺฑิตํ กโรตฺติ. เตนาห
 'ปริวฏฺฐมนฺ'ติอาทึ. ตนฺตึ อุกกั
 วาตสฺส วิวรํ เทตฺติติ วาเตน
 สปิณฺฑิตฺยมาณเมว วา ตํ ตสฺส
 วิวรํ เทตฺติติ วุตฺตํ. เตนาห 'ตํ
 เอวํ วาเตน สมฺปิณฺฑิตฺยมาณนฺ'ติอาทึ.
 พุรฺหมลโลโก ปาตฺตภาวตฺติติ โยชนา.
 อฺุปริจตฺตูกามาวจรเทวโลกญฺจานเติ ยาม-
 เทวโลกปรีโยसानํ สนฺธาย วุตฺตํ.

๔๐๖. คำว่า แห่งกาลนาน
 คือแห่งกาลนานที่ตรัสว่า สํวฏฺฐญฺจายี
 อสงฺเขยฺยกปฺ. คำว่า ทำให้เป็นก่อน
 คือทำให้ระเหยแล้วจับกันเป็นก้อนหนา.
 เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าว
 คำมีอาทิว่า '(ก้อนน้ำนั้น)กลม'. คำว่า
 ตํ โยค อุกกั แปลว่า น้ำนั้น
 ท่านอาจารย์กล่าวว่า น้ำให้ช่องแกลม
 หรือน้ำนั้นนั้นถูกกลมพัด ให้รวมกัน
 เป็นก้อน ให้ช่องแกลมนั้น. เพราะ
 เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า
 'น้ำนั้นถูกกลมพัดทำให้เป็นก้อนอย่างนั้น'.
 มีวาจาประกอบความว่า พรหมโลกก็
 เกิดปรากฏขึ้น. คำว่า ในที่ที่เป็น
 (เคยเป็น)กามาวจรเทวโลก ๔ ชั้น
 ข้างบน ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึง
 ที่สุดแห่งเทวโลกชั้นยามาไป.

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

รุมภนุทีติ ยถา เหฏฐา น
ภสฺสติ, เอว รุมภนุทีติ^๑

คำว่า กั้นไว้ คือ ลมนั้นกั้นน้ำ
ไว้โดยประการที่ไม่ให้ตกไปอยู่เบื้องล่าง.

ปรมตราบินิพพุตตติ อฏฺฐมกปฺเป
จตุตถกปฺเป ทุตฺติยกปฺเป นิพพุตตติ.
ตโตติ อามสฺสรโต. ปรีตตตภา-
อปปฺปมาณาภา เจตฺถ เอกตลวาสิตยา
อามสฺสรคฺคหณฺเณว สงฺคหิตา.
อาลุปฺปการกนฺติ อาลุปฺปนวิโลกนฺ กตฺวาติ
อตฺโต.

คำว่า ผู้เกิดอยู่ก่อนแต่แรกกว่า
คือ สัตว์ทั้งหลายผู้เกิด ในกัปที่ ๘ กัปที่
๔ และกัปที่ ๒. คำว่า ตโต โยค
อามสฺสรโต แปลว่า (จุด)จากพรหมโลก
ชั้นอามสฺรานั้น. ก็ในที่นี้ท่านสงเคราะห์
พรหมโลกชั้นปรีตตภาและชั้นอปปฺปมา-
ณาภาเข้าด้วยอามสฺสรคัพท เพราะ
ความที่พรหมโลกทั้ง ๒ อยู่ในชั้นเดียว
กัน. คำว่า เป็นคำ ๆ อธิบายว่า
ทำให้เป็นคำใหญ่คำเล็ก.

ณฺทํ ฌตฺวาติ อิทํ นิรุตฺตินเยน
วุตฺตํ. กายเ จิตฺเต จ ปสฺสทฺธิ
อุปฺปาเทติ. ณฺโทติ อกฺขรจินฺตกา จ
วทนฺติ. นกฺขตฺตานีติ อสฺสยฺชาทโย
สตุตฺตวิสฺติ นกฺขตฺตานี. เสสานิ
ตารกฺรฺพานิ. เอตานิ จ จนฺทสุริยา
จ เอกกฺขณฺ ปาตฺตฺตภา ปากฺกกาลํ
สนฺธาย กมฺเน อุปฺปนฺนา วีย วุตฺตา.

คำว่า รู้ความพอใจ นี้ ท่าน
อาจารย์กล่าวตามนัยแห่งภาษา. ได้แก่
ยังความสงบนิ่งให้เกิดขึ้นในกายและจิต.
นักคิดทางอักษรกล่าวว่า ความพอใจ.
คำว่า นักษัตรทั้งหลาย ได้แก่ ดาว
นักษัตรทั้งหลาย ๒๗ ดวงมีดาวอัสสยฺชะ
เป็นต้น. ดาวที่เหลือ ชื่อว่า ดวงดาว.
ดาวนักษัตรเหล่านี้ พระจันทร์ และ
พระอาทิตย์ ปราบกฏขณะเดียวกัน ท่าน

^{๑-๑} ย. รุชณนติ. ไป. รุมภนุทีติ.

อกภฺจเ เอว ภูมิปทเส ปจฺจนโต^๑
อกภฺจปาโก. อกโณติ กุณฺทกรหิโต.

โย โย รโส เอตสฺสาติ
ยฺยฺรโส โอทโน, ตํ ภูณฺชิตุกามาติ
โยชนา. เนสนฺติ สตุตฺตานํ. ตสฺสาติ
มุตฺตกริสฺสส.

อลสชาติกสฺสาติ สุวตฺนาทิ-
อตฺถาย สนฺนิธิการกํ สนฺธาย วุตฺตํ.

อาจารย์กล่าวหมายถึงกาลปรากฏว่าจุด
เกิดขึ้นตามลำดับ.

(ข้าวสาร)ที่สุกไม่ต้องหุงด้วยไฟ
ชื่อว่า ข้าวสุก เพราะสุกเองในภูมิ-
ประเทศที่ไม่มีไฟเลย. คำว่า ไม่มีรำ
ได้แก่ ปราศจากรำ.

มีวาจาประกอบความว่า ข้าวสุก
(ข้าวสวย) ชื่อว่า ยฺยฺรโส (มีรสใด ๆ)
โดยอรรถว่า ข้าวสุกนั้น มีรสชนิดใด ๆ
(สัตว์ทั้งหลาย) ต้องการจะบริโภคข้าว-
สารีสุกมีรสนั้น. คำว่า เนสฺ โยค
สตุตฺตานํ แปลว่า ของสัตว์ทั้งหลาย
เหล่านั้น. คำว่า ตสฺส โยค
มุตฺตกริสฺสส แปลว่า (เพื่อประโยชน์
แก่การถ่าย)มูลและกรีสนั้น.

คำว่า (แห่งสัตว์)ผู้มีชาติเกียจคร้าน
ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึงสัตว์ผู้ทำการ
สะสมเพื่อประโยชน์(มีการกิน) ในวัน
รุ่งขึ้นเป็นต้น.

^๑ ปรมคฺคณณฺชสา. ปจฺจนโต.

มรียาทํ ฐเปนุตีติ 'อิทํ มยหํ
 สาลิกุเขตต์, อิทํ ตฺยหนุ'ติ เอว
 เกทามรียาทํ กโรนุติ. นิคฺคหปคฺคหํ
 กาทุํ ปฏฺวิพลฺล อโหสีติ โยเขตพฺพ.

สํรัญฺเชตีติ สมฺมเทว สงฺกหฺวตฺตฺตฺติ
 อตฺตนิ อภีรเต กโรติ. ขตฺตฺติยมณฺจฺจเลติ
 ขตฺตฺติยวัสสมฺมุเห.

วิวัณฺณญฺจายือสงฺเขยฺยํ จตฺตฺตฺตฺติ-
 อนฺตรกปฺปสงฺคหํ. วิสตีอนฺตรกปฺป-
 สงฺคหนฺติ เกจิ. เสสาสงฺเขยฺยานิปี
 กาลโต เตน สมปฺปมาณาเนว.

คำว่า ปักป็นเขตแดนกัน คือ
 สัตว์เหล่านั้น ทำการปักเขตแดนแห่ง นานา
 อย่างนี้ว่า 'ที่นี่เป็นที่นาข้าวสาาลีของเรา,
 ที่นี่เป็นที่นาข้าวสาาลีของท่าน'.
 ฟังประกอบคำอธิบายว่า(พระผู้มีพระภาค)
 ได้เป็นผู้สามารถเพื่อจะนิคคหะและปັคคหะ
 (คนในปกครองได้).

คำว่า ทรงให้ยินดี^๑ คือ ทรง
 ทำชนเหล่าอื่นให้เป็นผู้ยินดียิ่งใน พระองค์
 ด้วยสังคหวัตถุทั้งหลายสม่าเสมอ นั้นเทียว.
 คำว่า ครั้นวงศ์แห่งกษัตริย์ ได้แก่
 ครั้นหมู่วงศ์แห่งกษัตริย์(ก่อตั้งขึ้น).

ชื่อว่า วิวัณฺณญฺจายือสงฺไชย มี
 อันสงเคราะห์ด้วยอันตรกัปป ๖๔ ด้วย.
 อาจารย์บางพวกกล่าวว่า มีอันสงเคราะห์
 อันตรกัปป ๒๐ ด้วย. แม้อสงไชยที่เหลือ
 มีประมาณเท่ากันกับวิวัณฺณญฺจายือสงฺไชย-
 กัปปนั้นโดยกาล.

^๑ ฐมนฺ สมนฺ ปเรสํ รัญฺเชตีติ ราชฺว, ตฺสฺมา
 "รัญฺเชตี"ติ ปทํ บุชฺชติ.

^๑ พระโพธิสัตว์ พระนามว่า มหาสมมุติ ทรงได้
 รับสมมุติจากมหาชน, พระนามว่า กษัตริย์ ทรง
 เป็นใหญ่ในเกษตร, พระนามว่า ราชฺว ทรงให้
 ผู้อื่นยินดีโดยธรรม.

๔๐๗. ตโยปิ พรหมโลกเกิด
 ปรีตตามาอุปมาณาภาสสรพรหมโลก.
 ตนุติ ขาโรทก. อุกทานุคตनुติ
 อุกทพุณฺตรคต. สหสา วูปสมุมตีติ
 สยํ อณฺณมณฺณํ วิลยาเปตฺวา สหสา
 วินสฺสตี.

๔๐๘. อฏฺฐรชฺนุติ กจฺวราทีนีสฺสตี
 ปจฺวีโต อุกคตํ อฏฺฐรชํ, สฺขุมํ รชํ
 ปจฺวีนีสฺสตี.

จกฺกฺวาพปพฺพตมฺปีติ โภฏี-
 สตสฺสสจกฺกฺวาเพสฺสุ สพฺพํ จกฺกฺวาพ-
 ปพฺพตํ. ตินฺนรฺพพฺพตมฺปีติ เอตฺถาปิ
 เอเสว นโย. อณฺณมณฺณนุติ
 จกฺกฺวาพปพฺพตาทินา จกฺกฺวาพ-
 ปพฺพตาทิ. เตนาห . "จกฺกฺวาพา
 จกฺกฺวาเพหี"ติอาที.

๔๐๗. คำว่า (น้ำนั้นยัง)พรหมโลก
 แม้ทั้ง ๓ ชั้น(ให้ละลาย) ได้แก่ ยัง
 พรหมโลกชั้นปรีตตามาชั้นอุปมาณาภา
 และชั้นอาภัสรา(ให้ละลาย). คำว่า ตํ
 โยค ขาโรทกํ แปลว่า น้ำกรดนั้น.
 คำว่า อณฺณมณฺณํ(อณฺณกน้ำแล้ว) ได้แก่
 อณฺณอยู่ภายในน้ำ. คำว่า อฏฺฐรชํ
 คือจึ่งยังกันและกันให้ละลายแล้วเหือดหาย
 ไปเองโดยฉับพลัน.

๔๐๘. คำว่า ฝุ่นหยาบ ได้แก่
 (หอบเอา)ฝุ่นหยาบที่ติด(อาศัย)หยากเยื่อ
 เป็นต้น ฟุ้งขึ้นจากแผ่นดิน, (แล้วก็
 หอบเอา)ฝุ่นละเอียดที่ติด(อาศัย)แผ่นดินก็
 ฟุ้งไป.

คำว่า แม้ภูเขจักรวาล ได้แก่
 (ลมก็ยกเอา)ภูเขจักรวาลทั้งหมด ใน
 แสนโภฏีจักรวาล. แม้ในคำว่า แม้ภูเข
 ตินฺนรฺพ พนี้ ก็นัยนี้เหมือนกัน. คำว่า (มัน
 กระทบซึ่ง)กันและกัน ได้แก่ ภูเข
 จักรวาลเป็นต้น(กระทบ)กับภูเขจักร-
 วาลเป็นต้น. เพราะเหตุนี้ ท่าน
 อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า "ภูเข
 จักรวาลกับภูเขจักรวาล(กระทบกัน)".

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๔๐๙. 'นตฺถิ รากสโม อคฺคิ'ติ
 วุตฺตตฺตฺตา 'ราเค อฺสุสนฺนตฺเร อคฺคิ'นา
 วินฺสฺสตี'ติ วุตฺตํ. ขารุทกสฺส
 โทสสทิสตฺตาย โทเส อฺสุสนฺนตฺเร
 อุกฺกณ, พฺยาकुสฺตฺตาย ทฺนฺนโรชฺตฺตาย
 จ มหาวิสยตฺตาย จ วาตสทิสตฺตฺตา
 โมหสฺส 'โมเห อฺสุสนฺนตฺเร วาเตน
 วินฺสฺสตี'ติ วุตฺตํ.

๔๑๐. เอวํ ปสฺงเคน สํวฏฺฐาทิกเก
 ทสฺเสตฺตฺวา อิทานิ ยถาทิคตํ เนลํ
 อฺนุสฺสรณาการํ ทสฺเสตฺตํ 'ปฺพุเพนิवासํ
 อฺนุสฺสรณฺโตปี'ติอาทิ อารทฺธํ.

๔๐๙. เพราะตรัสไว้ว่า "ไฟเสมอ
 ด้วยรากะไม่มี" ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
 "เมื่อรากะหนาแน่นกว่า(อย่างอื่น)โลกย่อม
 พินาศไปด้วยไฟ". เพราะความที่น้ำกรด
 (ร้ายเฉียบ)เช่นกันโทสะ(ท่านอาจารย์จึง
 กล่าวว่า) เมื่อโทสะหนามากกว่า(โลกย่อม
 พินาศ)ด้วยน้ำ, เพราะความที่โมหะเป็น
 เช่นกับลมโดยความเป็นสภาพดับได้ยาก
 ด้วย เป็นความวุ่นวายสับสนด้วย โดย
 ความเป็นสภาพมีอารมณ์มากมาย ท่าน
 อาจารย์จึงกล่าวว่า "เมื่อโมหะหนา
 มากกว่า โลกย่อมพินาศไปด้วยลม".

๔๑๐. ท่านอาจารย์ ครั้นแสดงกับ
 ทั้งหลายมีสังวัฏฏกัมมเป็นต้น โดยความ
 เกี่ยวพันกันอย่างนี้แล้ว บัดนี้ เพื่อแสดง
 อาการตามระลึกของภิกษุผู้มีฤทธิ์ทั้งหลาย
 เหล่านั้นแม้ตามที่ได้บรรลุแล้ว จึงเริ่ม
 คำ มีอาทิว่า "(ภิกษุ)แม้เมื่อตามระลึกถึง
 ปุพเพนิवास(ขั้นที่อาศัยอยู่ในก่อน)".

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สตุตติกาย วาติ ขตุติยาทิสตุต-
สมุเห วา.

คำว่า หรือว่าในสตุตติกาย คือ
หรือว่า ในหมู่แห่งสัตว์(โลก)มีกษัตริย์
เป็นต้น.

ปุพฺพเพนิวาसानุสฺสตีณานกถาวณฺณนา
นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยปุพฺพเพนิวาसानุสตี-
ญาณจบ.

จตุปปาตญาณกถาวณฺณนา

พรรณนากถาว่าด้วยจตุปปาตญาณ
(ญาณคือการรู้ถึงจติและปฏิสนธิ)

๔๑๑. จุตฺติยา จ อุปปาเต จาติ
จุตฺติยํ อุปฺปตฺตฺติยญฺจ. สมิปฺตฺเต เจตฺ
ภุมฺมํ, จุตฺติปฏิสนฺธิจิตฺตกฺขณสามนฺตา
วตฺตมานกมฺมชาทิสฺสทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ตถา หิ วกฺขติ 'เย ปน
อาสนฺนจุตฺติกา'ติอาทึ. อาโลกกสิณ-
วทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
'อาโลกปริคฺคเหเน มหาชุตฺติกตฺตฺต'ติ.
มหาชุตฺติกมฺปิ หิ 'ทิสฺสทฺตฺต'ติ
วฺจจติ 'ทิสฺสทฺตฺต'ติอาทึสุ.
มหาคตฺติกตฺตฺต'ติ มหาเนยคมนตฺตฺต'ติ,

๔๑๑. คำว่า ไกล่กาลจติและไกล่
อุปฺบาท คือไกล่ขณะจติและไกล่ขณะ
ความเกิดขึ้น. ก็คำทั้ง ๒ นี้ เป็น
สตุตมีวิภัติลงในอรรถว่าไกล่, อธิบายว่า
ไกล่ขณะแห่งจติจิตและปฏิสนธิจิต คือ
ไกล่ขณะแห่งรูปมีกัมมชรูปเป็นต้นที่กำลัง
เป็นไปอยู่. จริงอย่างนั้น ท่านอาจารย์
จึงกล่าวคำมีอาทิวา 'ก็สัตว์เหล่าใดเป็น
ผู้ไกล่จะจติ'. การได้เฉพาะทิสฺสทฺตฺต
ย่อมมีได้ ด้วยการเจริญอาโลกกสิณ
เท่านั้น, เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึง

๘
= ๑ ไป. มหานิยคตฺตฺต.

วิมฺหยนียปฺปวตฺติตตฺตํ อตฺตโก.

กล่าวว่า '(ชื่อว่าเป็นทิพย์) เพราะมีแสงสว่างมาก โดยกำหนดถือเอาด้วยอาโลกกสิณ'. จริงอยู่ แม้สิ่งที่มีแสงสว่างมาก ท่านก็เรียกว่า 'ของทิพย์' ดุจในประโยคมีอาทิว่า 'วิมานนี้สว่างมาก'. คำว่า (ชื่อว่าเป็นทิพย์) เพราะมีความไปใหญ่ ได้แก่ เพราะมีความไปที่น่าบูชามาก, อธิบายว่า เพราะมีความเป็นไปที่น่าพิศวง.

พฺพุทฺตปฺพุทฺตา ปสฺสณฺตํ อตฺตวิริทฺต-
ธมฺมปฺปวตฺติมตฺตทสฺสนสงฺฆาททิจฺฉิวิสุทฺธิ-
เหตุตํ สนฺธาย วุตฺตํ.

คำว่า อันภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรทั้งหลาย ย่อมเห็น ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึงความเป็นเหตุแห่งทิจฉิวิสุทฺธิ กล่าวคือการเห็นเพียงความเป็นไปแห่งธรรมที่เว้นจากตัวตน.

มนุสฺसानํ อิทนฺติ มานุสํ กุณฺ
รูปารมฺมณํ. ตมาห 'มนุสฺสฺปจฺจารนฺ'ติ.
เอวํ วิสยมฺเขน ทสฺเสตฺวา อิทานิ
วิสยมฺเขนาปี ทสฺเสตฺ 'มานุสํ วา
มํสจฺกขฺนฺ'ติอาทิ วุตฺตํ.

รูปารมณฺที่หยาบ ชื่อว่า เป็นของมนุษย์ ด้วยอรรถว่า นี่เป็นของมนุษย์. ท่านอาจารย์กล่าวถึงรูปารมณฺอันเป็นของมนุษย์ว่า 'เพราะการเห็นรูปได้เกินเลยอุปจารของมนุษย์'. ท่านอาจารย์ ครั้นแสดง(ทิพยจักขุ)โดยยกอารมณฺขึ้นเป็นสำคัญอย่างนี้แล้ว บัดนี้

๑ โป. วิมฺหยนียปฺปวตฺติกตฺตา.

อวิญญาณกรุปมุปี ปสฺสติเยว. เตนาห
 'นิริยาภิมุขนุ'ติอาที. อิมินา ปน
 ปเทนาติ 'ยถากมุมุปเค สตุเต
 ปชานาตี'ติ อิมินา วาเกยน.
 ตํกมุमारมมณํ ญาณนุติ ตํ
 นิริยสํวตฺตนิกํ กมุมํ อารมมณํ
 เอตสฺสชาติ ตํกมุमारมมณํ อภิญาณาณํ.

คือเธอย่อมเห็นได้แม้รูปที่ไม่มีวิญญาณ
 อันมีโอกาสรูปเป็นต้น แห่งสัตว์เหล่านั้น
 ที่เดียว. เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์
 จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'ขยายอาโลกกสิณ
 มุ่งหน้าสู่'nรก'. คำว่า ส่วนด้วยบทนี้
 คือ ด้วยคำกล่าวนี้ว่า 'ภิกษุ(ผู้ได้
 ทิพยจักขุญาณ) ย่อมรู้ได้ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย
 ผู้เข้าถึงคติตามกรรมของตน'. คำว่า
 ญาณอันมีกรรมนั้นเป็นอารมณ์ คือ
 อภิญาณาณ ชื่อว่า มีกรรมนั้นเป็น
 อารมณ์ เพราะอรรถว่า มีกรรมนั้น
 อันเป็นเหตุให้สัตว์เป็นไปสู่นรกเป็น
 อารมณ์.

อุปฺปชฺชตีติ 'กึ นุ โข กมุมํ
 กตฺวา'ติอาทีนา อนนฺตเร วุตฺตนเยน
 อุปฺปนฺนปริกมุวีถิอนนฺตรํ อาวชฺช-
 ปริกมุอุปจารอนุโลมโคตรภูโต อุทฺธํ
 มหคฺคตภูตํ กมุमारมมณํ อภิญาณาณํ
 สกึ อุปฺปชฺชติ. เอวํ เทวโลกทสฺสนมุปี
 เวทิตพฺพํ.

คำว่า จึงเกิดขึ้น คือ อภิญาณาณอัน
 เป็นมหัคคตมีกรรมเป็นอารมณ์ จึงเกิดขึ้น
 ครั้งเดียวต่อจากอวัชชนะ บริกรรม
 อุปจาร อนุโลม และโคตรภูญาณ ไม่มี
 ระหว่างแห่งบริกรรมวิถิ ที่เกิดตามนัยที่
 กล่าวแล้วในญาณอันหาระหว่างมิได้
 โดยนัยมีอาทิว่า 'สัตว์เหล่านี้ทำกรรม
 อะไรหนอแล'. แม้การเห็นเทวโลกก็
 ฟังทราบอย่างนี้.

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทิพพจกขุปาทกานีติ อิมินา 'วิสุ
 ปาทกขุฌานสมาปชชนกิจจํ นตฺถิ
 ทิพพจกขุวิถีนนุตราย 'กิณฺนุโข กมฺมํ
 กตฺวา อิเม เอวํ อปุปฺนฺนา'ติ
 สมุปฺนฺนาย กามาวจรวิถียา อนนฺตรํ
 อิมาสํ ทฺวินฺนํ อภิญฺญาณํ วิถียา
 วุตฺตนเยน ยถารหํ สมุปฺปชชนฺตี'ติ
 ทสฺสเสติ. เอวํ สมุปฺนฺนานิ จ
 วิสุ ปาทกขุฌานสมาปชชนปริกมฺมานํ
 อภาเว สหุปฺนฺนานิ นาม โหนฺตีติ
 อาห 'ทิพพจกขุนา สหเว อิชฺฌนฺตี'ติ.

ด้วยคำว่า ญาณทั้ง ๒ (ยถา กัมม-
 ปกญาณ อนาคตังสญาณ)อันมีทิพยจักขุ
 เป็นบาท นี้ ท่านอาจารย์แสดงว่า 'ไม่มี
 กิจคือการเข้าฌานที่เป็นบาทแผนกหนึ่ง
 ญาณทั้งหลายที่เกิดขึ้นพร้อมกัน ตาม
 (ฐานะอัน)สมควรโดยนัยที่กล่าวแล้วในวิถิ
 แห่งอภิญญาทั้ง ๒ เหล่านี้ ต่อจาก(ไม่มี
 ระหว่างแห่ง)กามาวจรวิถีอันไม่มีระหว่าง
 แห่ง(อันติดต่อกับ)ทิพยจักขุวิถิซึ่งเกิด
 พร้อมกันว่า 'สัตว์เหล่านี้ทำกรรมอะไร
 หนอ จึงเกิดขึ้นมาอย่างนี้'. อนึ่ง ญาณ
 ที่เกิดขึ้นพร้อมกันอย่างนี้ ย่อมเป็นอัน
 ชื่อว่าเกิดร่วมกัน ในเพราะไม่มีบริกรรม
 ด้วยการเข้าฌานที่เป็นบาทแผนกหนึ่ง
 เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
 'ญาณอันมีทิพยจักขุเป็นบาททั้งหลาย
 ย่อมสำเร็จมาพร้อมกับทิพยจักขุญาณ
 นั้นเอง'.

อนฺติมวตฺตุนาติ ปาราชิกวตฺตุนา.
 คุณปริทฺธสเนนาติ อุตฺตริมฺนุสฺสธมฺมานํ
 วิทฺธสเนน. เตนอาห 'นตฺถิ อิเมสํ
 ฌานํ วา'ติอาที. สมณธมฺโมติ ปน
 อสฺสมณธมฺมปฏิปกฺโข สีสฺยโม

คำว่า ด้วยอันติมวัตถุ ได้แก่
 ด้วยวัตถุแห่งอาบัติปาราชิก(วัตถุอันให้
 ต้องอาบัติปาราชิก). คำว่า โดยมุ่ง
 ตั้งคุณ ได้แก่ โดยขจัดเสียซึ่ง
 อุตฺตริมฺนุสฺสธรรม. เพราะเหตุนั้น ท่าน

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อธิปเปโต. ชานํ วาติ อริยภาवं
 ชานนุโต วา. สกฺคาพรรณนุติ
 ปุณฺณชเน สนุชาย วุตฺตํ, น อริเย
 เตสํ สกฺคูปฺตติ นียตตฺตา.

อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'ฉานก็ดี
 ของบุคคลเหล่านี้ไม่มี'. แต่ว่า ท่าน
 ประสงค์เอากการสำรวมด้วยศีลอันเป็น
 ปฏิบัติต่อสมณธรรมว่า สมณธรรม.
 คำว่า รู้ยู่ก็ตาม คือ รู้ยู่ว่าเป็นอริยะ
 ก็ตาม. คำว่า ห้ามสวรรค์ ท่าน
 อาจารย์กล่าวหมายถึงปุณฺณ, หากกล่าว
 หมายถึงพระอริยะไม่ เพราะพระอริยะ
 เหล่านั้นเป็นผู้แน่นอนต่อการเข้าถึงสวรรค์
 (เกิดในสวรรค์).

ชิกฺขุณฺนุโตติ โภจจิตฺเตน
 หีเพนุโต. อติขุทฺทาภิภูโตติ เอเตน
 'ตณฺหาภิภูโต'ติ ทสฺเสติ. อิทนฺจ
 ปาปครหฺมุเชน สมุปฺปนฺนตฺตา
 อกมฺมปถปฺตตฺตาปิ ผรุสวจนํ
 ชีณาสววิสเย ปวตฺตตฺตา อฺปริมคฺคา-
 วรรณํ ชาตํ. น หิ อริยานํ
 กมฺมปถปฺตตฺตํ อกฺุสลํ อฺปฺปชฺชติ
 อปายุปฺตติปสงฺกโต. ชีณาสโว ตยา
 อฺปวทิโตติ เถโร กรุณาย อตฺตานํ
 อาวิกาสิ.

คำว่า รังเกียจอยู่ ได้แก่
 เหยียดหยามด้วยจิตโกรธ. ด้วยคำว่า ผู้
 ถูกความหิวจัดครอบงำ นี้ ท่านอาจารย์
 แสดงว่า 'ถูกความอยากครอบงำ'.
 ก็คำนี้ ชื่อว่า เป็นคำหยาบ ด้วยความ
 เป็นคำเกิดขึ้นพร้อมกันโดยยกการ
 ดำเนินว่าเป็นความชั่ว(บาป)ขึ้นเป็นสำคัญ
 แม้เพราะความเป็นคำยังไม่ถึงเป็น
 กรรมบถ ก็เป็นการห้ามมรรคเบื้องสูง
 เสีย เพราะความเป็นไปในอารมณ์
 ของพระชีณาสพ. ด้วยว่า อกุศลที่ถึง
 ความเป็นกรรมบถ ย่อมไม่เกิดขึ้น
 แก่พระอริยะทั้งหลาย เพราะอกุศล

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เป็นเหตุเกี่ยวเกาะอยู่กับการเกิดในอบาย. พระเถระ ได้ทำตน(ประกาศตน)ให้แจ่มแจ้งด้วยความสงสารว่า พระชีณาสพถูกเชื่อว่าร้ายเอาแล้ว.

สมมุขยา อขมนุเตติ สมมุขยา
ขมิตุ์ อนิจจนุเต. อิทญจ
โสตาปนุนสฺส วเสน วุตต. สมมุขยา
อขมาเปณุเตปีติ ปาโจ. ปุโรโต
ขมาปเน อสมุภวนุเตปีติ อตุโก.

คำว่า แม้เมื่อไม่ขอขมาต่อหน้า คือ เมื่อไม่ปรารถนาเพื่อจะขอขมาต่อหน้า. ก็คำนี้ ท่านอาจารย์กล่าวไว้ด้วยอำนาจแห่งพระโสตาบัน. มีปาฐะว่า แม้เมื่อไม่ยังท่านให้อดโทษต่อหน้า. อธิบายว่า แม้เมื่อไม่สรรเสริญในการขอขมาต่อหน้า(ข้างหน้า).

ปรินิพพุตมณฺจฏฺธานนุติ วิหารเร
ปุชากरणฺฏฺจัน สนฺธายาห. กมุมานิ
สมาทานานิ เยสนุเต กมุสมาทานา.
เตนาห 'สมาทินุนนानาวิธกมุมา'ติ-
อาที. อณฺณนุติ อรหตุต. เอวั
สมุปฺทนุติ ยถาตํ อรหตุตํ อวสุสมุภาวี
เอวมิทมุปีติ ทสฺเสติ. ตํ วาจนุติอาทีสุ
อริยุปวาทวาจํ จิตฺตญฺจ 'เอวั วา
โทโส นตุที'ติ ทิฏฺฐิจฺญจ 'น ปุเนวั
กริสฺสนุ'ติ ปฏิสงฺขานเนน อวิสุสชฺเชตฺวา
วิสุสชฺชนญฺจ ขมาปเนเนว สิขุณฺตีติ
ทญฺจพฺพ.

ด้วยคำว่า (ที่นับว่า)เป็นเตียงที่ท่านปรินิพพาน ท่านอาจารย์กล่าวหมายถึงที่เป็นที่ทำการบูชาในวิหาร. กรรมสมათานทั้งหลายย่อมมีแก่ชนทั้งหลายเหล่าใด ชนทั้งหลายเหล่านั้น ชื่อว่าผู้มีกรรมสมათาน. เพราะเหตุนั้นท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า 'ผู้มีกรรมต่างอย่างที่สมათาน' เป็นอาทิ. คำว่า ธรรมอื่น ได้แก่ (เพียง)อรหัตผล. ด้วยคำว่า อุปไมยก็ฉันนั้น ท่านอาจารย์แสดงว่า (ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีลเป็นต้น) เพียงเป็นผู้ยังอรหัตผลให้มีพร้อมแน่แท้

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ขนฺธกุคฺคหณ'ติ. สจฺตมีจายํ, ปฏฺิ-
 สนฺธิกุคฺคหณ สตีติ อตุโถ. เอเตน
 ชีณาสเว นีวตฺเตติ. ชีวิตินฺทฺริยปฏฺิ-
 พทฺชตฺตา กายสฺส กาย-สทฺโท
 การโยปจาเรน ชีวิตินฺทฺริเย วตฺตตีติ
 อาห 'กายสฺส เกทาติ ชีวิตินฺทฺริยสฺ-
 สุปฺจเจทา'ติ.

กล่าวคือกายแตกนั้น. ก็คำนั้น(คำว่า
 เพราะกายแตกนั้น) เป็นการถือเอาขั้น
 เท่านั้น เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
 "ในการถือเอาขั้นที่เกิดใหม่". ก็ศัพท์นี้
 เป็นสัตตมีวิภัติ, อธิบายว่า เมื่อมีการ
 ถือปฏิสนธิ. ด้วยคำนี้ ท่านอาจารย์
 จึงห้าม(ปฏิเสธ)พระชีณาสพเสย. เพราะ
 ความที่แห่งกายเกี่ยวเนื่องกับชีวิตินทรีย์
 กาย-ศัพท์ จึงเป็นไปในชีวิตินทรีย์ โดย
 เป็นอุปจาร(เป็นกิจ)ที่ควรให้ทำ เหตุนั้น
 ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า 'คำว่า เพราะ
 กายแตก ได้แก่ เพราะความขาดไป
 แห่งชีวิตินทรีย์'.

เอติ เอตสฺมา สุขนฺติ อาโย^๑
 ปุณฺณํ. ตทฺเว วิสยินฺทฺริยาทิสหิตํ
 (๒) आयति ऐतस्मा सुखंति 'आयो'ति
 वृज्जति. इयति असुसाथियत्ति आय
 असुसाथोति आह 'असुसाथसण्णितो
 आयो'ति.

บุญ ชื่อว่า อายะ ด้วยอรรถว่า
 เป็นแดนมาแห่งความสุข. บุญนั้นนั่นเอง
 เรียกว่า 'อายะ' ด้วยอรรถว่า เป็น
 แดนมาแห่งความสุขอันประกอบด้วย
 อินทรีย์(ความเป็นใหญ่)แห่งแดนมา(แห่ง
 บุญนั้น). คือความยินดี ชื่อว่า อายะ
 ด้วยอรรถว่า อันสัตว์ ทั้งหลายผลิต-

^๑ ไป. อย์.

^๒ ไป. (...) เอตฺถนฺตเร สหิตนฺติ ทิสฺสตี.

คุณไพจิตร-คุณวราพร ประเสริฐศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อสุรสถินสุติ เปตาสุเรหิ สทิส,
กิริยาวิเสสณญเจต.

๔๑๒. อภินิหารกุขม กตวาติ
จุกุทสธา ปริทมนาทีนา สพเพน
อากาเรน ทิพพจกขุณฺณานิมุขํ
เปสนารหํ กตวา. อาสนนํ กตพฺพนฺติ
ทิพพจกขุณฺณานุปฺปตฺติยา สมิปฺภูตํ
กตพฺพํ. วทฺธเตตฺวา ฐเปตพฺพนฺติ
อิทํ อฏฺฐกถาวจนํ วิวรฺนฺโต อาห
'น ตตฺถ อปฺปนา อฺปฺปาเทตพฺพาติ
อิทฺปฺปาโย'ติ. ตตฺถ ตตฺถาติ ตสฺมิ
วทฺธเน ปฏฺฐากนิมิตฺเต. อปฺปนาติ
ปาทกชฺฌานอปฺปนา. ปาทกชฺฌาน-
นิสฺสยฺนฺติ ปาทกชฺฌานสฺเสว อารมฺมณํ
โหติ, น ปริกมฺมสฺส.

เพลิน คือยินดี เหตุนั้น ท่านอาจารย์
จึงกล่าวว่า 'อายุที่รู้กันว่า ความยินดี'.

คำว่า เช่นกับอสุรกาย ได้แก่
เช่นกับอสุรกายที่เป็นเปรต, ก็คำว่า
เช่นกับอสุรกายนี้ เป็นกิริยาวิเสสนะ.

๔๑๒. คำว่า ทำให้ควรแก่อภินิหาร
(ควรแก่การนำจิตไป) ได้แก่ ทำให้
ควรแก่การส่ง(จิต)ให้มุ่งหน้าต่อทิพยจักษุ-
ณญาณโดยอาการทั้งปวงมีการควบคุมจิต
เป็นต้น ๑๔ อย่าง. คำว่า พึงทำให้ใกล้
คือ พึงทำให้อยู่ในที่ใกล้ต่อการเกิดขึ้นแห่ง
ทิพยจักษุญาณ. ท่านอาจารย์เมื่อจะ
เปิดเผยคำของพระอรรถกถาจารย์นี้ว่า
พึงขยาย(กลืนออกไป)แล้วพักไว้ จึง
กล่าวว่า 'มือธิบายว่า ไม่พึงให้อัปปนา
เกิดในการเจริญนั้น'. บรรดาคำเหล่านั้น
บทว่า ตตฺถ เท่ากับ ตสฺมิ โยค
วทฺธเน ปฏฺฐากนิมิตฺเต แปลว่า ใน
การเจริญ คือ ในปฏฺฐากนิมิตฺตนั้น.
คำว่า อัปฺปนา ได้แก่ อัปฺปนาในฉาน
ที่เป็นบาท. คำว่า ก็เป็นที่อาศัยแห่ง
ฉานที่เป็นบาท คือเป็นอารมณ์แห่งฉาน

โลอน เสาวณี กาญจนชุกดิ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ที่เป็นบาทเท่านั้น ไม่เป็นอารมณ์แห่ง
บริการกรม.

อาโลกกสิณสุส หิ ปริกมมภูต-
กามาวจรชวานานเมว อารมมณตเต
สตี เตน ผุฏฐฎฐานคตฺ รุปี
อารพภ ชวนมนสิกาโร โหตี.
เตนาห 'วฑฺฒิตฎฐานสุสา'ติอาที.
ปริกมมสุส วาโร อติภุมตตีติ
เอตถ ปริกมมํ นาม ยถาวุตตํ
กสิณารมมณํ อุปจารชฎานํ ตณฺจ
รูปคตํ ปสฺสโต นปฺปวตฺตตีติ อตฺโถ.
มเนน ตทตฺถํ กาทพฺพนฺติ อาห
'อถาเนนา'ติอาที. ถามคโต โหตีติ
'ยตฺตกํ กาลํ อาโลกปวตฺตี'ติ
อิจฺจตี, ตตฺตกํ กาลํ ติฎฺฐนโก
โหตีติ อตฺโถ. ปรมตฺถโต
อวิชฺชมานตเตปี หิ อาโลกาทิกสิณสุส
โยคพเลน ยาวทิจฺจกํ รูปคตปฺปกาสี
จิตฺตสุส โหตีติ อธิปฺปาโย. เอตเทวตฺถํ
สนฺธยาห 'เอตถ อาโลโก'ติอาที.
ตตฺถ รูปทสุสนํ โหตีติ

ด้วยว่า เมื่อความที่อาโลกกสิณ
เป็นอารมณ์แห่งชวณะที่เป็นกามาวจรอัน
เป็นบริการกรมเท่านั้น มีอยู่ การมนสิการ
ชวณะย่อมมีได้ เพราะปรารภรูปที่อยู่ใน
ที่อันอาโลกกสิณนั้นถูกต้องแล้ว. เพราะ
เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า
'(อารมณ์)แห่งกสิณที่ขยายแล้ว'. ใน
คำว่า วาระแห่งบริการกรมย่อมล่วงไป นี้
มีอธิบายว่า อุปจารณานที่มีกสิณเป็น
อารมณ์ ตามที่กล่าวแล้ว ชื่อว่า
บริการกรม และอุปจารณานั้น เมื่อ
พระโยคาวจรดูรูปอยู่ก็ไม่เป็นไป. ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'เมื่อเป็น
อย่างนั้น อันพระโยคาวจรนั้น' โดย
ความประสงค์ว่า อุปจารณานั้น
อันพระโยคาวจรควรทำให้เป็นผล(ให้เป็น
ความแจ่มแจ้ง)ด้วยใจ. คำว่า (แสง-
สว่าง) ย่อมถึงความแรงกล้า ความว่า
พระโยคาวจรปรารภนาว่า 'ความ

๑ วิสุทธิมกุฏ, วฑฺฒิตวฑฺฒิตฎฐานสุสาตี ทิสฺสตี.

ไลออน เสาวณี กาญจนชูศักดิ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์ © ๒๕๖๓

อภิญญาญาณสุส เอกจิตตกุขณิกตเตปิ
ภวณฺทริตอภิญญาวิทีหิ นินฺทรบุ-
ปวตฺตาทิ สกลมฺปิ ทิวสํ รูปทสฺสนํ
โหตีติ อธิปฺปาโย.

เป็นไปแห่งแสงสว่างจะมีอยู่ตลอดกาล
เท่าใด', ก็จะตั้งอยู่ตลอดกาลเท่านั้น.
อธิบายว่า จริงอยู่ แม้ในเพราะความ
ไม่มีอยู่โดยปรมาตฺถ์ แสงสว่างแห่งรูปจะมี
แก่จิตเพียงเท่าที่ปรารถนาได้ ก็ด้วยกำลัง
แห่งการประกอบ(เจริญ)กสิณมีอาโลก-
กสิณเป็นต้น. ท่านอาจารย์หมายถึง
ความข้อนี้แน่แท้ละ จึงกล่าวว่า 'แสงสว่าง
จงมีอยู่ในที่นี้' ดังนี้เป็นต้น. บรรดา
คำเหล่านั้น ข้อว่า การเห็นรูปย่อมมี
อธิบายว่า การเห็นรูปย่อมมีตลอดวันแม้
ทั้งสิ้น ด้วยอภิญญาวิทีจิตอันมีในระหว่าง
ภวังคจิตเป็นไปตามลำดับ ในเพราะ
ความที่อภิญญาญาณเป็นไปในขณะจิต
เดียว.

โอบมฺมมาห 'เอโก ทิรา'ตืออาที.

ท่านอาจารย์ จึงกล่าวข้ออุปมา
ไว้ว่า 'ได้ยินว่า บุรุษคนหนึ่ง' ดังนี้
เป็นต้น.

ปุณฺปุณฺนี ปเวสนนฺติ ปุณฺปุณฺนี
ปาทกชฺฌานสมาปชฺชนํ. ปรีตฺตาทโลกนฺติ
อถามคตาโลกํ. รูปทสฺสนนฺติ อภิญญา
วุตฺตนเยน รูปทสฺสนํ วิภาเวตุ อาท
'ตตฺถ ยทา'ตืออาที.

คำว่า การเข้าบ่อย ๆ ได้แก่
การเข้าฌานที่เป็นบาทบ่อย ๆ. คำว่า
แสงสว่างอันน้อย ได้แก่ (ทึง)แสงสว่าง
ที่ไม่แรงกล้า. ด้วยคำว่า การเห็นรูปได้
ท่านอาจารย์กล่าวคำมีอาทิวา 'ในการ

โลอน เสาวณี กาญจนชุตฺกดี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เห็นรูปนั้น เมื่อใด' เพื่ออธิบายการเห็นรูปให้ชัดเจน ตามนัยที่กล่าวแล้วในอภิญา.

ตตฤาติ 'เอตถ อาโลโก โหตี'ติ ปริจฺฉินฺทนาทิจิตฺตวาเรสุ. ตเทว เจตฤาติ เอตถ เอเตสุ รูปมารพฺภ ปวตฺเตสุ อภิญา-วารคเตสุ อาวชฺชนปริกมฺมาทิจิตฺเตสุ ตเทว อภิญาญาณํ รูปํ ปจฺจกฺขโต ทสฺสนสมตฺถํ จกฺขุวิญฺญาณวีถิยํ จกฺขุวิญฺญาณํ วย, น ปุพฺพภาคานิ อาวชฺชนปริกมฺมาทิจิตฺตานิติ อตฺถโก.

คำว่า ในการเห็นรูปนั้น คือ ในวารจิตมีการกำหนดเป็นต้นว่า 'แสงสว่างย่อมมีอยู่ในที่นี้'. ในคำว่า และในจิตที่ปรารภรูปนี้ ทิพยจักขุนั้นเท่านั้น มีอธิบายว่า บรรดาจิตมีอาวัชชนจิตและบริกรรมจิตเป็นต้นอันไปในวาระแห่ง อภิญาจิตที่ปรารภรูปเป็นไปนี้คือเหล่านี้ ทิพยจักขุนั้นเท่านั้น คือ อภิญาญาณสามารถในการเห็นรูปได้โดยประจักษ์ ดุจจักขุวิญญาณ สามารถในการเห็นรูปในจักขุวิญญาณวิถี ฉะนั้น, หวไซจิตมีอาวัชชนจิตและบริกรรมจิตเป็นต้นอันเป็นจิตเบื้องต้นไม่.

ตํ ปเนตฺตุนฺติ ทิพฺพจกฺขุ. ฌานวิพฺภนฺตโกติ ฌานภาวนามุขเน อุมฺมาทปฺปโต. อิทถจ อฺปลกฺขณมตฺตํ, ทิพฺพรูปาทิสฺสุ ราโคปิ อฺปฺปชฺชิตฺวา พุรหฺมจฺริยนฺตฺราโยปิ โหตี เอว. อปฺปมตฺเตน ภวิตฺพฺพนฺติ วิปฺสฺสนา-สฺสภมฺนสิการาทิปุพฺพกฺกเมเนว ทิพฺพจกฺขุ

ชื่อว่า ตํ ปเนตํ โยค ทิพฺพจกฺขุ แปลว่า ก็และทิพยจักขุนี้นั้น. คำว่า เป็นฌานวิพภันตกะ(บ้าเพราะฌาน) ได้แก่อถึงความเป็นคนบ้า เพราะมุ่งแต่การบำเพ็ญฌานเป็นสำคัญ. ก็คำว่า ฌานวิพภันตกะนี้ เป็นเพียงการสังเกต แม้ความกำหนัดในรูปทิพย์เป็นต้นเกิดขึ้นแล้ว

โลอน เสาวณี กาญจนชุตักดิ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปวตฺเตตพฺพนฺติ อธิปฺปาโย.

บางทีก็เป็นอันตรายต่อพรหมจรรย์ได้ทีเดียว. คำว่า (อันพระโยคาวจร) ฟังเป็นผู้ไม่ประมาท มีอธิบายว่า อันพระโยคาวจรฟังให้ทิพยจักขุเป็นไปตามลำดับเบื้องต้นในการมณสิการมีวิปัสสนาและอสุภะเป็นต้น.

จตุปฺปาตณฺณกถาณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยจตุปฺปาตณฺณ จบ.

ปกิณณกถาณฺณนา

๔๑๓. ตา อิติ ฌตฺวา วิณฺเวยฺยาติ โยชฺนา. ตา อภิณฺณาโย ยถาวุตฺต-
นเยน ฌตฺวาติ อตฺโถ. ตาสฺสูติ ปญฺจสุ
อภิณฺณาสุ.

ปริภณฺฑณานํติ ปริวารณานํ
ตํตํสิทฺธิยํ สิทฺธานิ ราชสิทฺธิยํ
ราชปริวารานํ วย. อิศาคทานํติ

พรรณนากถาว่าด้วยปกิณกะ

๔๑๓. มีวาจาประกอบความว่า บัณฑิตได้ทราบอภิญา ๕ เหล่านั้น ดังนี้แล้ว ฟังทราบ(เรื่องปกิณกะใน อภิญา ๕ เหล่านั้น นี้ต่อไป). อธิบายว่า ครั้นทราบอภิญาทั้งหลายเหล่านั้น โดยนัยตามที่กล่าวแล้ว. คำว่า ตาสฺสู โยค ปญฺจสุ อภิณฺณาสุ แปลว่า ใน อภิญา ๕.

คำว่า มีปริภณฺฑณานํ คือมี ญาณที่เป็นปริวารสำเร็จแล้วในเพราะความสำเร็จแห่งอนาคตังสญาณ และ

ไฉอน เสาวณี กาญจนชูศักดิ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิมิสฺสา โลเกยฺสสมาธิอานิสฺसानิ
 อภิญญาภาย อาคตานิ. เอเตน
 อญฺญตฺถ วิสุ มโนมยญาณอาสวกุ-
 ขยญาณานญจ อภิญญาเวเสนาคตภาวํ
 สุเจติ, เตสุ ปริวารณานานิ
 ทีปเยติ, เตสุ ติเกสุ สตุตฺตุนํ
 วิญฺญาณานํ อตฺตภาเวน ปวตฺติ
 ปกาสเยติ อตฺโต.

ยถากัมมุปกฺกณานัน ๑ จุจฺราชกิจ
 ทั้งหลายมีราชบริวารสำเร็จในความ
 สำเร็จของพระราชา ฉะนั้น. คำว่า
 มาแล้วในที่นี้ คือ (อภิญญาญาณ) มี
 โลเกยสมาธิเป็นอานิสงส์มาแล้วในภา
 ว่าด้วยอภิญญาญาณนี้. ด้วยเหตุนี้ จึงมี
 อธิบายว่า แต่ในที่อื่น(ในสูตรอื่น)
 แสดงถึงความที่มโนมยญาณและอาสวกุ-
 ขยญาณมาแล้วด้วยอำนาจอภิญญา
 แผนกหนึ่ง แสดงถึงญาณที่เป็นบริวาร
 ในญาณทั้ง ๒ เหล่านั้น คือ ประกาศ
 ความเป็นไปแห่งวิญฺญาณ ๗ โดยภาวะ
 ของตน ในติกะเหล่านั้น.

ปริตฺตารมฺมณฺฑลิตฺวาทีหิ ปริตฺตํ
 อารมฺมณํ เยสํ จิตฺตเจตสิกานํ
 อตฺตภาเวน อธิปฺเปตตฺตฺตา เตสุ
 อญฺจสุ อิมานิ สตุตฺตณานานิ
 ปริตฺตารมฺมณาทีภาเว ปเวเสตฺวา
 ปกาสเยติ อตฺโต.

ด้วยคำมีอาทิว่า ปริตตารมณ
 มีอธิบายว่า ท่านอาจารย์ประกาศ
 ญาณ ๗ เหล่านี้ เข้าไปไว้ในจิตและ
 เจตสิก ๘ ดวง ที่เป็นปริตตารมณ
 เหล่านั้น ในเพราะความเป็นปริตตารมณ
 เป็นต้น เพราะความที่จิตและเจตสิก ๘
 ดวงเหล่านั้น ท่านประสงค์เอาตามภาวะ
 ของตน.

๔๑๔. สตุตฺตสุติ อิทฺธิวิธญาณสฺส
 อปุปฺพานารมฺมณตฺตฺตาทีนํ อภาวโต

๔๑๔. คำว่า ในอารมณ ๗ นี้
 ท่านอาจารย์กล่าวไว้ เพราะอิทธิวิธญาณ

ไลออน เสาวณี กาญจนชูศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ป. น. ๒๕๓๖

วุดต. ตนุติ อิทธิวิธญาณ.
 อุปโยคตทุทธนุติ ทุตติยาวิภตติวเสน
 ลทุธ จิตตวเสน กาย ปริณามตติ
 เอว ปาพิย อุปโยควเสนาคตนุติ อตโต.

 มหาธาตุนิธานนติ รามคาม
 เจตีย จเปตวา เสเสสุ สตตสุ
 เจตียเส ธาตโย อิทธิยา อาหริตวา
 ราชคเห ภูมิมเร มหาธาตุนิธาน
 กยิรมาเน. วตตนิยเสนาสน นาม
 วิชฎาฏวิย วิหาโร. ทธีรสนุติ
 ทธีมนุโ. ต อิฏฐจหนตตสุ อนาคต
 ทธีวณณ อารมณ โหติ.

 สกายจิตตทานนุติ อตตโน
 กายจิตตทาน.

ไม่มี ความเป็นอปปมาณารมณเป็นต้น.
 คำว่า ต โยค อิทธิวิธญาณ แปลว่า
 อิทธิวิธญาณนั้น. คำว่า ที่ได้อุปโยค
 ได้แก่ รูปกายที่ได้ด้วยอำนาจเป็นทุตติยา-
 วิภตติ อธิบายว่า ที่มาแล้วด้วยอำนาจ
 เป็นทุตติยาวิภตติในพระบาลีอย่างนี้ ว่า
 น้อมกายไปด้วยอำนาจจิต.

 คำว่า ณ ที่บรรจุพระมหาธาตุ คือ
 ณ ที่บรรจุพระมหาธาตุอันพระเถระมี
 พระมหากัสสปะเป็นต้น ใช้ฤทธิ์อัญเชิญ
 พระธาตุทั้งหลายในเจตียทั้ง ๗ แห่งที่เหลือ
 เว้นเจตียในรามคามเสีย แล้วสร้างไว้
 ณ ภูมิมรณทปใกล้กรุงราชคฤห์. วิหาร
 ในดงวิชฎาฏวี(ในดงติบ) ชื่อว่า
 เสนาสนวัตตนิยะ. คำว่า น้านมสัม
 ได้แก่ ห้วนมสัม. เมื่อพระอัสสคุดตเถระ
 อธิษฐานน้านมสัมนั้นอยู่ สีของนมสัมที่
 เป็นอนาคต ก็ย่อมเป็นอารมณ.

 คำว่า (โดยทำ)กายและจิตของตน
 คือ กายและจิตทั้งหลายของตน (ให้เป็น
 อารมณ).

 โลอน เสาวณี กาณจนชูศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๔๑๖. โสตาปนุสนสุ จิตุนุติ
 ปจุมมคฺคผลจิตฺตํ. เอวํ สกทาคามิสฺสา-
 ติอาทิสฺสปี. อุปริโมติ อนาคามี
 อากาเส เหฏฺฐิมสฺส สกทาคามีอาทิกสฺส
 จิตฺตํ ชานาติ. สตฺตทิวสพฺภนฺตเรติ
 ตโต ปรี เจโตปริยาย อวิสยตฺตา
 วุตฺตํ.

เอกเทวสนฺตติวารปริยาปนุสนฺติ
 วตฺวา ตํ วิวรฺนฺเตน 'ตตฺถ
 อนฺธกาเร'ติอาทิสฺสปี. ตตฺถ
 อารมฺมณฺสฺส ตพฺพิสยจิตฺตสฺส จ
 ปากฺกกาลปริโยสานํ เอกเมว คเหตุวา
 'เอกนฺ'ติ วุตฺตํ. ตเทว 'อปากฺก-
 สนฺตติวาโร เอโก ปากฺกวาโร

๔๑๖. คำว่า (ปุณฺชนย้อมไม่รู้)
 จิตของพระโสตาบัน ได้แก่ (ย้อมไม่รู้)
 ปฐม(โสตาปัตติ)มรรคจิตและปฐม(โสตา-
 ปัตติ)ผลจิต. แม้ในคำมีอาทิวา (ย้อม
 ไม่รู้)จิตของพระสกทาคามี ก็อย่างนี้.
 คำว่า พระอริยบุคคลชั้นสูง คือ
 พระอนาคามีย้อมรู้จิตของพระอริยบุคคล
 ชั้นต่ำ ๆ มีพระสกทาคามีเป็นต้นใน
 อากาศ. คำว่า ในกาลภายใน ๗ วัน
 ท่านอาจารย์กล่าวไว้ เพราะเลยไป
 กว่ากาลภายใน ๗ วันนั้น เจโตปริย-
 ญาณไม่มีอารมณ์ (คือเป็นอดีตอารมณ์
 และอนาคตอารมณ์).

คำว่า ที่นับเนื่องอยู่ในระยะ ๑
 ถึง ๒ สันตติวาระ^๑ ท่านอาจารย์
 ครั้งนั้นกล่าวแล้ว เมื่อจะเปิดเผยสันตติ
 ปัจจุบันนั้น จึงกล่าวคำมีอาทิวา '(พึง
 ทราบอธิบายในสันตติปัจจุบันนั้น
 อารมณ์ย้อมไม่ปรากฏแก่คนผู้นั่งอยู่)ใน
 ที่นั้น คือที่มีด'. ในสันตติปัจจุบันนั้น

^๑ ขณะปัจจุบันจิต, สันตติปัจจุบันจิต และอัทธา-
 ปัจจุบันจิต.

เอโก'ติ ทูริธา กตฺวา 'เทว
 สนฺตติวารา'ติ วุตฺตํ.

ท่านอาจารย์ ถือเอาสันตติปัจจุบันระยะ ๑
 วาระเท่านั้น อันมีกาลที่สุดปรากฏแห่ง
 อารมณฺ์และแห่งจิตที่มีสันตติปัจจุบันนั้น
 เป็นอารมณฺ์ จึงกล่าวว่า 'สันตติปัจจุบัน
 ระยะ ๑'. สันตติปัจจุบันระยะ ๑ นั้นเอง
 ท่านอาจารย์จำแนกเป็น ๒ ส่วน คือ
 'สันตติวาระที่ไม่ปรากฏ ๑ วาระ
 สันตติวาระที่ปรากฏ ๑ วาระ' จึง
 กล่าวว่า 'สันตติวาระ ๒ วาระ'.

เอวํ อูปริปิ ตีเร อุกฺกนฺตอฺทกฺเลขา
 นาม กาศุสิยํ คตา ตีรสมีเป
 อุกฺกราชี. เกจิ ปน 'อติเนเต ตีเร
 อลฺลปาเทน อุกฺกนฺเต ปทวณฺุเช'^๑
 อุกฺกเลขา'ติปิ วทนฺติ.

รอยน้ำที่ริมตลิ่ง ซึ่งถึงความเป็น
 น้ำชุ่มมัว ชื่อว่า รอยน้ำที่คนย่ำไป
 ริมตลิ่ง แม้ข้างหน้าก็อย่างนี้. แต่
 อาจารย์บางพวกกล่าวว่า 'รอยน้ำที่
 รอยเท้าซึ่งคนย่ำไปด้วยเท้าเปียกที่ริมตลิ่ง
 ที่ไม่เปียกดังนี้บ้าง'.

ยํ สนฺชยาติ ยํ อทฺธาปจฺจุปนฺนํ
 สนฺชยา. มโนติ มนายตฺนํ. ฌมฺมาติ
 นารมฺมณฺฌมฺมา อายตฺนปริยาปนฺนา
 วา สาสวณฺมา. อุกฺกยเมว ตํ
 ปจฺจุปฺปนฺนุนฺติ อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ
 โหนฺตํ เอตํ อุกฺกยํ โหตีติ อตฺถโก.

คำว่า ยํ สนฺชยา (ซึ่งพระ
 มหากัจจายนเถระกล่าว) หมายถึง
 ปัจจุบันใจ ได้แก่ (ซึ่งพระมหากัจจายน-
 เถระกล่าว) หมายถึงอัทธานปัจจุบันใจ.
 คำว่า มนนะ ได้แก่ มนายตนะ. คำว่า
 ฌรรมทั้งหลาย ได้แก่ ฌรรมที่ไม่เป็น

^๑ ปรมคตมณฺุชา. ขาว ปาท.

วิญญานนุติ ตํ อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ
 อารพฺภ สมฺบุปฺปนฺนํ ฉนฺทราควิญฺญาณํ.
 ตทภินนฺทตฺติ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ
 อารมฺมณํ ตณฺหาภิฏฺฐีหิ อภินนฺทติ.
 สํหิรตฺติ ตณฺหาภิฏฺฐีหิ อากทฺตฺมียติ.
 เอตฺถ จ มนายตนาทินํ ปพฺนธฏฺฐิตฺติ
 คเหตุวา ฉนฺทราคปฺปวตฺตียา เอตํ
 ปจฺจุปฺปนฺนนฺนุติ ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณ-
 ภาโว อทฺธาวเสน สุตฺเต วุตฺโตติ.
 อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนสาธกํ เอตํ สุตฺตํ
 อามภฺมํ ขณฺปจฺจุปฺปนฺนสฺส ฉนฺทราเคน
 คเหตุํ อสทฺทกฺกณฺเอยตฺตา.

อารมณ์ทั้งหลาย หรือสาสวธรรมทั้งหลาย
 ที่นับเนื่องด้วยอายตนะ. คำว่า **ธรรมชาติ**
ทั้ง ๒ นั้นนั่นแหละ เป็นปัจจุบัน
 ความว่า ธรรมชาติทั้ง ๒ ที่มีอยู่นี้
 เป็นอัทธาปัจจุบัน. คำว่า **วิญญาน**
ได้แก่ ฉนฺทราควิญฺญาณที่ปรารภ
 อัทธาปัจจุบันนั้นเกิดขึ้นพร้อมกัน. คำว่า
จึงยินดีนักในปัจจุบันนั้น คือ (บุคคล)
 จึงยินดีนักซึ่งอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันนั้นด้วย
 ตัณหาและกิฐิ. คำว่า **จึงชื่อว่าคลอนแคลน**
ได้แก่ จึงถูกตัณหาและกิฐิขัดไป (ให้
 ยินดียินร้ายมีประการต่าง ๆ). ก็ใน
 ปัจจุบันทั้งสองนี้ ท่านอาจารย์กล่าวความ
 เป็นอารมณ์ปัจจุบันไว้ในพระสูตรด้วย
 อำนาจแห่งอัทธาว่า ธรรมชาติทั้งหลาย
 นั้นเป็นปัจจุบันดังนี้ เพราะความที่
 อายตนะทั้งหลาย มีมนายตนะเป็นต้น
 ยึดเอาฐิติขณะอันผูกพันอยู่เป็นไปด้วยอำ
 นาจฉนฺทราคะ. พระสูตรนี้ ให้สำเร็จ
 เป็นอัทธาปัจจุบัน ท่านอาจารย์จึงได้
 นำมา(กล่าวไว้) เพราะความที่ขณะ
 ปัจจุบัน อันพระโยคาวจรไม่สามารถจะ
 ถือเอาด้วยฉนฺทราคะ.

คุณชินทร สิบสังข์ และคุณประเสริฐ เป็ลียนศรี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กล่าวคำมีอาทิว่า "(และเพราะโทษคือ ความที่)แห่งอวัชชนจิตและชวนจิต(ถึงความมีอารมณ์ต่างกัน)" ด้วยความสงสัย ซึ่งคำว่า จิตใดมีอวัชชนะเป็นอารมณ์ จิตอื่นจากจิตมีอวัชชนะเป็นอารมณ์นั้น นั้นแหละเป็นปัจจุบันมีภิญญาเป็น อารมณ์. "ความที่จิตมีอวัชชนจิตเป็นต้น มีสังขารเป็นอารมณ์ในมรรควิถีและผลวิถี และความที่จิตมีโคตรภูจิตเป็นต้นมีพระ นิพพานเป็นอารมณ์เป็นอันต้องการแล้ว" เหตุนั้น เพื่อปฏิเสธ(เพื่อกลับ)คำนั้นเสีย ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "ในฐานะอัน ไม่ต้องการ".

อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ ปน ชวน-
 วาเรนาติ เอกสฺมี ทิวสพฺภนฺตเร
 กติปยชวณวารี สนุชาย วุตุตฺ. อิทญจ
 เจโตปริยวิสเย อาเวณิกํ อทฺธา-
 ปจฺจุปฺปนฺนกณฺเณ อฏฺฐกถาจริเยหิ กตฺ.

คำว่า ส่วนอัทธาปัจจุบัน พึง แสดงด้วยชวนวาระนี้ ท่านอาจารย์กล่าว หมายถึงชวนวาระ ๒-๓ ชวนะในภายใน แห่งวันหนึ่ง. แต่การกล่าวอัทธาปัจจุบัน อันเป็นพิเศษในอารมณ์ของเจโตปริย- ญาณนี้ พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย กล่าวไว้(ทำไว้)แล้ว.

ตตฺตฺรายํ ทิปฺนาติ กติปยชวณ-
 วารสฺส อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนภาวทิปนฺมุขเณ
 อิทฺธิจิตฺตฺสฺส ปวตฺติอาการทิปฺนา. น

คำว่า (ต่อไป)นี้เป็นคำชี้แจงใน อัทธาปัจจุบันนั้น คือ เป็นคำชี้แจง อาการเป็นไปของอิทธิจิต โดยมุ่งแสดง

คุณวิณา อินทริยงค์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จ ตานี นานารมณานิ เอกสสุ
 เหว จิตตสสุ กาลเกเทน คหิตตดา.
 เตนเวหา 'อทฐาเวเสน ปจฺจุปฺปนฺนา-
 รมณณตฺตา'ติ. เอเตน จ อตฺถโต
 อาวชฺชนชวณานํ วตฺตมานาตีตารมณณเป
 วิโรธภาวเมว องฺคํ กโรติ.
 ขณวินิมุตฺตสสุ อทฺฐโน อภาวา 'ตทเว
 นิรุทฺธํ จิตฺตมารมณณํ โหตี'ติ. หิ
 วุตฺตํ. ชานาตีติ ปจฺจกฺขโต ชานาติ.
 น อิตฺธานิ อาวชฺชนปริกฺขมาทิจิตฺตานิ.
 เอตฺถ จ ยํ เกณจิ วุตฺตํ
 'ขณปจฺจุปฺปนฺนํ จิตฺตํ เจโตปริย-
 ญาณสสุ อารมณณํ โหตี'ติ, ตํ
 อิมินา อธิปฺปาเยน วุตฺตํ สียา,
 ยุตฺตํ ภาเวยฺย.

ความที่ชวนจิต ๒-๓ ชวนะเป็นอัทธา-
 ปัจจุบันเป็นสำคัญ. และจิตทั้งหลาย
 เหล่านั้น ชื่อว่า งามีอารมณ์ต่าง ๆ กัน
 ไม่ เพราะจิตดวงเดียวนั้นแหละ ท่าน
 ถือเอาโดยกาลต่างกัน. เพราะเหตุนั้น
 นั้นเทียว ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า 'เพราะ
 ความที่จิตเหล่านั้นมีจิตที่เป็นปัจจุบันเป็น
 อารมณ์ ด้วยอำนาจกาล (อัทธา)'.
 ก็ด้วยคำนี้ โดยเนื้อความ ท่านอาจารย์
 จึงทำความขัดแย้งกันแห่งอวัชชนจิต
 และชวนจิตผิดไปแม้ในเพราะจิตที่มี
 อารมณ์เป็นปัจจุบันหรืออดีตได้ให้เป็นองค์.
 จริงอยู่ เพราะไม่มีอัทธาปัจจุบันจิตที่พ้น
 จากขณะปัจจุบันจิต ท่านอาจารย์จึง
 กล่าวว่า 'จิตที่ดับไปแล้วนั้นนั้นแล เป็น
 อารมณ์'. คำว่า ย่อมรู้ ได้แก่
 ย่อมรู้ได้โดยประจักษ์. จิตนอกนี้หารู้ไม่
 คือจิตมีอวัชชนจิตและปริกรรมจิตเป็นต้น
 (หารู้ได้ไม่). ก็ในข้อความนี้คำใดอัน
 อาจารย์บางท่านกล่าวไว้ว่า 'จิตที่เป็น
 ขณะปัจจุบัน ย่อมเป็นอารมณ์ของเจโต-
 ปริยญาณ', คำนั้น ฟังเป็นคำที่กล่าว
 ไว้โดยประสงค์นี้ ควรเป็นคำที่ถูกแล้ว.

คุณกาญจนา วณิชรมณีย์

อุทิศส่วนกุศลให้มารดาผู้ล่วงลับไปแล้ว

กถิ ? อตีเต สตุตฺตุนฺนํ ทิวสํ
 อนาคตเต สตุตฺตุนฺนํ จ อพฺภนฺตฺรคตํ
 วา สกฺลํ วา ตเทกเทสํ วา
 เตกาลิกํ วา ขณฺปะจฺจุปะปนฺเนน สห
 ปวตฺตํ วา อนาคตเมว วา
 กติปะยชวณวาราทีปริจฺฉินฺนํ จิตฺตสนฺตํ
 ชานิตุกามตา อุปสมุปฺชเชยฺย, ตโต
 ปาทกชฺฌานโต วุฏฺฏาย ปริกมฺมํ
 กาทพฺพํ, ตโต ตํ เตกาลิกํ
 วตฺตมํ อนาคตเมว วา จิตฺตสนฺตํ
 อารพฺภ อาวชฺชนํ อุปฺปะชฺชติ, ยํ
 ยตฺถ ปจฺจุปะปนฺนํ จิตฺตํ อาวชฺชนเณ
 สห นิริชฺฌติ, ตทนนฺตรํ ปฺรสุส
 จิตฺตํ ปจฺจุปะปนฺนํ โหติ, ตถจ
 ปจฺจุปะปนฺนํ มตีตํ อนาคตญฺจาลมฺพิตฺวา
 ปริกมฺมํ, ตถา อุปจาราทีนิตี เอวํ
 จตฺตารี ปญฺจ ชวณานิ อุปฺปะชฺชนฺติ,
 เยสํ ปจฺฉิมํ อภิญฺญาจิตฺตํ ตสฺส
 อภิญฺญาจิตฺตสฺส อาวชฺชนกฺขณเณ
 ปจฺจุปะปนฺนํ ภูตจิตฺตโต ปญฺจํ
 ฉฏฺฐํ วา ปฺรจิตฺตํ ขณฺปะจฺจุปะปนฺนํ
 หุตฺวา อารมฺมณํ โหติ, ตทวเสสํ
 กานิจิ อนาคตานิตี เอวํ เจโต-
 ปฺรียวณํ เตกาลิการมฺมณํ โหติ,

อย่างไร คือ ความที่พระโยคาวจร
 ผู้ได้เจโตปริยญาณ ต้องการจะรู้ความ
 สืบต่อแห่งจิตที่กำหนดด้วยระยะ ๒-๓
 ชวนวาระ เป็นต้นทั้งสิ้น หรือส่วนหนึ่ง
 จากทั้งสิ้นนั้น อันแล่นไปในภายใน ๗
 วันในส่วนอดีต และภายใน ๗ วันใน
 ส่วนอนาคต ซึ่งมีใน ๓ กาลเป็นไป
 ร่วมกันกับขณะปัจจุบันจิต หรือที่ยังเป็น
 อนาคตอยู่เที่ยวควรสำเร็จ, แต่ทั้งนี้ พระ
 โยคาวจรนั้น พึงออกจากฌานที่เป็นบาท
 แล้วทำปริกรรม, จากนั้น อาวชชนจิต
 ปรรวมความสืบต่อแห่งจิตนั้นที่เป็นไปใน
 ๓ กาล หรือที่เป็นอนาคตกำลังเป็นไป
 อยู่แน่แท้ละ ย่อมเกิดขึ้น, ในกาลใด
 จิตใดเป็นจิตที่เป็นปัจจุบัน ย่อมดับไป
 พร้อมกับอวิชชนจิต, ในลำดับปัจจุบัน-
 จิตที่ดับไปพร้อมกับอวิชชนะนั้น จิต
 ของบุคคลอื่นเป็นปัจจุบันไป, อันพระ
 โยคาวจร พึงหวังเอาจิตของบุคคลอื่น
 อันเป็นปัจจุบันนั้น และจิตที่เป็นอดีตหรือ
 อนาคตทำปริกรรม(ต่อไป), จิตทั้งหลาย
 มีอุปจารจิตเป็นต้น ก็เหมือนอย่างนั้น
 เพราะเหตุฉะนั้น ชวนจิต ๔ ดวง หรือ
 ๕ ดวงเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้, ซึ่ง

คุณกาญจนา วณิชรมณีย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ขณะปัจจุบันนารมณปี
คเหตุพพ.

โหตีติ

ดวงสุดท้ายเป็นอภิญาจิต ในขณะที่แห่ง
อวัชชนจิตเป็นปัจจุบันจิต ต่อจาก
ภูตจิต(ปัจจุบันจิต) ปรจิตดวงที่ ๕
หรือดวงที่ ๖ เป็นขณะปัจจุบันจิต ย่อม
เป็นอารมณ์ของอภิญาจิตนั้นได้. จิตที่
เหลือจากปรจิตนั้นบางดวงเป็นอนาคตจิต
เพราะเหตุนั้น พึงถือเอาว่า เจโตปริย-
ญาณ มีอารมณ์ใน ๓ กาล แม้กระนั้น
ก็มีขณะปัจจุบันจิตเป็นอารมณ์อยู่แท้ ด้วย
ประการอย่างนี้.

เอว คหณ จ น โภจิ
วิโรโธ อวชชนชวานัน
ภินนารมณตตภาวา. น หิ
อวชชิตเตสุ จิตเตสุ วตตมานสุส
อตีตภาเวน อนาคตสุส จ
วตตมานภาเวน ภินนารมณตา
โหติ, ยถา วชชิตจิตตสมุทหายสุเสว
ปริกมมาทิวเนหิ ปิททิตตตภา อิตรภา
เอกจิตตเมวารพุก ปวตติยมปิ
อวชชนชวานัน วตตมานาตีตา-
รณมณตตภา เกทสุส สมานตา.
น จ 'เตกาลิกัง เอกโต อาลมพิตุ
น สกุกา'ติ สกุกา วตตุ.

ก็เมื่อมีการถือเอาอย่างนี้ ความ
ผิดพลาดอะไร ๆ ย่อมไม่มี เพราะไม่มี
ความที่อวัชชนะและชวณะมีอารมณ์ต่าง-
กัน. จริงอยู่ บรรดาจิตทั้งหลายที่
อวัชชนะนี้พิจารณาแล้ว ความที่จิต
ที่เป็นปัจจุบันมีอารมณ์ต่างกัน โดย
ความเป็นจิตมีอารมณ์เป็นอดีต และ
ความที่จิตที่เป็นอนาคต มีอารมณ์ต่างกัน
โดยความเป็นจิตมีอารมณ์เป็นปัจจุบัน
ย่อมไม่มี, ดูความที่อวัชชนะและชวณะ
มีความเสมอกันแห่งอารมณ์ที่ต่างกันโดย
ความเป็นจิตที่มีอารมณ์เป็นปัจจุบันและ
ความเป็นจิตที่มีอารมณ์เป็นอดีตแม้ใน

คุณชัชวาลย์ ทรุ่นศิริ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ความปรารภจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ
เป็นไปโดยประการนอกนี้ เพราะ
ความที่กลุ่มแห่งจิตที่เว้นแล้วนั้นแหละอัน
ชวณะมีปริกรรมเป็นต้นปิดบังไว้, และ
การถือเอาอย่างนั้น นั้น ใคร ๆ ไม่อาจ
กล่าวได้ว่า "อันพระโยคาวจรไม่
สามารถหวังเจโตปริยญาณ อันมี
อารมณ์เป็นไปใน ๓ กาล โดยความ
เป็นอันเดียวกัน".

นาปี 'สวิสยํ สพฺพํ อภิญญาญาณํ
เอกโต คเหตุํ น สกุกโถตี'ติ
เอเกกคฺคหฺนเณ ปริยตฺตภาวา
สพฺพญฺญตฺตาย อภาวปฺปสงฺกโต. "ยทิ
ขณฺปัจจุปฺปนฺนารมฺมณํ เจโตปริยญาณํ
สียา, ตทา ปเนส ปฺปัจจุปฺปนฺโน
ธมฺโม ปฺปัจจุปฺปนฺนสฺส ธมฺมสฺสา'ติ
เอตสฺส วิภงฺเก "ปฺปัจจุปฺปนฺนา
ขนฺธา อิทฺธิวิธฺยานสฺส อาวชฺชนาย
อารมฺมณฺปัจจุเยน ปฺปัจจุโย'ติอาทิกเมว
วฺตุตฺ. น ปน ตตฺถ 'เจโต-
ปริยญาณสฺส อารมฺมณฺปัจจุเยน
ปฺปัจจุโย'ติ อากตฺ, ตสฺมา

เจโตปริยญาณนั้น ใคร ๆ แม้ไม่
อาจกล่าวได้ว่า "พระโยคาวจรไม่
สามารถถือเอาอภิญญาญาณทั้งหมดที่มี
อารมณ์ โดยความเป็นอันเดียวกันได้
เพราะประสงค์เอาความไม่มีความเป็นผู้
รู้ทุกอย่าง เพราะไม่มีความเข้าใจใน
การถือเอาจิตที่มีอารมณ์แต่ละอย่าง. มี
คำท้วงว่า ในการจำแนก(ในวิภังค์)แห่ง
คำนี้ว่า "ถ้าว่า เจโตปริยญาณ พึงมี
จิตที่เป็นขณะปัจจุบันเป็นอารมณ์ไชรั
ก็ในกาลนั้นธรรมที่เป็นปัจจุบันนี้(เป็น
ปัจจัย)แห่งธรรมที่เป็นปัจจุบัน" พระผู้มี
พระภาคตรัสเพียงคำว่า "ขันธ์ทั้งหลาย

วสุทธรามรรคจุฬญาณ.ป-ท.๒-๒๓

๑ อภ. ป. ๔๑/๕๔๒.

คุณคำพันธุ์ คุณวาสี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ขณะปัจจุบันเน จิตเต เจโตปริยญาณ
 น ปวตตตีติ วิณฺเณยตีติ เจ ?
 น ปฏฺฐานสฺส นยทสฺสนวเสน
 สงฺขิตตฺตา เตกาลิกจิตตารมฺมณสฺส
 คหณกาลเอ เอว ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณ-
 ตายปิ สพฺภาเวน เกวล-
 ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณภาเวน วตฺตพฺพตฺตา
 จ อภิญาญํ ปาพิยา ปจฺจุปฺ-
 ปนฺนารมฺมณวิณฺเณยมานตฺตา จ.

ตถา हि วุตฺตํ "เจโตปริยญาณเน
 อตีตารมฺมณปจฺจุปฺปนฺนจิตตสมฺมุคฺคิสฺส จิตฺตํ
 ชานาติ อตีตารมฺมณา ปจฺจุปฺปนฺนา
 ขนฺธา เจโตปริยญาณสฺส อารมฺมณ-

ที่เป็นปัจจุบัน เป็นปัจจัยโดยอารมณ์-
 ปัจจัยแก่อาวัชชนะของอิทธิวิธญาณ'
 เป็นต้นเท่านั้น. มีคำถามว่า แต่คำที่
 ตรัสนั้นมีได้มาแล้วในการจำแนกคำนั้น
 ว่า "เป็นปัจจัยโดยอารมณ์ปัจจัยแห่ง
 เจโตปริยญาณ" เพราะเหตุนั้น เจโต-
 ปริยญาณ ไม่เป็นไปในจิตที่เป็น
 ขณะปัจจุบัน อันบัณฑิตย่อมรู้ได้ (มิใช่
 หรือ)? มีคำแก้ว่าเป็นความจริง(เจโต-
 ปริยญาณไม่เป็นไปในจิตที่เป็นขณะ-
 ปัจจุบัน) เพราะเจโตปริยญาณนั้น (ตรัส)
 ย่อไว้ด้วยอำนาจแสดงนัยแห่งปฏิฐาน
 เพราะแม้ความที่เจโตปริยญาณอันมีจิตที่
 เป็นไปใน ๓ กาลเป็นอารมณ์เป็น
 ปัจจุบันนารมณ เฉพาะในกาลที่ถือเอา
 เท่านั้น อันบัณฑิตพึงกล่าวโดยความ
 เป็นจิตมีอารมณ์เป็นปัจจุบันล้วน ๆ ตาม
 ภาวะของตน และเพราะความที่เจโต-
 ปริยญาณมีจิตที่เป็นปัจจุบันนารมณอัน
 บัณฑิตรู้ได้โดยพระบาลีในอภิญา.

จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคตรัส
 คำมีอาทิว่า "พระโยคาวจรย่อมรู้จิตของ
 บุคคลผู้พร้อมเพรียงด้วยจิตเป็นปัจจุบัน
 อันมีอารมณ์เป็นอดีตได้ด้วยเจโตปริย-

คุณคำพันธุ์ คุณวาสี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปัจจุเณน ปัจจโย, เจโตปริยญาณ
 อนาคตารมมณปัจจุปุปนฺนจิตตสมฺภุสสุ
 จิตฺตํ ชานาตี'ติอาทิ. น เจตํ
 อทฺธาสนฺตติปัจจุปุปนฺนํ สนฺธาย วุตฺตํ,
 นิปุปริยายเทสฺนา อภิชมฺมปาพิยํ
 ขณปัจจุปุปนฺเน เอว ปัจจุปุปนฺน-
 โวหารโตติ ทฎฺจพฺพํ.

ญาณ, ชั้นทั้งหลายที่เป็นปัจจุบันอันมี
 อดีตเป็นอารมณ์ ย่อมเป็นปัจจัยโดย
 อารมมณปัจจัยแห่งเจโตปริยญาณ,
 เธอย่อมรู้จักของบุคคลผู้พร้อมเพียงด้วย
 จิตที่เป็นปัจจุบันอันมีอนาคตเป็นอารมณ์
 'ได้ด้วยเจโตปริยญาณ'. ก็คำนี้มีได้ตรัส
 หมายถึงอรรถาปัจจุบันและสันตติปัจจุบัน,
 พึงเห็นว่า เป็นนิปริยายเทศนา(เทศนา
 โดยตรง) เพราะในบาลีพระอภิธรรม
 เรียกปัจจุบันจิตในจิตที่เป็นขณะปัจจุบัน
 เท่านั้น.

๔๑๗. อดีตารมมณานิ โหนตฺติติ
 เจโตปริยญาณสุส อดีตมฺปิ อารพฺภ
 ปวตฺติโต อิตฺรสุส อดีตเมวาร์พฺภ
 ปวตฺติโต จ วุตฺตํ. เตสนฺติ เตสุ
 ทฺวีสุ ฌาเณสุ. ขนฺธปฏิพทฺชนฺติ
 นามโคตฺตาทิ. ยทิ เอวํ, กถํ
 มคฺคการมฺมณตาติ อาท 'มคฺค-
 สมฺปยุตฺต'มิจฺจาทิ. สพฺพญฺญุต-
 ฌาณสมานคตฺติกนฺติ อดีตํสุส สพฺพสุส
 คหณํ สนฺธาย วุตฺตํ. อยเมตฺถาติ
 เอตฺถ เอเตสุ เจโตปริยยา-
 กมฺมุปกฌาเณสุ อยํ จิตฺตมคฺคเจตนา-
 มคฺคการมฺมณตา. 'อยํ ปน

๔๑๗. คำว่า (แม้เจโตปริยญาณ
 และยถากัมมุปกญาณ) ก็เป็นอดีตารมมณ
 นี้ ท่านอาจารย์กล่าวไว้ เพราะเจโต-
 ปริยญาณปรารภแม้จิตที่เป็นอดีตเป็นไป
 และเพราะยถากัมมุปกญาณ นอกนี้
 ปรารภจิตที่เป็นอดีตเหมือนกันเป็นไป.
 คำว่า เตสํ เท่ากับ เตสุ โยค
 ทวีสุ ฌาเณสุ แปลว่า บรรดาญาณ
 ทั้ง ๒ เหล่านั้น. คำว่า สิ่งนี้เนื่องด้วย
 ชั้นนี้ ได้แก่ สิ่งมีนามและโคตรเป็นต้น.
 ท่านอาจารย์ทำคำท้วงไว้ในคำว่า ถ้าว่า
 เมื่อเป็นอย่างนั้นไซ้ ความเป็นเจโตปริย-
 ญาณเป็นมรรคารมณได้อย่างไร จึง

คุณคำพันธ์ คุณวาสี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สุทฺธิวิรุทฺธา'ติ ทสฺเสตฺถุ 'ยสฺมา
 ปนา'ติอาทิ วุตฺตํ. กุสลา ขนฺธาติ
 จตฺตาโรปิ อรูปิโน ขนฺธา สามณฺณโต
 พหุจเนน วุตฺตา. เตนาห 'จตฺตาโรปิ
 ขนฺธา'ติอาทิ. กุสลากุสลา เอวาติ
 อพฺยาगतานํ อวิปากตฺตา วุตฺตํ.

กล่าวคำมีอาทิว่า 'มีจิตที่สัมปยุตด้วย
 มรรค'. คำว่า มีจิตเสมอดด้วยพระ-
 รัพพิญญุตญาณ นี้ ท่านอาจารย์กล่าว
 หมายถึงการถือญาณทั้งหมดที่เป็น
 อตีตังสญาณ. ในคำว่า นัยนี้ ในญาณ
 นั้น นี้ คือความที่ปุพเพนิวาสญาณ มี
 มรรคเจตนาคือมรรคจิตเป็นอารมณ์นี้
 มีในเจโตปริยญาณและในยถากัมมุปค-
 ญาณเหล่านี้. เพื่อแสดงว่า 'แต่ข้อความนี้
 ไม่ขัดกับลักษณะที่เชื่อถือแน่นอน' ท่าน
 อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'อนึ่ง
 เพราะเหตุนี้'. คำว่า ชั้นทั้งหลายที่
 เป็นกุศล ได้แก่ ชั้นแม่ทั้ง ๔ ที่เป็น
 อรูปชั้น อันท่านอาจารย์กล่าวไว้โดย
 พหุพจน์ เพราะชั้นทั้ง ๔ นั้น มีความ
 เป็นสภาพเสมอเหมือนกัน. เพราะเหตุนี้
 ท่านจึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'ชั้นแม่ทั้ง ๔'.
 คำว่า ชั้นทั้งที่เป็นกุศลทั้งที่เป็นอกุศล
 ที่เดียว ท่านอาจารย์กล่าวไว้เพราะความ
 ที่อัพยากตธรรมทั้งหลายเป็นสภาพไม่มี
 วิบาก.

ปจฺวีนิมิตฺตาทิ นาม ปจฺวิกสิณ-
 ปฏิภาคนิมิตฺตาทิ. นวตฺตพฺพารมฺมณฺนติ

นิมิตมีปฏิภาคนิมิตในปฐวิกสิณ
 เป็นต้น ชื่อว่า นิมิตในปฐวิกสิณ. คำว่า

คุณคำพันธ์์ คุณวาสี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฏิภาคนิมิตต์ รีย วตฤมมัม
 มุญจิตวา สามณฺณโต คยฺหมานํ
 เทวทตฺโต ยณฺณทตฺโตติอาทิกํ
 นามโคตตํ สนุชาย วุตตํ. วตฤมมัม
 ปน ขนฺธปญฺจกํ นิสฺสาย
 นามาทีอนุสรณกาเล ปริตฺตาที-
 อารมฺมณเมว. พุยฺยชนฺนุโจติ
 อวิชฺชมานปญฺณตฺติสงฺฆาตสทฺทสฺส
 อตฺโต.

เป็นนวัตตัพพารมณํ ท่านอาจารย์กล่าว
 หมายถึงชื่อและโคตรมีอาทิวา เทวทต
 ยัญญทต ที่ท่านปล่อยเว้นวตฤมมอัน
 เป็นจุดปฏิภาคนิมิตเสีย ถือเอาโดยความ
 เป็นของเสมอเหมือนกัน. แต่ในเวลา
 ระลึกถึงชื่อเป็นต้น อาศัยขันธ ๕ อัน
 เป็นวตฤมม เป็นอารมณมีปริตตารมณ
 เป็นต้นทีเดียว. คำว่า เป็นเนื้อความที่
 อาศัยพยัญชนะ ได้แก่ เป็นเนื้อความ
 แห่งศัพท์ที่เรียกว่า อวิชชมานบัญญัติ
 (บัญญัติอันไม่มีอยู่จริง).

๔๑๙. กามาวจเร นิพฺพตฺติสฺสตีติ
 นิพฺพตฺติกฺขณฺชานนมาห.

๔๑๙. ด้วยคำว่า (บุคคลผู้นี้)จัก
 เกิดในภพกามาวจร ท่านอาจารย์
 กล่าวถึงการรู้ขั้นที่บังเกิดแล้ว.

๔๒๐. เอตฺถาติ เอตฺสมี
 อชฺฉตฺตารมฺมณาทีวินิจฺจนเย, ยํ วุตตํ
 โปราณญฺจกกาสุ.

๔๒๐. คำว่า เอตฺถ เท่ากับ
 เอตฺสมี โยค อชฺฉตฺตารมฺมณาที-
 วินิจฺจนเย แปลว่า ในการวินิจฉัยเรื่อง
 มีอชฉัตตารมณเป็นต้นนี้ ซึ่งท่านอาจารย์
 ได้กล่าวไว้ในอรรถกถาเก่าทั้งหลายแล้ว.

อภิณฺณานิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาอภิณฺณานิทเทศ จป.

อิตฺติ เตรสฺมปริจฺเจทวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาปริเจทที่ ๑๓
 จบแล้วด้วยประการฉะนี้.

คุณฉัตรมณี วานิชสุขสมบัติ
 อุตฺกสวณฺกุศลให้แด่ คุณแม่ปราณี วสุธารัตน์

ใบแจ้ง

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ ขอเรียนให้ทราบว่า

1. ท่านที่ได้รับพระคัมภีร์ ฉบับ "ภูมิพลโลกิกขุ" แล้วปรากฏว่าพบข้อบกพร่องในเนื้อหาพระคัมภีร์ เป็นต้นว่า

- หน้าหนังสือขาดหายไป
- เลขหน้าหนังสือไม่เรียงตามลำดับ
- ข้อความพิมพ์เลอะเลือน อ่านไม่ชัด

ฯลฯ

โปรดส่งพระคัมภีร์คืนไปยัง มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ ในบริเวณวัดสระเกษ ฯ
ถนนจักรพรรดิพงษ์ กรุงเทพฯ 10100
โทร.223-0316, 221-8001

มูลนิธิ ฯ ยินดีส่งพระคัมภีร์เล่มใหม่ชุดเคยให้ท่าน ทางไปรษณีย์ทันที และจะออกค่าใช้จ่ายในการส่งหนังสือคืนให้ท่านด้วย

2. ถ้าหากท่านพบคำผิด กรุณาแจ้งมาด้วย เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

ด้วยความขอบพระคุณอย่างยิ่ง.

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Notice

1. In case of your "Bhumibalo Bhikkhu" CANON contains the following deficiencies :

- Page(s) missing
- Page number(s) not in order
- Printing(s) unclear/unreadable

Please return such defect CANON to

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Wat Srakesa Compound

Chakrabardibong Road

BANGKOK 10100

Tel.2230316, 2218001

The Foundation will immediately replace you with a new copy and will also refund you the return postage.

2. If you found any error(s) in your CANON copy, please let us know so that the correction(s) can be done accordingly.

Thank you very much for your kind cooperation.